

กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

พระมหาภูวเมศฐ์ สุขกาโม (ธีรเกียรติภัทร์)

คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Process of Buddhism Dissemination of Sangha in Udonthani Province

Phamaha Phuwameth Sukhakāmo (Thirakiatphat)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2019

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุณิพนธ์เรื่อง
“กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรพุทธศาสตรคุณิพนธ์บัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณิพนธ์

.....
(พระเมธาวิเชียร, รศ. ดร.)

ประธานกรรมการ

.....
(รศ. ดร.สุวิญ รักษัตย์)

กรรมการ

.....
(พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร.)

กรรมการ

.....
(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

.....
(พระปลัดระพิน พุทธิสาร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.
พระปลัดระพิน พุทธิสาร, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระมหาภูวเมศฐ์ สุขกาโม)

ชื่อคุณิพนธ์	: กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี
ผู้วิจัย	: พระมหาภูวเมศร์ สุขกาโม (ธีรเกียรติภัทร์)
ปริญญา	: พุทธศาสตรคุณิบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์	: พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ. ดร., ป.ธ. ๔, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
	: พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ. ดร., พธ.บ. (การสอนสังคม), ศศม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๓ มีนาคม ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ๒. ศึกษาสภาพปัจจุบันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี และ ๓. นำเสนอกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

การวิจัยเป็นแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสังฆาธิการในจังหวัดอุดรธานี พระภิกษุผู้ปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนักวิชาการศาสนาชำนาญการ จากการเลือกแบบเจาะจงตามลักษณะการเป็นตัวแทนที่เหมาะสม สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑๘ รูปหรือคน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูปหรือคนวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามซึ่งมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๐๘ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๗๖ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักการ อุดมการณ์และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีพบว่า (๑) หลักการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มี ๑๐ ประเด็น โดยอันดับแรก ได้แก่ การยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชน (๒) อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มี ๑๐ ประเด็น โดยอันดับแรก ได้แก่ เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา และ (๓) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มี ๑๐ ประเด็น โดยอันดับแรก ได้แก่ การเผยแผ่พุทธ-ศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม เป็นต้น

๒. สภาพปัจจุบันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีพบว่า (๑) ด้านจุดแข็งมี ๖ ประเด็น โดยอันดับแรก ได้แก่ มีวัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่

(๒) ด้านจุดอ่อน มี ๖ ประเด็น โดยอันดับแรก ได้แก่ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นต้น (๓) ด้านโอกาส มี ๕ ประเด็นโดยอันดับแรก ได้แก่สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจเป็นต้นและ (๔) ด้านอุปสรรค มี ๕ ประเด็น โดยอันดับแรก ได้แก่ งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ

๓.กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี นำเสนอ S⁴ หรือ Smart ได้แก่ (๑) ด้านผู้ส่งสาร คือ Smart Sender เป็นกระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัลแก่พระนักเผยแผ่ (๒) ด้านสาร คือ Smart Message เป็นกระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (๓) ด้านช่องทาง คือ Smart Channel เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์ และ (๔) ด้านผู้รับสาร คือ Smart Receiver เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม

Dissertation Title : The Process of Buddhism Dissemination of Sangha in Udonthani Province

Researcher : Phramaha Phuwameth Sukhakāmo (Thirakiatphat)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Sunan Sunando, Asst. Prof. Dr., Pali IV,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

: Phrapalad Raphin Buddhiso, Asst. Prof. Dr.,
B.A. (Social Teaching), M.A. (Asian History), Ph.D. (Buddhism)

Date of Graduation : March 3, 2020

Abstract

Objectives of this research were: 1.To study principles, ideology and methodology of Buddhism dissemination of Sangha in Udonthani Province, 2.To study the present conditions of Buddhism dissemination of Sangha in Udonthani Province and 3. The process of Buddhism dissemination of Sangha in Udonthani Province

Methodology was the Mixed Methods: The qualitative research collected data from 18 key informants, purposefully selected, from monks who performed the Buddhism dissemination, from experts in Buddhism dissemination and experienced religious personnel with structured in-depth-interview by face-to-face interviewing and from 10 participants in focus groups discussion. Data were analyzed by descriptive interpretation.

The quantitative research, using survey method, collected data with questionnaires with the confidence value at 0.908 from 376 samples who were monks in the Udonthani administrative area. Data were analyzed using statistical frequency, percentage, average, standard deviation.

Findings were as follows:

1. Principles, ideology and methodology of Buddhism Dissemination of Sangha in Udonthani Province were found that the principles of Buddhism dissemination of Sangha in Udonthani Province consisted of 10 aspects: 1) dissemination for the benefits of the public. 2) ideology of Buddhism dissemination consisted of aspects: first for the security of Buddhism. 3) methodology of Buddhism

dissemination consisted of 10 aspects as the dissemination by preaching, lecture, discussion and dialogues, etc

2. The present conditions of Buddhism dissemination of Sangha in Udonthani Province were found that 1) Strength consisted of 6 aspects: (1) monasteries and monks are at all areas of the locations, (2) Weakness consted of 6 aspects, first the Buddhism Dhamma in every aspect were all abstract.(3) Opptortunity consted of 5 aspects as online information communiton technology is the communication channel the youths are interested in and (4) Threat consisted of 5 aspects, first the budget for monks' potentials development was not enough.

3. The process of Buddhism dissemination of Sangha in Udonthani Province can be proposed with 4 S's or 4 Smarts: (1) Smart sender; the process of new knowledge of new science of digital communiton for disseminating monks, (2) Smart message; the process of teaching daily life integrating with Buddha principles, (3) Smart channel; the process of creative Dhamma content creation for online information communication technology, (4) Smart receivers; the precess of network creation connecting all areas to work with communities through social activities.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมดุชฎินิพนธ์ ได้แก่ พระมหาสุมนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร., และ พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, ผศ.ดร., ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขจนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ ประกอบด้วยพระเมธาวิจารย์, รศ.ดร., รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์, พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร., พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, ผศ.ดร., และพระมหาสุมนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร., ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร., พระครูศรีธรรมศาสตร์, ดร., พระครูโกศลธรรมานุสิฐ, ดร., ดร.นพดล ดีไทยสงค์ และ ดร.ประเสริฐ ธิลาว ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

ขอขอบคุณ พระธรรมวิมลมุณี, พระโสภณพุทธิธาดา, พระภาวนาวิมล, พระครูอุดมกิจจา-ภรณ์, พระครูชัยสิทธิการ, พระครูสิริโชติคุณ, พระครูธรรมสโมธาน, พระครูอาทรวนกิจ, พระครูโพธิวิภาวัฒน์, พระมหาสุพล สุพล, นางเกษิณี สวัสดิ์, นางสาวชลดา พิทักษ์สุชัยดี, นายภาณุพงศ์ แสงสร, นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายทองคำ ชลเวียง, นายประยูร จักรโนวรรณและนายสุริยันต์ บุญลือที่ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิจัยจากการสัมภาษณ์

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม, รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า, รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต, พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร., พระครูพิศิษฐ์ประชานาถ, พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์, ผศ.ดร., พระครูปลัดสุรวุฒิ สิริวิฑฒโก.ดร., นางสาวชนกสุดา อาจหาญ และนางสาวจาริณีพรหมพลจร ที่ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิจัยจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธานุชา ธรรมานุชา สังฆานุชา และมอญานุชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดมารดา ตลอดจนครูอาจารย์ รวมถึงคณะมีอุปการคุณทุกท่าน ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระมหาภูวเมศร์ สุขกาโม
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๒
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับคณะสงฆ์	๙๐
๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๑๑๔
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑๖
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๒๕
๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๒๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๓๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๖
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๘
๔.๑ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๓๙
๔.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๖๔
๔.๓ กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๙๒
๔.๔ การสังเคราะห์ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๑๙
๔.๕ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย	๒๒๓
๔.๖ องค์กรความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัย	๒๒๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๒๒๗
๕.๑ สรุป	๒๒๘
๕.๒ อภิปรายผล	๒๓๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๓๔
บรรณานุกรม	๒๓๙
ภาคผนวก	๒๔๗
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๒๔๘
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ	๒๕๕
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก	๒๕๗
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๘๐
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์	๒๙๔
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถาม	๒๙๘
ภาคผนวก ช ประมวลภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย	๓๐๗
ประวัติผู้วิจัย	๓๒๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๙
๒.๒ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๓ แนวคิดหลักเกี่ยวกับลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๔ แนวคิดหลักเกี่ยวกับพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๔๗
๒.๕ แนวคิดหลักเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘๗
๒.๖ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความหมายของคณะสงฆ์	๙๑
๒.๗ แนวคิดหลักเกี่ยวกับผู้ปกครองคณะสงฆ์	๙๔
๒.๘ แนวคิดหลักเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์	๑๐๙
๒.๙ แนวคิดหลักจากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒๑
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำแนกตามสังกัดอำเภอ	๑๓๑
๔.๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๔๓
๔.๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๔๙
๔.๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีที่ได้รับความสนใจ	๑๕๔
๔.๔ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๕๖
๔.๕ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม	๑๕๗
๔.๖ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๕๘
๔.๗ ความคิดเห็นที่มีต่ออุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๖๐
๔.๘ ความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๑๖๑
๔.๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender)	๑๖๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๐ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message)	๑๗๗

๔.๑๑	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel)	๑๘๔
๔.๑๒	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver)	๑๙๐
๔.๑๓	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender)	๑๙๖
๔.๑๔	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message)	๒๐๑
๔.๑๕	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel)	๒๐๖
๔.๑๖	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver)	๒๑๑
๔.๑๗	ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	๒๑๒
๔.๑๘	ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม	๒๑๓
๔.๑๙	ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีด้านผู้ส่งสาร (Sender)	๒๑๔
๔.๒๐	ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีด้านสาร (Message)	๒๑๕
๔.๒๑	ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีด้านช่องทาง (Channel)	๒๑๖
๔.๒๒	ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีด้านผู้รับสาร (Receiver)	๒๑๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร	๕๔
๒.๒กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๔
๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย	๒๒๓
๔.๒ องค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัย	๒๒๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ดุขฎฐินิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๒. หมายความว่า ระบุถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๒ หน้าที่ ๒ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค		(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ (ต่อ)

พระสุตตันตปิฎก (ต่อ)

ขุ.อิติ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

ช.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทส	(ภาษาไทย)
ช.ป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
พระอภิธรรมปิฎก					
อภ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุชฎีนิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุชฎีนิพนธ์

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพี นพธิสาโร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุชฎีนิพนธ์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดระพี นพธิสาโร, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูเมศร์ สุขกาโม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษา
เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคณาจารย์

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคณาจารย์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูเมศร์ สุขกาโม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติใ้ให้นักศึกษานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุษฎีนิพนธ์

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพี นพธิสาโร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุษฎีนิพนธ์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดระพี นพธิสาโร, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูเมศร์ สุขกาโม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุซงึนินพนธ์ เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุซงึนินพนธ์

(พระเมธาวิญญู, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพี พุทธิสาร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุซงึนินพนธ์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดระพี พุทธิสาร, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูวเมษฐ์ สุขกโม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษา
เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคณาจารย์

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคณาจารย์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูมเมศร์ สุขกาโม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุชฎินิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุชฎินิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการควบคุมคุชฎินิพนธ์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูวเมศร์ สุขกาโม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมปурณ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคณาจารย์

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

(รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์)

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.)

(พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการควบคุมคณาจารย์

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร.

พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูวเมศร์ สุขกาโม)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “การเผยแผ่พระพุทธศาสนา” มีความหมายครอบคลุมการกระทำทุกประเภทที่ทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก และหัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ติฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ (๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า และ (๓) และปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน ดังพุทธพจน์ว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์จะต้องแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์อันเป็นไปเพื่อความผาสุกของชาวโลก ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานพุทธโอวาทแก่เหล่าพระอริยสาวกในคราวที่ทรงส่งออกไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรก มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป”^๒ พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม ทรงยึดถือรูปแบบหรือวิธีการแสดงธรรมตามหลักการสื่อสารที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ชี้แจงให้ชัดเจน ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เสริมความกล้าหาญมั่นใจที่จะปฏิบัติตาม และทำให้ผู้ฟังเกิดความสุขในการฟัง^๓

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๗/๒๘๑.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกวิถี มีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ คือ เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักจริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริยสามารถยั้งผู้ฟังปฏิบัติตามให้ได้รับผล ตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ^๔

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อครั้งยังเป็นอาณาจักรสุวรรณภูมิ ในปี พ.ศ.๒๓๕ ซึ่งมีพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นหลักฐานที่ปรากฏอยู่ให้เห็นถึงการมีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยบริเวณนี้ ซึ่งต่อมาเรียกว่า อาณาจักรทวารวดี คนในชุมชนทวารวดีได้นับถือพระพุทธศาสนานั้นด้วย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้ถูกเผยแผ่ออกไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ^๕ การประกาศพระศาสนาถือว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง เพราะพระสงฆ์มีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการคุณ ดังมีพุทธพจน์ที่ปรากฏในสมณสังคยาสูตร กล่าวถึงคำสอนที่ให้ภิกษุสำนึกและตระหนักเตือนใจตนในความเป็นสมณะอยู่เสมอว่า สมณะนั้นมีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น^๖ หรือในพหุการสูตร ที่พระพุทธองค์ตรัสถึงการตอบแทนที่พระสงฆ์พึงมีต่อคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่ได้ทำอุปการคุณต่าง ๆ โดยเฉพาะได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชขบิหาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สงฆ์ก็ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่การตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ แต่ด้วยการแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด^๗

ปัจจุบันเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ข้อมูลข่าวสารมีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ^๘ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้นให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ แสวงหาวัตถุมาเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ ขาดการขัดเกลาจิตใจ^๙

^๔ วคิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๔.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^๖ อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๑/๒๐๘.

^๗ ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๘๓.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ไอ ที ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **คนไทยกับเทคโนโลยี**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

วิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้จึงมีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อกันไปมา ทำให้ปัญหาที่เคยเป็นปัญหาเล็ก ๆ กลับกลายเป็นปัญหาใหญ่ เช่น ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ปัญหาการว่างงาน และปัญหาการเสื่อมโทรมทางศีลธรรม เป็นต้น พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันขาดความเข้าใจในวิธีการสอนซึ่งเกิดจากการสาเหตุใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ (๑) ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ขั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทฎฐิและญาณ (๒) ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมนุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่มีการเตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ดิตรูปแบบ ใช้เวลามาก และ (๓) ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมีแต่การตั้งรับ ไม่ค่อยทำแบบเชิงรุก อนึ่ง จากสถิติ พบว่า มีจำนวนพระสงฆ์คิดเป็นอัตราส่วนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา คือ มีเพียง ๑: ๑๖๐ รูป/คน เมื่อพิจารณาสัดส่วนของพระสงฆ์ผู้ซึ่งเป็นนักเผยแผ่มีเพียง ๑: ๑๐๐ รูป เท่านั้น จึงถือว่าสัดส่วนหรืออัตราส่วนของพระนักเผยแผ่ หรือพระสงฆ์ที่มีบทบาทเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนนั้นมีจำนวนน้อยมาก

ขณะนี้ เมื่อโลกมีแนวโน้มเปลี่ยนไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เคยใช้ได้ผลในอดีตใช้ไม่ได้ผล ต้องปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับยุคสมัย เพราะเมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีเจริญขึ้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยไปด้วย^{๑๐} ทั้งนี้ หากพิจารณาในบริบทที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นการถ่ายทอดธรรมะหรือหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นบริบทตามองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารในแบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล (Berlo) ที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Media) ช่องทาง การสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ตามลำดับ ดังนี้ (๑) ผู้ส่งสาร (Sender) ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเข้ารหัส (Encode) เนื้อหาข่าวสารได้ มีความรู้อย่างดีในข้อมูลที่จะส่งสามารถปรับระดับให้เหมาะสมสอดคล้องกับผู้รับสาร (๒) สาร (Message) คือ เนื้อหาสาระของข่าวสาร และสัญลักษณ์ (๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) คือ ช่องทางในการนำส่งข่าวสารไปสู่ผู้รับสาร ให้สามารถรับได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และ (๔) ผู้รับสาร (Receiver) ได้แก่ ผู้ที่มีความสามารถในการถอดรหัส (Decode) สารที่รับมาได้ อย่างถูกต้อง ไม่ผิดเพี้ยน^{๑๑}

^{๑๐} พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๑๑} กิติมา สุรสุนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมานี้ ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีสังกัดใน คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จึงสนใจศึกษาเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด อุดรธานี” เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการอันเป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนางานด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด อุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด อุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยได้กำหนด ขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี และวิเคราะห์สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญนำไปสู่การสังเคราะห์และนำเสนอกระบวนการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ประกอบด้วย หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ (๑) หลักการ (Principle) (๒) อุดมการณ์ (Ideology) และ (๓) วิธีการ (Methodology) และสภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ (๑) จุดแข็ง (Strength) (๒) จุดอ่อน (Weakness) (๓) โอกาส (Opportunity) และ (๔) อุปสรรค (Threat)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะ สงฆ์จังหวัดอุดรธานี ใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) (๒) ด้านสาร (Message) (๓) ด้านช่องทาง (Channel) และ (๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)^{๑๒}

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนา กลุ่มเฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยผู้วิจัยกำหนด ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนาดังนี้

๑. ประชากร (Population)

ประชากร (Population) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็น เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ พระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๖,๒๒๒ รูป^{๑๓}

^{๑๒} กิติมา สุรสุนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๑๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, *ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี ประจำปี ๒๕๖๑*, (อุดรธานี: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๖๑), หน้า ๒.

๒. กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้มาจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ หรือความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ซึ่งได้แก่ พระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๗๖ รูป

๓. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย พระสังฆาธิการในจังหวัดอุดรธานี พระภิกษุ ผู้ปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนักวิชาการศาสนาชำนาญการ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน

๔. ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบประเมินการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๐ รูปหรือคน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๓ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการหรือการกระทำต่าง ๆ เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป โดยมีมุ่งหมายให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ทั้งนี้ ต้องเป็นการดำเนินการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดธรรมะหรือหลักธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร เพื่อประสิทธิภาพในการสื่อข้อมูลจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน ประกอบด้วย

๑. ผู้ส่งสาร (Sender) ได้แก่ ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในที่นี้คือ พระสงฆ์ ซึ่งจำเป็นต้องเป็น บุคคลผู้ยึดมั่นในหลักการ อุดมการณ์ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่สามารถเผยแผ่ธรรมะหรือหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปสู่ผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายได้

๒. สาร (Message) ได้แก่ ข้อมูล ในที่นี้คือ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ พระสงฆ์นำไปเผยแผ่ ซึ่งจำเป็นต้องมีมีลักษณะที่ดีโดยเป็นเรื่องจริงไม่บิดเบือนไปจากหลักธรรมคำ สอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓. ช่องทาง (Channel) ได้แก่ ช่องทางการสื่อสาร หรือวิธีการสื่อสารอันเป็นเครื่องมือ และสื่อกลางที่นำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปสู่ผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมี ลักษณะเป็นช่องทางเดินของสาร ทั้งในส่วนของสื่อตัวบุคคล หรือสื่อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วย

๔. ผู้รับสาร (Receiver) ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายของการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในที่นี้ คือ ประชาชนทั่วไปผู้เคารพ เลื่อมใส ศรัทธา และน้อมนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไป ประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

คณะสงฆ์ หมายถึง คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยมี เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี เป็นผู้ปกครอง สูงสุด และมีพระสังฆาธิการหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอ ตำบล และระดับวัด ร่วมกันเป็นองค์คณะ ทำหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยถูกต้องดีงาม ตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด อุดรธานี

๑.๖.๒ ได้ทราบสภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด อุดรธานี

๑.๖.๓ ได้นำเสนอกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๑.๖.๔ องค์ความรู้จากการวิจัยเป็นข้อมูลทางวิชาการสำหรับพัฒนางานด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยประมวลสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับคณะสงฆ์

๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

การเผยแผ่ คือ การทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น กระจายไป เช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ นิยมใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสได้ทางตา หู เป็นต้น^๑

---

^๑ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

คำว่า เผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป ขยายออกไป เช่น การเผยแผ่พระศาสนา^๒
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เป็นหน้าที่ของ
พระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทศาสนา^๓

เผยแผ่ คือ การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็น
ศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วย และแสดงถึงความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเอง
หรือศาสนาของตน^๔ การเผยแผ่พระพุทศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทศาสนาให้
ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน
ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน^๕

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของการเผยแผ่พระพุทศาสนา” ผู้วิจัยได้
สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความหมายของการเผยแผ่พระพุทศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (๒๕๕๔, หน้า ๕)	คำว่า เผยแพร่ นิยมใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ต่างจากคำว่า เผยแผ่ ซึ่งหมายถึง การทำ ให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น กระจายไป
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๕๖, หน้า ๕๘๘)	การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:
บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๗๘๘.

^๓ พระเทพโสภณ (ประยูร ฌมมจิตโต), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๐.

^๔ กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^๕ กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน
, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (๒๕๕๔, หน้า ๕)	คำว่า เผยแพร่ นิยมใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ต่างจากคำว่า เผยแผ่ ซึ่งหมายถึง การทำ ให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น กระจายไป
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๕๖, หน้า ๕๘๘)	การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๔๗, หน้า ๑๕๐)	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การหิย ธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย
กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๑๑๔)	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การประกาศให้ ทราบด้วยความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วย ด้วยความคิดของตนเอง หรือศาสนาของตน
กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๙)	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการประกาศ พระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชน ได้รับทราบ โดยมุ่งเน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วยความ เต็มใจ ไม่ผูกมัด

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การหิยหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมะ
ในทางพระพุทธศาสนาไปประกาศให้ผู้อื่นทราบ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีบุคคลได้รับรู้รับทราบหลักธรรม
หรือหัวข้อธรรมะในทางพระพุทธศาสนาในอย่างกว้างขวาง และในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอยู่
บนพื้นฐานของการเป็นผู้มีใจกว้าง ปราศจากอคติ และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิด ความเชื่อ
หรือความศรัทธาของผู้เผยแผ่ กล่าวคือ ให้ผู้ฟังหรือผู้รับ เกิดความเชื่อ ความศรัทธา ด้วยปัญหา
ด้วยเหตุผล หรือวิจารณ์ญาณของตนเอง มุ่งเน้นให้ผู้ฟังหรือผู้รับเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม
แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วยความเต็มใจ

๒.๑.๒ ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานพระพุทธโอวาทแก่พระอริยสาวกในคราวที่ทรงส่งออกไปประกาศพระพุทธศาสนารุ่นแรก ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญต่อศาสนทายาทคือ พระภิกษุสงฆ์ผู้ออกเผยแผ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง และต้องพึงพาอาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือ ผู้ถึงพระรัตนตรัย เป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา^๗ โดยจุดมุ่งหมายสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก^๘

การเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์^๙ ให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม^{๑๐}

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๗ อธิวัตร บำเพ็ญบุญบารมี, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเบญจนิภา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

^๘ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^๙ บุญศรี พานะจิตต์, โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพรทิกร์กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

^{๑๐} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐตวณโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ขวณพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี, (๒๕๕๐, หน้า ๕๓)	ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ เพื่อประโยชน์และความสุขและเทวดาและมนุษย์
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๔, หน้า ๑๒)	การเผยแผ่พระพุทธศาสนามุ่งหมายให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเอง
บุญศรี พานะจิตต์, (๒๕๔๕, หน้า ๒๑)	การเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จตตวณฺโณ), (๒๕๔๖, หน้า ๔๓)	ผู้ปฏิบัติได้น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปประพฤติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสำคัญโดยฐานะที่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ล้วนเป็นแนวทางให้ผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเองเป็นสำคัญ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ศาสนทายาทผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งหมายช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ดังเจตนารมณ์ที่แสดงไว้ชัดเจนในคราวที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานพระพุทธโอวาทแก่พระอริยสาวกในคราวที่ทรงส่งออกไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกที่มีใจความสำคัญ คือ เพื่อให้ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขและเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย นั่นเอง

๒.๑.๓ ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือรูปแบบวิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อยคงจะได้แก่ ๓ วิธี^{๑๑} ต่อไปนี้

๑. แบบสากัจฉาหรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อยู่ในมงคลสูตรว่า การสนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอันอุดม

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ในสังคีตสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่าง คือ

๓.๑ เอ็งสพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไป ตรงมาตายตัว

๓.๒ ปฏิปุจฉาพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้

๓.๓ วิภังชพยากรณีปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ

๓.๔ รูปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย

^{๑๑} จานงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๙-๒๕๔.

การเผยแพร่พระพุทธธรรมในสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ยังคงใช้รูปแบบดั้งเดิมอยู่คืออาศัยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่ธรรมะ แต่ครั้งมาถึงยุคที่พระพุทธศาสนาได้แยกออกเป็นหลายนิกาย โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือ เถรวาทกับอากิริยวาท หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี^{๑๒} จุดเด่นของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ช่วงครองราชย์ พ.ศ. ๒๗๐ - พ.ศ. ๓๑๑) คือ

๑. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง

๒. ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนให้งดเว้นจากมิถิชาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ

๓. เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือ เทียวนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม

๔. ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือ ยกเลิกพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้างห้ามการฆ่าสัตว์บูชายัญ ด้วยกฎ “มา ฆาต” คือ ห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์

๕. ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปลูกสมุนไพรวัวในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๖. ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สิบกาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา

๗. ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดส่องดูแลสุขทุกข์ของเขาดุจบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตน การกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้และภพหน้า^{๑๓}

^{๑๒} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๑๓} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตยาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมในด้านจิตใจ เป็นแนววิถีชีวิตที่ได้ฝังรากลึกลงในจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาในครั้งโบราณกาล โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรม และมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนเผยแผ่หลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดังจะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตนั้นมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น การตักบาตรประจำวัน การทำบุญ และฟังธรรมในวันธรรมสวนะ การไหว้พระสวดมนต์ พิธีกรรมต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น นับแต่เกิดจนตาย ซึ่งได้แก่งานทำบุญครบรอบวันเกิด งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทอยู่เหนือวัฒนธรรมในด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนอยู่ค่อนข้างมาก^{๑๔} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นการดำเนินการในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา โดยการดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๑๕} โดยถือเป็นหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ในปัจจุบันมีดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี และการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสังฆกรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ขอบ

^{๑๔} ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: หจก. สหายบล็อกลีและการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๓.

^{๑๕} กรมการศาสนา, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**, หน้า ๙.

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ท่อง ได้อ่าน ได้ฟัง ตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้มีเรียน^{๑๖}

โดยนัยนี้ ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน มีดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลสู่หมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

^{๑๖} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๔๔.

๔. งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖. การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรมและการเผยแพร่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจ การกีฬา เป็นต้น^{๑๗}

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ลักษณะของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักเกี่ยวกับลักษณะของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
จำนงค์ ทองประเสริฐ, (๒๕๔๗, หน้า ๒๑๙-๒๕๔)	วิธีของพระพุทธเจ้าที่นำสังเกตหรือพบบ่อย มี ๓ วิธี ได้แก่ แบบสนทนา แบบบรรยาย และแบบตอบปัญหา
สิริวัฒน์ คำวันสา, (๒๕๔๒, หน้า ๑๐)	พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลกระทั่งปัจจุบัน ตั้งจะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตนั้นมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาทั้งสิ้น

^{๑๗} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑.

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักเกี่ยวกับลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), (๒๕๔๒, หน้า ๑๕๕-๑๕๖)</p>	<p>จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย ๒. ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส ๓. เสด็จประพาสเพื่อธรรม ๔. ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม ๕. ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ๖. ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม ๗. ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม
<p>ทินพันธุ์ นาคะตะ, (๒๕๔๔, หน้า ๑-๓)</p>	<p>จากอดีตถึงปัจจุบัน วัดมีฐานะเป็นศูนย์กลางการทำกิจกรรมทางสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจ และมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนเผยแผ่หลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม</p>
<p>กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๙)</p>	<p>การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นการดำเนินการในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ</p>

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักเกี่ยวกับลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ), อ้างใน กรมการศาสนา (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔)	หน้าที่ในการเผยแผ่ของพระสงฆ์ปัจจุบัน มีดังนี้ ๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ ๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังที่เป็นประโยชน์ ๔. แนะนำสั่งสอนให้เข้าใจศาสนพิธี ๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่שוב ๗. ขวนขวายให้ศิษย์วัดมีความรู้เรื่องพระศาสนา ๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประชาชน ๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียน
บุญศรี พานะจิตต์, (๒๕๔๕, หน้า ๒๑)	งานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ งาน พระธรรมทูต งานหน่วยอบรมประชาชนประจำ ตำบล งานอบรมจริยธรรมนักเรียนและประชาชน งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน งานส่งเสริมหน่วย สงเคราะห์พุทธมามกะ งานเผยแผ่ทางสื่อมวลชน และงานเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด

สรุปได้ว่า ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยึดหลักวิธีตามแนวทางการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การบรรยาย การสนทนา และการตอบปัญหา กระทั่งในสภาพการณ์ปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการดำเนินการในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรับและเชิงรุก โดยภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไป ได้แก่ งานพระธรรมทูต หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล งานอบรมจริยธรรมนักเรียนและประชาชน งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน และการเผยแผ่อื่น ๆ ตามศักยภาพของวัด

๒.๑.๔ พัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “พัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบกระทั่งในยุคสมัยปัจจุบัน ได้มีวิวัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่กระจายพระศาสนาสู่ศาสนิกชนตามลำดับ ซึ่งเป็นการเผยแผ่ทางวัฒนธรรมอันดีงามของพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ ประเทศที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปแม้จะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นความแตกต่างกันในแต่ละชนชาติ พระพุทธศาสนาได้อนุโลมวิวัฒนาการไปตามรูปแบบวิถีของชนนั้น ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๘}

(๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระศาสนาได้ปรากฏตั้งแต่พระบรมศาสดาทรงมีพระชนม์อยู่ ซึ่งหลังจากทรงตรัสรู้ธรรมแล้ว ได้ทรงเสวยวิมุตติอยู่ ๗ สัปดาห์^{๑๙} ภายหลังจึงได้ทรงนำหลักธรรมที่ตรัสรู้ ออกเผยแผ่ให้นักบวชชื่อบัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ในครั้งแรกนั้นพระโกลนทัณฺฑะสามารถบรรลุโสดาปัตติมรรค แล้วได้ทูลขออุปสมบทเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา ในลำดับถัดมาสมาชิกในกลุ่มปัญจวัคคีย์ คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ก็สามารถบรรลุธรรมตาม และกราบทูลขออุปสมบทในเวลาต่อมา^{๒๐}

ก. หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ๓ หลักการ

ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่ที่มีความแตกต่างกันมากมายหลากหลายวิธี แต่ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ประสบผลสำเร็จเสมอ ความสำเร็จเช่นว่านี้ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังคงอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างเพื่อจะทำหน้าที่ของพระศาสดา ทรงได้แสดงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคฺลเมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคฺลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๑}

^{๑๘} พระณปวร โทวาท, “การพัฒนาต้นแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๖๙.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๘.

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘-๑๙/๒๕-๒๖.

^{๒๑} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

พระพุทธองค์ทรงแสดงเจตนารมณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ว่า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย เมื่อพระองค์จะทรงสอนใครแต่ละครั้งก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ในการสอนบุคคลระดับต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานความรู้สติปัญญาที่แตกต่างกัน โดยพระองค์ทรงยึดหลัก ดังนี้

๑. หลักประโยชน์

การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป”^{๒๒} การที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือ เกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับทุกข์ อาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ (๑) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณที่ชนะอันสูงสุด (๒) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้าย และของเสียด่าง ๆ ภายในจิตใจ หหมดเหตุ ที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม และ (๓) ดับทุกข์ หมายถึง หหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร^{๒๓}

ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้ชัดเจนคือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดเป็นสุข เริ่มตั้งแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่า บุญเป็นชื่อของความสุข คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐาน ในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้เกิดจิตนิ่ง เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌาน ฌานยิ่งสูงขึ้นความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนาคือนิพพานก็เป็นสุขและเป็นบรมสุขด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “นิพพานัง ปรมัง สุขัง แปลว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๒๔} ประโยชน์สุข ๓ ที่ได้ยกมาไว้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นได้ด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วย การแผ่ประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล พระพุทธศาสนามองประโยชน์ที่เกิด ขึ้นตามสภาวะที่เป็นจริง สนับสนุนให้ฝึกตนให้ถึงความสุข และความเจริญอกงาม และความเจริญในธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ผู้ที่มีความพร้อมและ

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๗/๒๘๑.

ฝึกฝนตนอยู่ในระดับต่าง ๆ ย่อมได้รับความสุขต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ปราศจากความ
และเกื้อกูลต่อกัน ส่งเสริมประโยชน์สุขอันชอบธรรม มุ่งพัฒนาไปสู่สุขแท้จริง

๒. หลักไตรสิกขา

หลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หลักไตรสิกขา
คือ สิ่งที่เราเรียกว่า ความงามในเบื้องต้นคือศีล ความงามในท่ามกลางคือสมาธิ ความงามที่สุดคือปัญญา
ปรากฏในพระพุทธดำรัสที่ทรงส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นรุ่นแรก ซึ่งถือเป็นหลักธรรม
สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรมนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุ
ประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปรากฏในเมตตสูตร ขุททกนิกาย ความว่า

“ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวังสันตบพ พึงบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ชื่อตรง
เคร่งครัด ว่าง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง ควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติ
เบา มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาตน ไม่คะนอง ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย อนึ่ง ไม่ควร
ประพฤติความเสียหายใด ๆ ที่จะเป็นเหตุให้วิญญาณเหล่านี้ตำหนิเอาได้”^{๒๕}

การดำเนินไปในหลักของไตรสิกขานั้น สามารถจัดฝึกการอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา
ไปพร้อมกันได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในกฎปฏิบัติกรรมฐานคือกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ความสำรวม
กายวาจาในขณะนั้นเป็นอธิจิตตสิกขา และปัญญาในขณะนั้นเป็นอธิปัญญาสิกขา ในทำนองเดียวกัน
สามารถนำหลักการนี้ไปบูรณาการครอบคลุมสาระเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นหัวข้อธรรมทั้งหมดในทาง
พระพุทธศาสนาซึ่งดูหลากหลายให้มีระบบเดียว คือ ไตรสิกขา เพราะหัวข้อธรรมทั้งหมดสรุปลงใน
เรื่องของไตรสิกขาได้ทั้งสิ้นภายในกรอบของหลักไตรสิกขา เราสามารถจัดความสัมพันธ์ของหลักธรรม
ทุกหมวดให้เกิดเป็นการปฏิบัติธรรม คือ การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นั่นเอง และในบรรดาธรรมหรือ
ระบบการปฏิบัติที่จัดรูปแบบเป็นหมวดหมู่ ไตรสิกขาถือเป็นพื้นฐานประกอบด้วย สิกขา ๓ คือ

- อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมามากมาย วาจา เป็นลักษณะ
การประกอบกุศล ในส่วนของ วาจาชอบ การงานชอบ และการเลี้ยงชีพชอบ การดำรงตนอยู่ในกรอบ
ของระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบของตนต่อบุคคลรอบข้าง มีความสัมพันธ์ทางสังคม
ที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์

- อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิต เป็นลักษณะของ
การประกอบกุศล ในส่วนของความพยายามชอบ ความระลึกรู้ชอบ และความตั้งมั่นชอบ การดำรงคง
มั่นของจิต ควบคุมจิตของตนให้เข้มแข็งมีกำลังสงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง
ต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่กำลังเกิดขึ้นตามความเป็นจริง

^{๒๕} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๓-๑๔๕/๕๓๓.

- อธิปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาปัญญา ให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นลักษณะของการประกอบกุศลในส่วนความเห็นชอบ และความดำริชอบ การพัฒนาให้เกิดเป็นปัญญาที่บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ไม่เกิดเป็นความรู้ ความคิดความเข้าใจที่ถูกปิดเบือนจากสภาวะธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง สามารถคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง^{๒๖}

๓. หลักความตระหนักในศักยภาพมนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงมีความคิดที่จะเผยแผ่ธรรม ด้วยหลักที่ทรงเห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตามหลักการที่แสดง การมองเช่นนี้เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักหนึ่งนำไปสู่การรับสมาธิ การพยายามที่แสดงออกมาภายนอก อันจะนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้

พระพุทธศาสนาเปิดกว้างสำหรับมนุษย์ทุกคนในวงการเข้ามาเป็นสมาธิ โดยการมุ่งเน้นที่ความสามารถในการพัฒนาจิตใจของตนให้มีปัญญาเห็นอริยสัจเป็นอิสระจากกิเลสเป็นสำคัญ จนเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและผู้อื่น โดยพระพุทธองค์ทรงคัดค้านการแบ่งมนุษย์ พร้อมทั้งทรงสนับสนุนศักยภาพทางปัญญา ดังที่แสดงไว้ในโศภนทัณตสูตร ความตอนหนึ่งว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลายเห็นอังกกมานพหลานของเรานี้หรือไม่ เห็น ขอรับ อังกกมานพเป็นผู้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ดุจพรม มีกายดุจพรม โอกาสที่ได้เห็นยากนัก ในที่ประชุมนี้นอกจากพระสมณโคดมแล้วไม่มีใครมีผิวพรรณเสมอกับอังกกมานพเลย อังกกมานพเป็นผู้คงแก่เรียนทรงจำนตฺรู้จบไตรเพท... เป็นผู้มีความก้ำกเนิดดีทั้งฝ่ายบิดาและมารดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดี ตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ แต่อังกกมานพยังฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ล่วงละเมิดภรรยาของผู้อื่น กล่าวเท็จ ดื่มน้ำเมาในกรณีอย่างนี้ ผิวพรรณ มนต์ และชาติกำเนิดจะทำอะไรได้เล่า^{๒๗}

พระพุทธองค์ทรงสนับสนุนความสามารถในการพัฒนาจิตใจของตนให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นอิสระจากกิเลสเป็นสำคัญ จนเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและผู้อื่น การนำชาติกำเนิดมากล่าวอ้างสำหรับผู้ที่จะพัฒนาตนนั้นเป็นสิ่งที่เลือนลอย การแสดงธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

^{๒๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๑๑/๑๑๘-๑๑๙.

พระพุทธองค์ทรงใช้การสอนที่หลากหลาย โดยขึ้นอยู่กับประเภทและศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก ซึ่งในการสอนแต่ละครั้งนอกจากพระองค์จะทรงตรวจดูลักษณะนิสัย และระดับภูมิปัญญาแล้ว สารสำคัญหรือเรื่องที่จะทรงสอนเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงด้วย ทรงเลือกสอนบุคคล จำแนกได้ ๖ ประการ คือ

ประการที่ ๑ สอนจากที่สิ่งที่รู้เห็นเข้าใจกันอยู่แล้ว หรือสิ่งที่เคยปฏิบัติ ที่ความคุ้นเคยของบุคคลกลุ่มนั้นไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้เห็นไม่เข้าใจ เพื่อให้เขาเข้าใจ พระธรรมเทศนาตามลำดับจนสามารถจับใจความสำคัญที่ทรงแสดง ดังเช่น การสอนขงฺกิล ๓ พี่น้อง (อรุเวลกัสสะปะ นทีกัสสะปะ และคยากัสสะปะ) ที่เคยบูชาไฟมาก่อน ความตอนหนึ่งว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย รูปทั้งหลายเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุวิญญูณ เป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุสัมผัสเป็นของร้อน แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือที่ไม่ใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยก็เป็นของร้อน”^{๒๘}

ประการที่ ๒ สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น สอนไปตามลำดับขั้นตอน และความต่อเนื่อง กันลงไปเปรียบเหมือนความลึกของทะเล เช่น เรื่องอนุบุพพิทกา และอริยสัจ ๔ เป็นต้น ดังเช่น การที่พระองค์ตรัสสอนภัททวัคคีย์ (ภัททวัคคีย์ แปลว่า พวกเจริญ เป็นชื่อคณะสหาย ๓๐ คน ที่พากันเข้ามาในไร่ฝ้ายแห่งหนึ่งเพื่อตามหาหญิงแพศยาผู้ลักท่อเครื่องประดับหนีไป และได้พบพระพุทธเจ้าซึ่งพอดีเสด็จแวะเข้าไปประทับพักอยู่ที่ไร่ฝ้ายนั้น ได้ฟังเทศนาอนุบุพพิทกา และอริยสัจ ๔ ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขออุปสมบท)^{๒๙} ความตอนหนึ่งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา”^{๓๐}

ประการที่ ๓ ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง และการปฏิบัติจริง อย่างที่เรียกว่า ประสบการณ์ตรง เช่น การที่พระพุทธองค์ทรงสอน นางกิสสา โคตมี ที่ระทมเพราะบุตรน้อยของนางก็เสียชีวิตกระทันหัน นางเสียใจเป็นอย่างมาก ไม่ยอมให้ใครพาศพลูกชาย นางเที่ยวเสาะหาคนที่จะสามารถรักษาลูกชายของนางให้กลับฟื้นได้ จนมีผู้แนะนำให้นางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อให้พระองค์รักษา เมื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว นางได้กราบทูลให้พระองค์รักษาบุตรน้อย พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๕/๖๓.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนชัยการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๒.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๖.

“ไปสิ เข้าพระนคร เรือนหลังใดไม่เคยมีคนตาย จงนำเมล็ดผักกาดจากเรือนหลังนั้นมา นางรับพุทธดำรัสแล้วเข้าไปในพระนคร พบเรือนหลังแรก พู่ว่า พระศาสดาโปรดให้ข้า นำเมล็ดผักกาดไป เพื่อทำยาสำหรับลูกชายของข้า ถ้าในเรือนหลังนี้ไม่เคยมีใคร ๆ ตาย นางได้รับ คำตอบว่า ใครเล่าจะสามารถนับคนที่ตายไปแล้วจากเรือนหลังนี้ได้”^{๓๑}

ประการที่ ๔ ทรงสอนอย่างมีเหตุผล ยกตัวอย่างประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังพิจารณาตามจน เห็นจริงได้ เช่น เมื่อพระองค์ตรัสกับภิกษุเรื่องการเกิดขึ้นแห่งนิการสัมปทานสูตร ความตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายฉนั้นเหมือนกัน”^{๓๒}

ประการที่ ๕ สอนตามศักยภาพของผู้ฟัง การสอนเท่าที่จำเป็นและพอดีสำหรับให้เกิด ความเข้าใจแก่ผู้ฟัง จุดหมายปลายทางข้อนี้หมายความว่า ความรู้ของพระพุทธองค์มากมาย ไม่ทรง สอนความจริงอื่นที่ไม่นำไปสู่ความดับทุกข์ ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ดังที่ พระพุทธองค์ทรงสอนภิกษุ ๓ สีสปาวัน เมืองโกสัมพี ดังความตอนหนึ่งว่า

“ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมาแล้วรับสั่งเรียกภิกษุ ทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบมากับใบไม้ที่มีอยู่บนต้น อย่างไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ที่มีอยู่บนต้นไม้นั้นแหละมากกว่าใบประดู่ ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า ทรงตรัสตอบว่า ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้วแต่ไม่ได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมาก เหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่ง พรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความ ดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อ นิพพาน”^{๓๓}

ประการที่ ๖ สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่ผู้ฟังจะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัว ผู้ฟังเอง สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับสัมฤทธิ์ผลสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนได้ ดังในทีฆ นิกาย สีลขันธวรรค ที่พระพุทธองค์ประทานโอวาทแก่ภิกษุคหบดี ความว่า

^{๓๑} ชุ.อ. (ไทย) ๓๓/๗๘-๗๙/๔๖๖.

^{๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๓/๕๔.

^{๓๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

“เปรียบสระน้ำบนยอดเขาใสสะอาดไม่ขุ่นมัว บุรุษมีจักขุยืนอยู่บนขอบสระนั้น พึงเห็นหอยโข่งและหอยกาบต่าง ๆ บ้าง ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ผุ่งปลาบ้าง กำลังว่ายอยู่บ้าง หยด อยู่บ้าง ในสระน้ำนั้น... ดังนี้ ฉันทใด ภิกษุฉันแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลส อ่อน อดทน อดทน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสาวิทกษณญาณ ย่อมรู้ชัดตามความจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะนี้อาสวะสมุทัย นี้อาสวะนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็มีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว สิ่งที่ต้องทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี”^{๓๔}

ข. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่างก็เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุดเมื่อจบการสอน วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกวิธี มีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ คือ เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัจฉริยะสามารถยังผู้ฟังปฏิบัติตามให้ได้รับผล ตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ^{๓๕} ดังนี้

๑. อภิญญาธรรมเทศนา เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอนก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ เพราะทรงเห็นว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด ความดับ ความสงบ ความยิ่ง (อภิญญา) ตรีสรูและนิพพาน ส่วนที่ทรงบอกนั้นเพราะประกอบด้วยประโยชน์เป็นไปเพื่อการตรีสรูและนิพพาน กล่าวคือ “เรื่องที่ทรงบอกคือ เรื่องทุกข์เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์”^{๓๖}

๒. นิทานธรรมเทศนา เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงให้เห็นด้วยตนเอง อธิบายว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามพุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างในสังคัลลสูตร ระบุว่า

^{๓๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๑/๒๑๓.

^{๓๕} วคิน อินทสระ, *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๔.

^{๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๔๘/๑๗๑๒.

เข้าวันหนึ่งพระพุทธรองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็น
 สิงคาลกมานพผู้มีผ้าเปียก ผมเปียก (แสดงถึงความทุกข์โศก) กำลังไหว้ทิศทั้งหลายอยู่ในระหว่างทาง
 เสด็จพุทธดำเนิน จึงตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร มานพกราบทูลว่า ทำตามคำของบิดาซึ่งได้สั่งไว้
 เมื่อใกล้จะสิ้นชีพว่าให้ไหว้ทิศทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ในวินัยของพระอริยะเขาไม่นอบ
 น้อมไหว้ทิศกันอย่างนี้ มานพขอร้องให้ทรงแสดงการไหว้ทิศ พระพุทธรองค์จึงทรงแสดงธรรมเรื่องให้
 เว้นความชั่วต่าง ๆ และให้เว้นอบายมุขต่าง ๆ ให้รู้จักมิตรแท้มิตรเทียมและทรงแสดง ทิศ ๖
 ในความหมายใหม่ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือ (๑) ทิศเบื้องหน้า ได้แก่
 มารดา บิดา (๒) ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ (๓) ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามีภรรยา (๔) ทิศเบื้องซ้าย
 ได้แก่ มิตรสหาย (๕) ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ และ (๖) ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้าง
 กับนายจ้าง^{๓๗}

๓. เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัศจรรย์ สามารถ
 ยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน และในบรรดาปาฏิหาริย์ ทั้ง ๓
 นั้น พระพุทธรองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด
 ดังใน สังครวสูตร ที่ระบุว่า พระพุทธรองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๓ แก่สังครวะพราหมณ์ ให้พราหมณ์
 พิจารณาว่าอย่างไรหน่าดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์กราบทูลว่า อธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์
 ไม่ประณีต ผู้ใดทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้นและปรากฏแก่ตนเหมือนภาพลวง ส่วนอนุศาสนี
 ปาฏิหาริย์เป็นประณีต พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว^{๓๘}

เกวัฏฐสูตร ระบุว่า เมื่อพระพุทธรองค์ประทับอยู่ที่สวนมะม่วง ของปาวาริกเศรษฐีเมื่อนา
 ลันทา ครั้งนั้นบุตรของคหบดีคนหนึ่งชื่อเกวัฏฐ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทูลขอให้ภิกษุสักรูปหนึ่ง
 แลดูอธิปาฏิหาริย์ เพื่อว่าชาวเมืองนาลันทาซึ่งมีอยู่หนาแน่นจักได้เลื่อมใสศรัทธาในพระผู้มีพระภาค
 เจ้ายิ่งขึ้น พระศาสดาตรัสตอบว่า เรามีได้แนะนำสั่งสอนภิกษุทั้งหลายให้ทำอธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์
 นายเกวัฏฐ์ทูลขอร้องวิงวอนอีก ๒ ครั้ง (รวมเป็น ๓ ครั้ง) ในทำนองเดียวกัน พระพุทธรองค์จึงตรัสถึง
 ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง โดยย่อว่า เมื่อภิกษุแลดูอธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ อยู่ผู้ที่เลื่อมใสก็จะบอกแก่ผู้ที่ยังไม่
 ศรัทธาไม่เลื่อมใสถึงความอัศจรรย์ต่าง ๆ นั้น ผู้ที่ไม่ศรัทธาก็จะกล่าวแย้งว่า มีวิชาอยู่อย่างหนึ่งชื่อ
 คันธาริ ภิกษุนั้นแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างด้วยวิชาคันธาริ

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๔-๒๐๗/๑๗๒-๒๐๕.

^{๓๘} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๑๔/๕๐๐.

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ทรงใช้ในการเผยแผ่อยู่เสมอ มีอยู่ ๙ วิธี^{๓๙} ดังนี้

๑. วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียน มีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนา จักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟ และเป็นศิษย์ที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรม เทศนา อาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์ เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจน ประสบความสำเร็จ ได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำ ทางการเมืองคือ พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวาร พระเจ้าพิมพิสาร และข้าราชบริพารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้ว ก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพในที่สุด ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหัน มานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์โดยมีพระพุทธ องค์ทรงเป็นประมุข^{๔๐} นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่เสด็จไปโปรด คือ ยสกุลบุตร พร้อมบิดามารดาภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน^{๔๑}

๒. วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาดั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติสังคัมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มี ข้อบัญญัติทางสังคัมหลายด้านเช่นเรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่าง เด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเอง มิให้สมาคมกับวรรณะ อื่น ๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทร ที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคัม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะ ประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะนั้น ๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าว อย่างสิ้นเชิงและทรงสอนว่า บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม

^{๓๙} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักการศึกษามหาวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๐.

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/๑๘-๖๕.

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

๓. วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ ซึ่งทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำในคำสอนทางศาสนา จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัว หรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงาม พระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า พราหมณ์ ทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึง มารดาบิดา^{๔๒}

ส่วนคำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนา ทรงชี้แจงแฉ่งให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสาร พร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาขีณในคำสอนเดิมหมายถึงการฆ่าสัตว์บูชาขีณ แต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่หมายถึง การบูชามารดาบิดาสมณพราหมณ์ เป็นต้น^{๔๓}

๔. วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้สืบเนื่องมาจากวิธีข้างต้น กล่าวคือเมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์ แล้วได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาล้วน ๆ ขึ้นแทนที่ และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ และสรรพสิ่งหลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์คือความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่ง เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้น และเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป^{๔๔} หลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด^{๔๕}

^{๔๒} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๔๓} อ.จ.สตุกก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๐-๗๔.

^{๔๔} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๕.

๕. วิธีการปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

วิธีการนี้เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะได้บรรลุธรรมอยู่เสมอเรียกว่า พุทธกิจ ๕ ประการ^{๔๖} ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้^{๔๗}

๖. วิธีการบริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง โดยที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งกับสังคมอยู่เนื่อง ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์ เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในกฎทัณฑสูตร พระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหา โดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม^{๔๘}

๗. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่อง ไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นัก เพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ ไม่เห็นแปลกอะไร เพราะคนที่เรียนวิชาคัมภีร์ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า เราเล็งเห็นโทษในปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์^{๔๙} แต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอ คืออนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสอนอย่างธรรมดาอธิบายชี้แจงโต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์ และก่อให้เกิดความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน^{๕๐}

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๖๘.

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๔๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๓-๑๕๐.

^{๔๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๔/๒๑๕.

^{๕๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖.

๘. วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิธีนี้เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้้ง่ายมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเอง จึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต^{๕๑} พระพุทธองค์ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่่มวลชนอย่างรวดเร็ว ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษา ทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่น วรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

๙. วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูด ก็ยังความ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น เพราะบุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม บุคลิกภาพที่สง่างามน่าเลื่อมใสนี้ ย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ ดังที่ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างาม ประกอบด้วย ลักษณะมหาบุรุษ ดังที่ จังกิพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่างน่าดูน่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักจตุพรหม มีพระวรกายจตุพรหมโอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๕๒}

ค. กลวิธีหรือเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีเทคนิควิธีในการถ่ายทอดความรู้หรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องด้วย ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุปนิสัยการสอนที่ดึงดูดให้ผู้ฟังมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคในการสอนหรือเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง มี ๑๐ วิธี^{๕๓} ดังนี้

^{๕๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

^{๕๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๕๓} ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

๑. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวก็ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่าง เรื่องภิกษุชาวโกสัมพี หรือสอนเรื่องการอยู่อย่างสงบต้องอาศัยการประกอบความเพียร อยู่เสมอ โดยการยกเอา พระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง โดยตรัสยกย่องว่า “เป็นผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ไม่ติดในที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไปเหมือนหงส์ละเปลือกตนไป ฉะนั้น”^{๕๔} ดังนั้น การเผยแพร่หรือการสอนแบบนี้จึงถือว่า เป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้ปรากฏเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยตัวละครอื่น ๆ จะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก และการสอนในแบบนี้เป็นการนำตัวละครมาใช้ตีความธรรมะ ให้มีความหลากหลายและให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

๒. เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

เป็นการอธิบายเพื่อทำให้เรื่องที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน เช่น ครั้งที่ทรงตรัสสอนแก่มณฑกเศรษฐี ว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนโปรยเมล็ด แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปกปิดรังพรางตนไว้”^{๕๕} หรือครั้งที่ทรงตรัสในคราวประทับอยู่ในอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ความว่า “สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเล่นเลยไป ไม่บรรลुरुธรรมที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพันทนาการใหม่ ๆ ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้ว และฟังอย่างนี้จึงตกหลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกสู่ประทีปน้ำมัน ฉะนั้น”^{๕๖} คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่เข้าใจยาก ปรากฏความเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้การอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรม ด้วยข้ออุปมาแบบนามธรรม ก็ช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นขึ้น การใช้อุปมานี้เป็นกลวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นนิตยในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง

๓. ใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน

เป็นการใช้สิ่งรอบตัวเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายกับการใช้วิธีอุปมาวิธี ใช้อุปกรณ์นี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวของพระองค์เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สี่สรวานใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประดู่เป็นสื่อ ความว่า

^{๕๔} จุ.จุ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗.

^{๕๕} จุ.จุ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๑๑๐.

^{๕๖} จุ.จุ. (ไทย) ๒๕/๕๙/๓๐๖.

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายนั้นว่าอย่างไร ไบประดู่ลาย ๒-๓ ไบที่เราหยิบมากับไบไม้ที่มีอยู่บนต้น อย่างไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไบไม้ที่อยู่บนต้นไม้นั้นแหละมากกว่าไบประดู่ ๒-๓ ไบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อยพระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงตรัสตอบว่า ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้อย่าง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้”^{๕๗}

๔. ทำตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู

วิธีนี้เป็นการทำเป็นตัวอย่างให้ดู ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องสอน เป็นทำนองสาธิตให้ดู วิธีนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน พระพุทธเจ้าทรงถือเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและคูของตนเอง ไม่มีพระภิกษุรูปใดปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสแห่งนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง หลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธมีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ตรัสไว้เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายผู้จะพึงอุปฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด”^{๕๘}

๕. เล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถผสมกับปฏิภาณในการที่พระพุทธเจ้าจะทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่นี้ เห็นได้จาก เมื่อครั้งที่เวรัญชพราหมณ์กล่าวต่อว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ”^{๕๙} ซึ่งสมบัติในความหมายของเวรัญชพราหมณ์หมายถึงสมบัติภายนอกที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติคือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้น ๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง เป็นต้น

^{๕๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๕๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๕๙} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒/๒.

พระพุทธเจ้าทรงรับคำศัพท์ที่มีอยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียน หันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่ และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนุก หนาคืออย่างไร จึงเห็นได้จากคำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชา ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างอื่น^{๖๐}

๖. ใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละช่วงนั้นจะเน้นหนักไปในด้านผู้นำชุมชน เช่น ครั้นตรัสรู้แล้วก็ทรงเลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อนเพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ย่อมง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ และต่อมาก็สอนชายหนุ่มที่ชื่อว่ายสกุบุตร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีและผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า ปัญจวัคคีย์และยสกุบุตรนี้จะป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๖๑}

การสอนผู้ปกครองแผ่นดินของพระพุทธองค์ ก็ทรงใช้วิธีการเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อทำให้ผู้นำมีความเข้าใจและศรัทธาได้แล้ว ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาย่อมปฏิบัติตามผู้นำในที่สุด เช่น กรณีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมองการณ์ไกลในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีการเริ่มต้นสอนที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้น ๆ ก่อน การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้อยู่ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้เฝ้ารอมีอุปนิสัยอยู่ก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้อาจไปสร้างความคลงแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย^{๖๒}

^{๖๐} กรมวิชาการ, การจัดการเรียนรู้อุบายพระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๑.

^{๖๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๓๑/๑๒-๒๗.

^{๖๒} กรมวิชาการ, การจัดการเรียนรู้อุบายพระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๑๗๒.

๗. รู้จังหวะและโอกาส

พระพุทธเจ้าจะทรงพิจารณาถึงความเหมาะสมและความพร้อมของผู้ที่จะรับฟัง ตลอดจนเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบัญญัติข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น กรณีการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์ก็ต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นก็จะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือที่ควรปฏิบัติ ซึ่งต่อมาเรียกว่า พระวินัย เช่น กรณีของพระสุทินที่ต้องอาบัติปาราชิก ด้วยการเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน^{๖๓}

ต่อมา พระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติในเรื่องความผิดที่ประพฤติแล้วขาดจากความเป็นพระข้อที่ ๑ (ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑) และอีกกรณีหนึ่งแสดงถึงการรู้จักใช้จังหวะและการใช้โอกาสของพระพุทธองค์คือ ในเรื่องของการสังคายนา เมื่อครั้งที่ทรงพระชนม์ยังมีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่กาลเวลายังไม่สมควรจึงตรัสห้ามเสีย แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่น ๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สิ้นไป และทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วโดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่าง ๆ และเหตุปัจจัยที่เหมาะสมจึงมีมติให้ภิกษุได้ทำสังคายนา โดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุ อาทิ พระสาโลบุตร เป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม^{๖๔}

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

เป็นกลวิธีในการรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่าง ๆ ถ้าผู้สอนอย่างไม่มีอึดตาย ลดละตึงหนา มานะ ทิฏฐิ เสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้ เป็นสำคัญ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยวิธีแบบสุภาพ วิธีรุนแรง ทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรง จนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ซึ่งพระองค์ก็ใช้วิธีที่คนฝึกม้ากล่าวไว้นั้น ย้อนกลับมาเป็นอุปกรณ์การสอนของพระองค์ ด้วยพระดำริว่า “เราอย่าฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย”^{๖๕} แต่ในกรณีการฆ่าของพระพุทธเจ้านั้น หมายถึง การไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม จึงฆ่าเสีย คือ ปล่อยให้ไปสู่นรกทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น ๆ เรียกว่า เป็นการฆ่าในอริยวิสัย

^{๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔-๓๙/๑๗-๒๙.

^{๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๙๖-๓๐๒/๒๔๗-๒๕๐.

^{๖๕} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

๙. การลงโทษและการให้รางวัล

การลงโทษในที่นี้ คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งทางธรรมและทางวินัย มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัลคือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของการลงโทษ เช่น การลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉันทะ ซึ่งมีความเยอหยิ่งว่าตนเป็นเป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์กระทั่งออกบวช เป็นเหตุให้พระฉันทะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้พระฉันทะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุย หรือกล่าวตักเตือนอะไรเลยแก่พระฉันทะ โดยตรัสกับพระอานนทีก่อนที่จะเสด็จปรินิพพาน ความว่า “สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉันทะจะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพราสอณเธอ”^{๖๖}

การให้รางวัลของพระพุทธเจ้านั้น ที่ปรากฏเด่นชัดคือ การตรัสยกย่องในความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ที่เรียกว่า “เอตทัคคะ” เช่น ยกย่องพระสาโลบุตรว่า มีความเป็นเลิศในด้านผู้มีปัญญามาก เป็นต้น ดังตัวอย่างพุทธพจน์ว่า “นรชนใดผู้ไม่ต้องเชื่อใคร รู้จักนิพพานที่ปัจฉิมอะไรปรุงแต่งไม่ได้ ตัทรอยแต่แห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาสแห่งการท่องเที่ยวไปในสังสาร คลายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”^{๖๗} แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยกยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น เป็นการกล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตนแต่ไม่ให้เกิดการเปรียบเทียบกับคนอื่น บางทีทรงยกย่องเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่างหรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิดก็มี

๑๐. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป ในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าต้องเจอกับปัญหามากมาย และพระองค์ก็ต้องอาศัยปฏิภาณแก้ไขอยู่ตลอดเวลา ดังในกรณีของครอบครัวพราหมณ์ที่อยู่ในเมืองราชคฤห์ ฝ่ายสามีนับถือศาสนาพราหมณ์แต่ภรรยา นับถือศาสนาพุทธ และภรรยาก็สรรเสริญพระพุทธคุณอยู่ตลอดเวลา จนสามีไม่พอใจ คอบพูดว่าร้ายพระพุทธเจ้าต่าง ๆ นานา

^{๖๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

^{๖๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๘/๒๗๕.

กระทั่ง อยู่มาวันหนึ่ง ภรรยาทำอาหารหล่น แล้วเปล่งอุทานด้วยคำพูดที่แสดงออกถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พราหมณ์จึงเกิดความไม่พอใจยิ่งนัก จึงมุ่งไปเพื่อจะเอาชนะด้วยการถามให้พระพุทธเจ้าจนปัญญาในการตอบปัญหาว่า “บุคคลกำจัดอะไรได้จึงเป็นสุข กำจัดอะไรได้จึงไม่โศกเศร้า” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “พราหมณ์ พระอริยทั้งหลายสรรเสริญ การกำจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเหง้าเป็นพิษมียอดหวาน เพราะบุคคลกำจัดความโกรธนั้นได้แล้วจึงไม่โศกเศร้า” ซึ่งหลังจากพระพุทธเจ้าแก้ปัญหาจบ พราหมณ์จึงเกิดความเลื่อมใสและยอมรับที่จะเป็นสาวกของพระองค์ ดังกล่าวนี้นี้ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของพระพุทธเจ้า แสดงถึงความเป็นบรมครูของพระพุทธองค์อย่างหาใครเปรียบมิได้^{๖๘}

(๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน

การดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด นอกวัด ชื่อว่า ภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องดำเนินงานตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ อันครอบคลุมภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย^{๖๙}

ก. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานไปแล้วมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะร่องรอยความแตกแยกกันทางความคิดเกี่ยวกับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นศาสดาสืบทอดต่อจากพระองค์ เพราะทรงให้ความสำคัญกับธรรมและวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ดีแล้วอย่างสูงยิ่งมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในฐานะผู้สืบทอดตำแหน่งศาสดา ทรงยกธรรมและวินัยนั้นไว้ในฐานะศาสดาแทนพระองค์เอง เป็นสิ่งแทนพระศาสดาและเป็นตัวพระศาสดาที่แท้จริง ดังข้อความที่ตรัสกับพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากในมหาปรินิพพานสูตรว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่าปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากที่เราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๗๐}

^{๖๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๖๔.

^{๖๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๖.

^{๗๐} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๑/๓๒๐.

ภายหลังสมัยหลังพุทธปรินิพพานจะเห็นได้ว่าศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางด้านการปกครองนั้น อำนาจต่าง ๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจจะไม่ใช้อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัวหรือโดยยึดถือประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาก็ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจหรือกษัตริย์ในการปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนา ดังนั้นศาสนจักรและอาณาจักรจึงไม่มีการแยกกัน แต่ส่วนก็เป็นเอกเทศของกันและกัน และโดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินมาอย่างแน่นแฟ้นมาโดยตลอดนั้น แม้ภายหลังพุทธกาลความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานในการสังคายนาพระธรรมวินัยแทบทุกครั้งจะต้องมีกษัตริย์ทรงถวายการอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือเถรวาทกับอัจฉริยวาท หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี^{๗๑}

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือพระเจ้าอโศกมหาราชได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาจนสามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารประเทศ และเปลี่ยนการขยายอำนาจด้วยศาสตราวุธมาเป็นธรรมาวุธโดยอาศัยพระราชอำนาจของพระองค์ในการใช้นโยบายหลักธรรมวินัยในการบริหารประเทศ เช่น

๑. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง
๒. ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนให้ห่างเหินจากมิถิฉาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ
๓. เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือ เทียวนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม
๔. ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือ ยกเลิกพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้างห้ามการฆ่าสัตว์บูชายัญ ด้วยกฎ “มา ฆาต” คือ ห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์
๕. ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปลูกสมุนไพรวัวในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

^{๗๑} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๐.

๖. ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สิงคาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตากรุณา

๗. ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดส่องดูแลสุขทุกข์ของเขาดุจบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตน การกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้และภพหน้า

ผลจากการปกครองโดยระบบธรรมาธิปไตย ทำให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีสัมพันธไมตรีกับพระองค์ มีเมืองเป็นอันมากที่ยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เพราะความเคารพศรัทธาต่อพระเจ้าอโศกมหาราช ความสงบสุขจึงได้บังเกิดขึ้น^{๗๒} หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลีสบุตรทรงพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาอาจจะดำรงอยู่ไม่ยั่งยืนในประเทศอินเดีย จึงสมควรส่งสมณทูตออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เพื่อว่าเมื่อเสื่อมสูญจากประเทศอินเดียแล้ว พระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์แก่โลกก็ยังมีปรากฏอยู่ในประเทศอื่น ๆ จึงทรงจัดส่งสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น ๙ สาย ดังนี้

สายที่ ๑ พระมหาเทวเถรไปยังมหิสมณฑล (คือ แคว้นแคว้นข้างใต้ลำนํ้าโคทาวารี อันเป็นประเทศไมสอร์บัดนี้)

สายที่ ๒ ให้พระรักขิตเถรไปยังวันวาสิประเทศ (คือ แคว้นแคว้นกะนะระเหนือ อันเป็นเขตเมืองบอมเบย์บัดนี้)

สายที่ ๓ ให้พระธรรมรักขิตเถรไปยังปรัณฑปะประเทศ (คือ แคว้นแคว้นตอนชายทะเลข้างเหนือเมืองบอมเบย์บัดนี้)

สายที่ ๔ ให้พระมหาธรรมรักขิตเถรไปยังมหารัฐประเทศ (คือ แคว้นแคว้นข้างยอดลำนํ้าโคทาวารี)

สายที่ ๕ ให้พระมัชฌันติกะเถรไปยังกัมมิระและคันธาระประเทศ (คือ ที่เรียกว่าประเทศแคชเมียร์และอาฟกานิสถานบัดนี้)

สายที่ ๖ ให้พระมัชฌันเถรไปยังหิมวันตประเทศ (คือ มณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย)

สายที่ ๗ ให้พระมหารักขิตเถรไปยังโยนโลกประเทศ (คือ เหล่าเมืองที่พวกโยนกได้มาเป็นใหญ่ อยู่ในแดนประเทศเปอร์เซียบัดนี้)

^{๗๒} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

สายที่ ๘ ให้พระมหินทรเถร อันเป็นราชบุตรของพระเจ้าอโศกไปยังลังกาทวีป

สายที่ ๙ ให้พระโสณะเถร กับพระอุตรเถร ไปยังสุวรรณภูมิประเทศ^{๗๓}

การที่พระสมณทูต คือพระโสณะเถรกับพระอุตรเถรนำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ตามเส้นทางของชาวอินเดียซึ่งเข้ามาสู่สุวรรณภูมิปรากฏมีหลายทางด้วยกัน

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระโสณะเถรกับพระอุตรเถรเป็นสมณทูตนำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมินั้น ปรากฏมีหลายทางด้วยกัน คือ

ทางที่ ๑ มาทางบก โดยผ่านเบงกอล ข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน

ทางที่ ๒ ลงเรือข้ามอ่าวเบงกอลขึ้นที่อ่าวเมาะตะมะ หรือมาขึ้นที่ฝั่งมะริด ทวาย ตะนาวศรีแล้วเดินบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี

ทางที่ ๓ ลงเรือข้ามมหาสมุทรเข้าช่องแคบมะละกา มาขึ้นบกบนแหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปเลยเข้าอ่าวญวนไปกัมพูชาและจามปา

การอพยพครั้งใหญ่ ๆ ของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กล่าวกันว่าชาวแคว้นกสิงคะ (แคว้นโอริสาปัจจุบัน) หนีภัยสงครามลงเรือจำนวนหลายร้อยลำมาสู่สุวรรณภูมิและหมู่เกาะอินโดนีเซีย จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าชาวอินเดียเหล่านี้จะต้องมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตตามมาด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่าง ๆ ในสุวรรณภูมิที่ชาวอินเดียได้มาสอนความเจริญให้มักจะเล่าถึงปฐมวงศ์ของตนว่าเป็นชาติติยะมาจากอินเดีย ดังนั้นเมื่อพระโสณะและพระอุตรเถรซึ่งนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่เป็นคณะแรก อาจเป็นทางเรือหรือไม่ก็ทางบก โดยผ่านเบงกอลข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน แล้วผ่านเข้ามาทางจังหวัดกาญจนบุรี มาสู่นครปฐม อันเป็นเมืองหลวง ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า “ทวาราวดี” พระโสณะและพระอุตรเถรจึงได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวสุวรรณภูมิ เพราะอย่างน้อยก็มีชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในถิ่นนี้รู้เรื่องแล้ว จึงช่วยกันเผยแผ่ออกไปถึงชาวพื้นเมือง นั่นก็คือพวกมณูษย์มอญโบราณ และละว้าซึ่งเป็นพวกแรกในสุวรรณภูมิที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคนั้น ดังนั้น ชาวไทยจึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตนและนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้ ปัจจุบันมีประชากรไทยนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ ๙๔ และมีพุทธศาสนิกชนมากเป็นอันดับ ๔ ของโลก รองจากประเทศจีน ญี่ปุ่น และเวียดนาม ตามลำดับ^{๗๔}

^{๗๓} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

^{๗๔} วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี, ศาสนาพุทธในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.wikipedia.org.th> [๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑].

ปัจจุบัน นับว่ามีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารในด้านต่าง ๆ วิธีชีวิตประจำวันของผู้คนก็เปลี่ยนไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเป้าหมายไปตามวิถีชีวิต ตามค่านิยมของผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อไม่ให้ผู้คนเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นล้าสมัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงมีวิธีเน้นการสอนโดยการแสดงธรรมเป็นส่วนใหญ่ การแสดงธรรมในปัจจุบันมีวิธีการต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

๑. การปฐกถา คือ การแสดงธรรมโดยการยืนหรือนั่ง แต่ไม่ได้อ่านคัมภีร์
๒. การอภิปราย คือ การจัดแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันแต่ต่างทัศนะโดยมีผู้ควบคุม
๓. การสนทนา คือ รายการทางสื่อมวลชนที่จัดในรูปแบบให้พระภิกษุสามารถสนทนากับคฤหัสถ์ เพื่อสอบถามประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
๔. พิธีกรรายการ คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเผยแผ่ธรรมและสามารถสอดแทรกหลักธรรมได้ทุกชั้นตอน
๕. ผู้บรรยาย คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการทางสื่อมวลชน เพื่อบรรยายในรายการทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์
๖. การเขียนบทความผ่านทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์ มีการเผยแผ่แนวคิด ข้อธรรมผ่านบทความ โดยผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ อาจนำบทความนั้นไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เช่น พุทธานุภาพ หลวงตา หลวงพี่เท่ง เป็นต้น
๗. การเขียนบทความลงวารสารหรือหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ทุกชนิด
๘. มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำชมพุทธศาสนสถาน และปูชนียสถานทางประวัติศาสตร์
๙. ครู อาจารย์ หรือวิทยากร ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับนิมนต์ให้ไปสอนในสถานศึกษา เช่น โครงการพระภิกษุครูสอนหนังสือในโรงเรียนของกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น
๑๐. การจัดรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ ได้แก่ การดำเนินรายการทางสื่อมวลชนในหลายวิธี เช่น การเทศน์ ปาฐกถา สนทนาธรรม บรรยายธรรม เป็นต้น^{๗๕}

---

^{๗๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, *คู่มืออบรมนักเทศน์*, (ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิคุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ภิคุสงฆ์มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้^{๗๖} โดยรูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไป มีดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มหามหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมมีถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ นำพัฒนาท้องถิ่น

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหามหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ คณะประณมพุทธมามกะ คณะมัธยมพุทธมามกะ และคณะอุดมพุทธมามกะ

^{๗๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

๖. การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร เผยแพร่ธรรม วารสาร และการเผยแพร่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชน ตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา โครงการลานวัดลานใจการกีฬา เป็นต้น^{๗๗}

อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังคงเป็นการดำเนินการตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอด และกระบวนการพัฒนาทางปัญญานั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ได้แก่ ปัจจัยภายนอก หรือปรโตโฆสะ คือ การกระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน ปัจจัยภายในหรือโยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึกอบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา^{๗๘}

หน้าที่ในการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการทุกระดับ ได้แก่ เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ที่จะต้องทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา^{๗๙} ดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี และการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นให้หมดไปโดยชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น

^{๗๗} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด, หน้า ๒๑.

^{๗๘} วณิช สุธาร์ตัน, ความคิดและความคิดสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๗.

^{๗๙} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๔๔.

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลีเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์ ศีลธรรมประวัติพระ เพื่อให้ผู้รักษาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้ เด็กที่ขัดสนได้ใช้เรียน

ทั้งนี้ รูปแบบกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมี ทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงาน เฉพาะจัดขึ้น มีการดำเนินการดังนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกวีลีลา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกลงแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียง

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือทางวิทยุ โทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ในที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชน (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ยุวพุทธิกสมาคมประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย^{๘๐}

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

ข. ระเบียบ ข้อบังคับ และแผนแม่บท ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน

ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับ และแผนแม่บท ให้อำนาจหน้าที่พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาส ที่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตรี (๓) กำหนดให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ควบคุมส่งเสริมพระพุทธศาสนาใน ๖ ด้านคือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ของพระภิกษุสงฆ์ ในมาตรา ๓๗ ข้อ ๓ ยังได้กำหนดให้เจ้าอาวาส มีอำนาจหน้าที่ในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์อีกด้วย^{๘๑}

๒. ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ประกาศ ณ วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้ใช้บังคับตั้งแต่ถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ ดังนี้

๒.๑ ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดนโยบาย และแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีอุดมการณ์ ความรู้ความสามารถ ทักษะและวิธีการในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปอบรมสั่งสอนประชาชน ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบสัมมาอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ให้ศูนย์ตั้งอยู่ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒.๒ ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกลางประจำจังหวัด อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา พัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์และปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่น ๆ ตามที่ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดหรือมอบหมาย ให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีสำนักงานตั้งอยู่ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

๒.๓ ให้มีคณะกรรมการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประกอบด้วย กรรมการมหาเถรสมาคม ๓ รูป แม่กองงานพระธรรมทูต เจ้าคณะภาค ๕ รูป จาก ๕ หน อธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ (ทรท.) อธิบดีกรมการศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นกรรมการเลขานุการ และมีผู้ช่วยเลขานุการ จำนวน ๕ คน

^{๘๑} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

๒.๔ ให้มีคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคในเขตการปกครองคณะสงฆ์ของจังหวัดนั้นเป็นที่ปรึกษา เจ้าคณะจังหวัด หรือผู้ที่เจ้าคณะจังหวัดมอบหมายเป็นประธาน รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นรองประธาน ผู้แทนเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และเลขานุการ จำนวน ๕ รูป แต่ไม่เกิน ๗ รูป ผู้แทนบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๘ รูป หัวหน้าส่วนราชการ และผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นกรรมการเลขานุการ และมีผู้ช่วยเลขานุการ จำนวน ๕ คน

๒.๕ คณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ บริหารศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดนโยบายและแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำกับดูแลและสนับสนุนส่งเสริมให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดได้ดำเนินกิจกรรมตามนโยบายและแผนแม่บท สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแผ่แก่บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนงานและงบประมาณการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ออกประกาศ มติ คำสั่ง ระเบียบ หรือ และอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการ

๒.๖ คณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีอำนาจและหน้าที่ บริหารศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ปฏิบัติตามนโยบายแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำกับบุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดให้ดำเนินกิจกรรมอย่างมีเอกภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดำเนินการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจังหวัด ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแผ่แก่บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัด พิจารณาโครงการและเสนอแนะให้ความเห็นชอบงบประมาณต่าง ๆ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัด และเสนอขออนุมัติจากคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พิจารณาให้ความเห็นชอบการจัดทำแผนปฏิบัติงานและงบประมาณประจำปีของจังหวัด ของงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กำกับจริยา จรรยาบรรณบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๘๒}

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “พัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

^{๘๒} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักเกี่ยวกับพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), (๒๕๔๐, หน้า ๑๕)	สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่ที่มีความแตกต่างกันมากมายหลากหลายวิธี แต่ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ทรงประสบผลสำเร็จเสมอ
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๓, หน้า ๕๒)	การที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือ เกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับทุกข์ ๓ ประการ คือ ดับอวิชชา ดับกิเลส ดับทุกข์
วคิน อินทสระ, (๒๕๔๕, หน้า ๑๐-๑๔)	พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยพุทธวิธีที่หลากหลายและเหมาะสมเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุดเมื่อจบการสอน
สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), (๒๕๔๑, หน้า ๖๐)	<p>วิธีการที่ทรงใช้ในการเผยแผ่มีอยู่ ๙ วิธี ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ ๒. วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาดั้งเดิม ๓. วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ ๔. วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ๕. วิธีการปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน ๖. วิธีการบริการชุมชน ๗. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ๘. วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ๙. วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคคลิกภาพ

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักเกี่ยวกับพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๓, หน้า ๙๑๔-๙๑๕)</p>	<p>บรรดาธรรมหรือระบบการปฏิบัติที่จัดรูปแบบเป็นหมวดหมู่นั้น ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ ถือเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจา อธิจิตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ อธิปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้สภาพความเป็นจริง</p>
<p>พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค, (เล่ม ๙ ข้อ ๓๑๑ หน้า ๑๑๘-๑๑๙)</p>	<p>พระพุทธเจ้าทรงเชื่อมั่นในศักยภาพมนุษย์ โดยทรงเห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตามหลักการที่ทรงแสดง การมองเช่นนี้เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกายภายนอก</p>
<p>ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี, (๒๕๕๐, หน้า ๓๒)</p>	<p>พระพุทธเจ้ามีเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑๐ วิธี ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ๒. เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ๓. ใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน ๔. ทำตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู ๕. เล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ๖. ใช้อุปมาเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล ๗. รู้จังหวะและโอกาส ๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ๙. การลงโทษและการให้รางวัล ๑๐. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักเกี่ยวกับพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>สิริวัฒน์ คำวันสา, (๒๕๔๒, หน้า ๑๐)</p>	<p>หลังพุทธปรินิพพาน ศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองนั้น อำนาจต่าง ๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจไม่ใช่อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัวหรือโดยยึดถือประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาก็ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจหรือกษัตริย์ในการปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนา ดังนั้น ศาสนจักรและอาณาจักรจึงไม่มีการแยกกัน</p>
<p>พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), (๒๕๔๐, หน้า ๑๕๕-๑๕๖)</p>	<p>พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์ที่เป็นต้นแบบของการปกครองที่เป็นธรรมโดยทรงปกครองตามระบบธรรมาธิปไตย</p>
<p>วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี, [ออนไลน์, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑].</p>	<p>การอพยพครั้งใหญ่ ๆ ของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งตรงกับสมัยทวาราวดี จึงส่งผลให้ชาวไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตน และนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้</p>
<p>สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๔, หน้า ๑๒)</p>	<p>จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่ตัวเอง</p>

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักเกี่ยวกับพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, (๒๕๔๕, หน้า ๒๔)</p>	<p>การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ได้แก่ การ ปาฐกถา การอภิปราย การสนทนา พิธีกรรายการ ผู้บรรยาย นำเสนอบทความผ่านทางสถานีวิทยุ หรือโทรทัศน์ นำเสนอบทความทางสิ่งพิมพ์ทุก ชนิด มีคฤเทศก์ ครู อาจารย์ หรือวิทยากร และ การจัดรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์</p>
<p>วนิช สุธารัตน์, (๒๕๔๗, หน้า ๑๔๗)</p>	<p>การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังคงเป็น การดำเนินการตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ ทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการ ถ่ายทอด และกระบวนการพัฒนาทางปัญญานั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ได้แก่ ปัจจัยภายนอก หรือปรโตโฆสะ คือ การ กระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน ปัจจัยภายใน หรือโยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึกอบรม กาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา</p>
<p>กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔-๑๔๕)</p>	<p>ปัจจุบัน การเผยแผ่ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับ สภาพสังคม ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรมในที่ประชุม การเผยแผ่แบบ จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็น สถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราว การเผย แผ่พระพุทธศาสนาด้านคฤเทศก์มีการตั้งเป็น สมาคมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการ จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา</p>

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักเกี่ยวกับพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>กนก แสนประเสริฐ, (๒๕๔๙, หน้า ๘)</p>	<p>ปัจจุบัน มีพระราชบัญญัติ ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ให้อำนาจหน้าที่เพื่อดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยได้ให้อำนาจผู้เผยแผ่ ไม่ว่าจะ เป็นพระภิกษุ สามเณร ขรวาส ทั้งบุคคลและองค์กร ให้มีอำนาจหน้าที่สนับสนุนหรือทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ทุกแห่ง ทั้งในและต่างประเทศโดยใช้วิธีต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้เผยแผ่ให้กว้างไกลทั่วถึง</p>

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจบกระทั่งในยุคสมัยปัจจุบัน ได้มีวิวัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่กระจายพระศาสนาสู่ศาสนิกชนตามลำดับ โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงยึด หลักการ คือ หลักประโยชน์ ได้แก่ การถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ หลักไตรสิกขา เป็นตัวจักรสำคัญในการนำไปสู่พัฒนาการทางพฤติกรรม มีวินัยเป็นตนเอง มีสมรรถภาพในการป้องกันเหตุแห่งทุกข์ และมีพัฒนาการทางปัญญา และหลักความตระหนักในศักยภาพของมนุษย์ เป็นหลักการที่คำนึงถึงความสามารถของมนุษย์ โดยยึดถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นเวไนยสัตว์ที่สามารถฝึกฝนอบรมให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ และทรงได้ใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลาย โดยจะทรงพิจารณาเลือกวิธีการให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุด อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนเปลี่ยนไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเป้าหมายไปตามวิถีชีวิต ตามค่านิยมของผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อไม่ให้ผู้คนเห็นว่าพระศาสนานั้นล้าสมัย ดังนั้น รูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้บูรณาการให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ งานพระธรรมทูต หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน และการเผยแผ่ตามศักยภาพของวัดโดยเป็นโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด อนึ่ง รูปแบบของกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นั่นเอง

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ ดังนี้

พระพุทธศาสนาถือว่ากระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอดสาร ซึ่งกระบวนการพัฒนาทางปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ที่มีความเกี่ยวพันกันอยู่ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก หรือ ปรโตโสฆะ คือ การกระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน และปัจจัยภายใน หรือ โยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึก อบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา^{๘๓}

โดยนัยนี้ ในทางโลกียะ จุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาคุณภาพจิตใจของประชาชนในปัจจุบัน คือ ให้เป็นคนดี เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม กล่าวคือ เป็นผู้มีธรรมะในการดำเนินชีวิต ได้แก่

๑. การเสียสละต่อส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่ช่วยในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เพราะถ้าสมาชิกในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว จะทำให้สังคมพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมั่นคง

๒. การมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เพราะถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในระเบียบวินัย รู้และเข้าใจสิทธิของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสุข เช่น ข้าราชการทำหน้าที่ให้บริการประชาชนอย่างดีที่สุด ก็ยอมทำให้เป็นที่ประทับใจเกิดความรักใคร่แก่ประชาชนผู้มารับบริการ

๓. ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ เพราะหากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของประเทศชาติมาเป็นของตน รวมทั้งผู้นำหรือผู้ปกครอง/บริหารประเทศมีความซื่อสัตย์สุจริต ก็จะทำให้สังคมมีแต่ความเจริญ ประชาชนมีแต่ความสุข

๔. ความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวปรองดองและร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจะทำให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็ง แต่หากคนในสังคมเกิดความแตกแยกทั้งทางความคิดและการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันจะทำให้สังคมอ่อนแอและล่มสลายในที่สุด

^{๘๓} วณิช สุธาร์ตัน, ความคิดและความคิดสร้างสรรค์, หน้า ๑๔๗.

๕. ความละเอียดและเกรงกลัวในการทำชั่ว ถ้าสมาชิกในสังคมมีหิริโอตตัปปะ มีความเกรงกลัวและละเอียดในการทำชั่ว สังคมก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข เช่น นักการเมืองจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตไม่โกงกิน ไม่เห็นแก่ประโยชน์พวกพ้อง โดยต้องเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ประเทศชาติก็จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง^{๘๔}

ส่วนในทางโลกุตตระ เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคุณภาพจิตใจของประชาชน คือ

๑. วิกขัมภนนิโรธ (วิกขัมภนวิมุตติ) ดับหรือพ้นจากกิเลสด้วยการข่มไว้ เช่น การดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฌานถึงปฐมฌานย่อมข่มนิรณมวิเวกได้ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้น

๒. ตัทธกนิโรธ (ตัทธกวิมุตติ) ดับด้วยองค์นั้น ๆ คือ ดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับหรือธรรมตรงกันข้ามเช่นดับสักกายทิฏฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกกรุณาออกได้เป็นการดับชั่วคราวกิเลสยังเกิดขึ้นได้อีก

๓. สมุจเฉทนิโรธ (สมุจเฉทวิมุตติ) คือ ดับด้วยตัดขาดคือดับกิเลสสิ้นเด็ดขาดด้วยโลกุตตรมรรคกิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นอีก

๔. ปฏิปัสสัทธินิโรธ (ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ) คือ ดับด้วยสงบระงับหมายถึงอาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้วบรรลุลोकุตตรผลกิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้วไม่ต้องชวนชวายเป็นเพื่อดับในขณะแห่งผลนั้นชื่อว่าปฏิปัสสัทธินิโรธ

๕. นิสสรณนิโรธ (นิสสรณวิมุตติ) ดับด้วยความปลอดโปร่ง คือ ดับกิเลสสิ้นเชิงดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยืนตลอดไปภาวนานั้นชื่อนิสสรณนิโรธ คือ อมตธาตุ ได้แก่ นิพพาน^{๘๕}

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการถ่ายทอดธรรมะหรือหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา หากการพิจารณาในบริบทของทฤษฎีกระบวนการสื่อสารก็จะพบองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

^{๘๔} พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์ (วิจิตร ปสุโต), “เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐”, รายงานการวิจัย, (ฝ่ายวิชาการและวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๘๕} เสนาะ ผดุงฉัตร, วาทศาสตร์ ศิลปะเพื่อการพูด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๔.

แผนภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร^{๘๖}

องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ตามทฤษฎีหรือแบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล (Berlo) ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสารไว้ ประกอบด้วย (๑) ผู้ส่งสาร (Sender) ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเข้ารหัส (Encode) เนื้อหาข่าวสารได้มีความรู้ที่ดีในข้อมูลที่จะส่ง สามารถปรับระดับให้เหมาะสมสอดคล้องกับผู้รับ (๒) สาร (Message) คือ เนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่ง (๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ให้ผู้รับได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และ (๔) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้ที่มีความสามารถในการถอดรหัส (Decode) สารที่รับมาได้อย่างถูกต้อง

โดยนัยนี้ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบริบทขององค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารที่ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) มีรายละเอียด ดังนี้

(๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยคุณสมบัติของนักเผยแผ่หรือนักประชาสัมพันธ์ในเชิงวิชาการ มีดังนี้

โสดา ต้องฟังเป็น

สาเวตา ต้องพูดเป็น

อุคคเหตา ต้องเรียนเป็น

ธาระตา จำแม่นในเนื้อหาวิชา

วิถยาเปตวา หาอุบายให้คนอื่นเขารู้สึกเร็ว

กุสโลสทิตาสทิตสส ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

โนครหการโก ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท^{๘๗}

^{๘๖} กิติมา สุรสุนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๘๗} พระราชสิมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี), *พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๘.

๑. ผู้ส่งสารที่ดีจึงต้องรู้หลัก ๗ ประการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกว่า สัปบุริสธรรม ๗ ประการ ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสัทตกนิบาต อังคุตตรนิกาย ดังนี้

๑.๑ ฉมมณฺณุตตา รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๑.๒ อตถณฺณุตตา รู้จักเนื้อหาสาระความหมายความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์การสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน

๑.๓ อตตณฺณุตตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตนแล้วจะเปิดเผยตนสามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดี ยิ่งผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๑.๔ มตตณฺณุตตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสารคือไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปหรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

๑.๕ กาลณฺณุตตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสารแม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

๑.๖ ปริสณฺณุตตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่าผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไรการสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

๑.๗ ปุคคปโรปรณฺณุตตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้^{๘๘}

๒. ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ผู้ส่งสารควรมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรกับผู้ฟังหรือผู้รับสาร ดังนั้น ผู้ส่งสารที่ดีจึงควรมีลักษณะคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ดังนี้

๒.๑ ปิโย นารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจซักถาม

^{๘๘} อ.ส.ต.ท. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

๒.๒ ครู นำเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่ฟังได้อย่างปลอดภัย

๒.๓ ภาวนีโย นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่างทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๒.๔ วตฺตา รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๒.๕ วจนกฺขโม อุตหนตอถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำโต้ถาม คำล่วงเกินตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อุตหนได้ไม่เปื้อนหน่ายไม่เสียอารมณ์แม้บางครั้ง อาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอก ขัดขวางต่องานเผยแผ่ธรรม

๒.๖ คมภีรณฺจ กถงกตฺตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๒.๗ โนจฺภูจฺจาเนนโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จัก ชักจูง แนะนำในทางที่ถูกที่ควร^{๘๙}

๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่ธรรมของผู้เผยแผ่จักต้องให้เกิดความงามในเบื้องต้นในท่ามกลางและในที่สุด ตามพุทธวิธี ๔ ส. คือ

๓.๑ สนทสฺสนา แจ่มแจ้ง คือ สอนได้แจ่มแจ้งสอนได้แจ่มแจ้งดูเห็นด้วยตาของตนเอง ดังคำขึ้นขมนิยามยกย่องว่าเทศนาของพระพุทธองค์แจ่มแจ้งเหลือเกิน “เหมือนจับภาชนะที่คว่ำให้หงายเหมือนเปิดของที่ปิดอยู่ เหมือนการจุดประทีปในที่มืด เหมือนการชี้ทางแก่ผู้หลงทาง”

๓.๒ สมาทปนา จุงใจ คือ สอนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนายึดมั่นในหลักศีลธรรม และค่านิยมที่ดีงามและเชื่อมั่นในหลักกรรม

๓.๓ สมุตเตชฺชา ปลุกให้กล้า คือ สอนให้มีความพยายามในการปฏิบัติตามหลักกรรม และศาสนพิธีโดยเฉพาะมีการนำการบริหารจิตและการเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๓.๔ สมปหฺสนา ร่าเริง คือ สอนให้สนุกด้วยลีลาที่หรรษาทำให้ผู้ฟังรักที่จะเรียนรู้ และไม่คิดล้มเลิกการเรียนรู้พระพุทธศาสนา^{๙๐}

^{๘๙} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๙๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, หน้า ๔๕.

๔. ปฏิปทาอันน่าเลื่อมใสของผู้เผยแผ่ คือ ประการสำคัญที่สุดของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือผู้เผยแผ่ธรรม ซึ่งในที่นี้ได้แก่ พระสงฆ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำรงไว้ซึ่งปฏิปทานที่น่าเลื่อมใส โดยคุณลักษณะดังกล่าวนี้สามารถเกิดมีขึ้นในตนด้วยการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด ดังที่ พระพุทธเจ้าได้ทรงย้ำความสำคัญของพระวินัยไว้แก่พระอานนท์เป็นปัจฉิมวาจาก่อนปรินิพพาน ความว่า “อานนท์ บางทีพวกเธอคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๙๑}

วินัย คือ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรม คำสอนนั้น และเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้ว ก็ถือเป็นการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๙๒} และวินัย คือ การจัดตั้งระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกากา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้ง การจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๙๓} ความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะห์ว่า “วิวิธวิเสสสนยตตา วินยนิโต เจว กายวานานัน วินยตถวิทฺธิ อย วินโยติ อทฺธาโต” แปลว่า วินัยนี้อันท่านผู้รู้หรือรรณแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยวิเสสและเพราะกำจัดกายวาจา (ให้เรียบบร้อย)

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิวิธนย มีนัยต่าง ๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคารียวินัย และอนาคารียวินัย

วิเสสสนย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ถ้าทำเล่น ๆ ย่อมจะมีโทษ

วินยนิโต คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาดีกว่าที่เป็นอยู่

^{๙๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๙๒} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑.

พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปนั้นบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^{๙๔}

สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิด ซึ่งมีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติแก่ผู้ประพฤติล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ หรือ พระบัญญัติ ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้น ๆ เพื่อให้มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำความผิด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๙๕}

พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาบัญญัติขึ้นนับแต่ช่วงตอนกลางแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา ไม่มีการจัดเป็นหมวด ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญ และไม่มี การจัดเรียงลำดับข้อ ต่อเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๑ ภายใต้การนำของพระมหากัสสปะเถระจึงได้มีการพิจารณาจัดแบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียงลำดับความสำคัญโดยแบ่งออกเป็นข้อ ๆ รวมเรียกว่า พระวินัย^{๙๖} คือ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ข้อ^{๙๗} สำหรับภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ^{๙๘}

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทหรือบัญญัติพระวินัย โดยมีรูปแบบที่แน่นอน ดังนี้

- เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติ เช่นนั้น เป็นอย่าง ๆ ไป
- ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะกับที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา
- ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ

^{๙๔} พุทธศาสนิกชน (เงื่อม อินทปญโญ), **หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๙๕} แสวง อุดมศรี, **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๙๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๙๗} วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

^{๙๘} วิ.ม. (ไทย) ๓/๑,๒๓๔/๒๓๑.

วินัยหรือสิกขาบทนี้ประกอบด้วยสิกขาบทต่าง ๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัว ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก คือ พระภิกษุด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคนภายนอก เช่น ศฤกษณ์ทั้งหลายตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครองและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสงฆ์ เป็นต้น แม้ภิกษุณีที่ทรงตั้งขึ้นในภายหลังก็ทรงบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ ขึ้นเป็นวินัยเช่นกัน ส่วนผู้ที่สมัครจะเข้าเป็นสมาชิกแต่ยังมีคุณสมบัติบางอย่างไม่ครบถ้วน ก็อาจจะรับเข้ามาเป็นสามเณรหรือสามเณรีก่อน โดยมีฐานะและสิทธิแห่งความเป็นสมาชิกยังไม่สมบูรณ์ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นเครื่องกำกับความประพฤติ ๑๐ ข้อ ซึ่งรวมอยู่ในประมวลกฎหมายที่เรียกว่าวินัยนั้น^{๙๙}

โดยสรุป ประโยชน์ของพระวินัยตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า มีดังนี้

ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

- สงฆ์สุขุมตายเป็นเพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ พระองค์ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งการประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยความเห็นชอบร่วมกัน

- สงฆ์ผาสุกตายเป็นเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ หรือเพื่อความสำราญแห่งหมู่

ว่าด้วยประโยชน์

- ทุมมกุนัน ปุคคลานัน นิคคหายน เพื่อชม หรือเพื่อกำจัดบุคคลผู้เก้อยาก คือเพื่อกำราบคนผู้มีความเกียจคร้านมีความประพฤติทราม

- เปสลานัน ภิกขุณัน ผาสุวิหาราย เพื่อความอยู่เป็นผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลดีงามเป็นที่รัก

ว่าด้วยประโยชน์แห่งความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกาย วาจา ใจ

- ทิฏฐิธมมิกานัน อาสวานัน สัรวายาย เพื่อปิดกั้นและเพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือเพื่อระงับปิดกั้นทางอันเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาภายนอกหรือภพหน้า

- สมปราถิกานัน อาสวานัน ปฎิฆาตาตายน เพื่อบำบัด และเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือเพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ที่จะมาภายนอกหรือภพหน้า

ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน

- อปปสนนนานัน ปสาทายน เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๔๓๓.

- ปสนน่าน ภัยโยภวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา
- สหุณมภู ฐิตยา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- วินยญุคหยา เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือทำให้มีบทบาทสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจัดระเบียบของหมู่สงฆ์ เพื่อความสนับสนุนความมีวินัย ให้หนักแน่น มั่นคงยิ่งขึ้น^{๑๐๐}

(๒) ด้านสาร (Message)

สาร (Message) หมายถึง ข้อความ ถ้อยคำ เรื่องราว^{๑๐๑} ในที่นี้ ได้แก่ ข้อมูล คือ หลักธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยลักษณะและคุณสมบัติที่ดีของสาร ในทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องมาจากจิตที่ฝึกดีแล้วและควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

- สัจจะ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารไม่บิดเบือน
- ตถตา เรื่องที่เสนอหรือสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพจริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม
- กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา
- ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ เสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ
- อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม^{๑๐๒}

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สมควรส่งเสริมให้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมนั้น ผู้วิจัยได้ประมวลไว้ ดังนี้

ก. เบญจศีลและเบญจธรรม

คำว่า “ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย”^{๑๐๓} นอกจากนี้ยังแปลได้อีกหลายอย่าง เช่น ความประพฤติที่ดีทั้งกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมการและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดีขึ้น ความสุจริตทั้งกายวาจาและอาชีพ^{๑๐๔}

^{๑๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๒.

^{๑๐๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๒๒๑.

^{๑๐๒} อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๓๙.

^{๑๐๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๔๖.

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๑.

ศีล ได้แก่ ข้อประพฤติข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ส่วนคำว่า “ธรรม หมายถึง คุณความดี”^{๑๐๕} นอกจากนี้ยังแปลได้อีกหลายอย่าง เช่น สภาพที่ทรงไว้ ธรรมชาติ ความจริง ความดี ความถูกต้อง ความประพฤติชอบ ธรรมเนียม หรือคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น^{๑๐๖} ดังนั้น ธรรม จึงได้แก่ สภาพที่ทรงไว้แห่งผู้ปฏิบัติ ธรรมไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว สำหรับคำว่า “เบญจศีล หมายถึง ศีล ๕”^{๑๐๗} และคำว่า “เบญจธรรม หมายถึง ธรรม ๕ ประการ หรือความดี ๕ อย่างที่ควรประพฤติคู่กันไปกับการรักษาเบญจศีล”^{๑๐๘}

เบญจศีล^{๑๐๙} คือ ศีล ๕ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต คือ ไม่ทำลายชีวิต ได้แก่ ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ ให้ การไม่ลักขโมย ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้าน ทรัพย์สิน และกรรมสิทธิ์

๓. กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม คือ ไม่ประพฤติผิดในกาม ทั้งหลาย ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจในคู่ครองของตนเอง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการกล่าวเท็จ คือ ไม่พูดเท็จ ได้แก่ ความประพฤติหรือการ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวงตัดรอนประโยชน์หรือแก่ง ทำลาย

๕. สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย คือ สุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่ ไม่เสพของมีนเมา ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนิน ชีวิตที่ปราศจากความประมาท พลังพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

^{๑๐๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๕๙๗.

^{๑๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๑.

^{๑๐๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๗๒.

^{๑๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๗.

^{๑๐๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

ศีลข้อที่ ๑ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย

ศีลข้อที่ ๒ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความมือไว

ศีลข้อที่ ๓ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความใจเร็ว

ศีลข้อที่ ๔ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขี้ปิด

ศีลข้อที่ ๕ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขาดสติ

เบญจธรรม^{๑๑๐} คือ ธรรม ๕ ข้อที่เกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ได้แก่

๑. เมตตาและกรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน อยากให้คนอื่นมีความสุข ความ เจริญและความสงสารคิดอยากจะช่วยให้พ้นทุกข์ พ้นภาวะวิฤติที่เขากำลังประสบอยู่ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต บุคคลควรเจริญเมตตาและกรุณา ซึ่งมีคุณูปการแก่สรรพสัตว์ ทั้งหลายในโลกนี้

๒. สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางสุจริต ซึ่งหมายเอาการปฏิบัติครบวงจร ครอบ คลุมไปถึงด้านต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่าสัมมาอาชีวะ

๓. กามสังวร หมายถึง ความสังวรในกาม หรือ ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนเอง ในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

๔. สัจจะ หมายถึง ความสัตย์ หรือ ความซื่อตรง

๕. สติสัมปชัญญะ หมายถึง การระลึกได้และรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ คือ พัฒนาตนเองให้ เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้จักตัวเสมอว่าขณะนี้กำลังทำอะไรอยู่ เป็นกิจที่ควรทำหรือไม่ ระวังไม่ให้เป็นคน ประมาทในการดำเนินชีวิต

ธรรมข้อที่ ๑ เมตตากรุณา เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๑

ธรรมข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๒

ธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๓

ธรรมข้อที่ ๔ สัจจะ เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๔

ธรรมข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๕

^{๑๑๐} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๒/๒๒๗.

ข. อริยสัจ ๔^{๑๑๑} โดยที่ อริยสัจ หมายถึง ของจริงอันประเสริฐ ของจริงอันห่างไกลจากกิเลส ของจริงอันยังความเป็นพระอริยเจ้าให้สำเร็จ^{๑๑๒} ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงหมายถึง ความจริงอยู่ ๔ ประการ ประกอบด้วย ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ^{๑๑๓} หรือความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะะ ความจริงที่ทำให้เป็นอริยชน และความจริงอันทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติห่างไกลจากข้าศึก^{๑๑๔} ซึ่งได้แก่ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ความดับทุกข์ และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ดังนี้

๑. ทุกข์ คือ การมีอยู่ของทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตายล้วนเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความกลัวและความผิตหวังล้วนเป็น ทุกข์ การพลัดพรากจากของที่รักก็เป็นทุกข์ ความเกลียดก็เป็นทุกข์ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติดในขั้นที่ ๕ ล้วนเป็นทุกข์ ในพระอภิธรรมปิฎก ได้มีการกล่าวถึงเรื่องทุกข์ ไว้ ดังนี้

๑.๑ ขาติ คือ ความเกิด เป็นทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความหยั่งลง ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งขั้นณ์ ความได้อายตนะ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ขาติ^{๑๑๕}

๑.๒ ชรา คือ ความแก่ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยวยุ่น ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชรา^{๑๑๖}

๑.๓ มรณะ คือ ความตาย เป็นทุกข์ ได้แก่ ความจู่ติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขั้นณ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า มรณะ^{๑๑๗}

^{๑๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๘.

^{๑๑๒} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), **หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๙.

^{๑๑๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๓/๕๙๘.

^{๑๑๔} วคิน อินทสระ, **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๑๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๑/๑๖๓.

^{๑๑๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๒/๑๖๔.

^{๑๑๗} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๓/๑๖๔.

๑.๔ โสกะ คือ ความโศก เป็นทุกข์ ได้แก่ ความเศร้าโศก กิริยาที่เศร้าโศก ภาวะที่เศร้าโศก ความแห้งผากภายใน ความแห้งกรอบภายใน ความเกรียมใจ ความโทมนัส ลูกศรคือความโศกของผู้ที่ถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ ความเสื่อมเกี่ยวข้องกับโรค ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทฤษฎีกระทบ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ นี้เรียกว่า โสกะ^{๑๑๘}

๑.๕ ปริเทวะ คือ ความคร่ำครวญ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความร้องไห้ ความคร่ำครวญ กิริยาที่ร้องไห้ กิริยาที่คร่ำครวญ ภาวะที่ร้องไห้ ภาวะที่คร่ำครวญ ความบ่นถึง ความพร่ำเพ้อ ความร่ำไห้ ความพิโรธพิน กิริยาที่พิโรธพิน ภาวะที่พิโรธพินของผู้ที่ถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ ความเสื่อมเกี่ยวข้องกับโรค ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทฤษฎีกระทบ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ นี้เรียกว่า ปริเทวะ^{๑๑๙}

๑.๖ ทุกข์ คือ ความทุกข์กาย ความไม่สบาย ความเจ็บป่วยทางกาย เป็นทุกข์ ได้แก่ ความไม่สำราญทางกาย ความทุกข์ทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญเป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส นี้เรียกว่า ทุกข์^{๑๒๐}

๑.๗ โทมนัส คือ ความทุกข์ใจ ความเสียใจ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความไม่สำราญทางใจ ความทุกข์ทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่เจตสัมผัสกิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญเป็นทุกข์ อันเกิดแต่เจตสัมผัส นี้เรียกว่า โทมนัส^{๑๒๑}

๑.๘ อุปายาส คือ ความคับแค้นใจ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความแค้น ความคับแค้น ภาวะที่คับแค้น ภาวะที่คับแค้น ของผู้ที่ถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ ความเสื่อมเกี่ยวข้องกับโรค ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทฤษฎีกระทบ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ หรือผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ นี้เรียกว่า อุปายาส^{๑๒๒}

๑.๙ อับปิยสัมปโยค คือ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์ ได้แก่ การไปร่วม การมาร่วม การประชุมร่วม การอยู่ร่วมกับอารมณ์อันไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่เป็นที่รักใคร่ ไม่เป็นที่ชอบใจของเขาในโลกนี้ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ นี้เรียกว่า อับปิยสัมปโยค^{๑๒๓}

^{๑๑๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๔/๑๖๔.

^{๑๑๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๕/๑๖๔-๑๖๕.

^{๑๒๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๖/๑๖๕.

^{๑๒๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๗/๑๖๕.

^{๑๒๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๘/๑๖๕.

^{๑๒๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๙/๑๖๕.

๑.๑๐ ปิยวิปโยค คือ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รัก เป็นทุกข์ ได้แก่ การไม่ไปร่วม การไม่มาร่วม การไม่ประชุมร่วม การไม่อยู่ร่วมกับอารมณ์อันเป็นที่ปรารถนาเป็นที่รักใคร่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือจากบุคคลผู้ที่มีประโยชน์ มุ่งความเกื้อกูล มุ่งความผาสุก มุ่งความเกษมจากโยคะของเขา เช่น มารดา บิดาพี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อำมาตย์ ญาติ หรือสายโลหิต การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ นี้เรียกว่า ปิยวิปโยค^{๑๒๔}

๑.๑๑ อิจฉิตาลาภะ คือ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น เป็นทุกข์ ได้แก่ เหล่าสัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนหนอขอเราอย่าได้มีความเกิดเป็นธรรมดา หรือขอความเกิดอย่าได้มาถึงเราเลยนะ ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา เหล่าสัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ฯลฯ เหล่าสัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา ฯลฯ เหล่าสัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ฯลฯ เหล่าสัตว์ผู้มีความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นเป็นธรรมดา ต่างก็เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนหนอ ขอเราอย่าได้เป็นผู้มีความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นเป็นธรรมดาเลย ขอความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นอย่าได้มาถึงเราเลยนะ ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความต้องการ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ นี้เรียกว่า อิจฉิตาลาภะ^{๑๒๕}

๑.๑๒ ปัญจุปาทานขันธ คือ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ได้แก่ รูปุปาทานขันธ (กองรูปที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) เวทนุปาทานขันธ (กองเวทนาที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) สัญญูปาทานขันธ (กองสัญญาที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) สังขารุปาทานขันธ (กองสังขารเป็นอารมณ์ของอุปาทาน) และวิญญานุปาทานขันธ (กองวิญญานที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) โดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ เหล่านี้เรียกว่า ปัญจอุปาทานขันธ^{๑๒๖} ดังพุทธพจน์ว่า “สงขิตเตนปัญจอุปาทานกฺขนธา ทุกฺขา แปลว่า ว่าโดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นตัวทุกข์”^{๑๒๗}

ดังกล่าวนี้ คือ ทุกข์ ได้แก่ สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง อาการแห่งทุกข์ที่ปรากฏขึ้นหรืออาจปรากฏขึ้น ได้แก่ คน สภาพที่ทนได้ยาก ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนา ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คือ ทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ^{๑๒๘}

^{๑๒๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๐/๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๒๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๑/๑๖๖.

^{๑๒๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๒/๑๖๖.

^{๑๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗-๓๘๙/๓๒๔-๓๒๘.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๕.

๒. สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์^{๑๒๙} ต้นเหตุ ที่เกิด^{๑๓๐} โดยเหตุแห่งทุกข์เพราะอวิชาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าทรงหมายเอา ตัณหาอันประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ

๒.๑ กามตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในกามารมณ์ ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย สัมผัสทางใจ ที่น่าใคร่น่าปรารถนาน่าพอใจ เช่น อยากเห็นรูปที่สวยงาม ๆ งาม ๆ อยากฟังเสียงเพราะ ๆ อยากดมกลิ่นที่หอม ๆ อยากรับประทานอาหารที่มีรสอร่อย ๆ อยากสัมผัสถูกต้องสิ่งที่นุ่มนวลอ่อนละมุน อยากจะประสบแต่อารมณ์ที่น่ายินดี น่าพอใจ ประทับใจซึ่งความต้องการดังกล่าวนี้ ล้วนเป็นเหตุที่ตั้งชวนให้ลุ่มหลง เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจ

ในทางธรรม คำว่า “กาม” อธิบายได้ใน ๒ ลักษณะ คือ วัตถุกาม และกิเลสกาม ดังนี้

วัตถุกาม หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่ายินดีพอใจ ในวัตถุกาม หมายถึง วัตถุที่เป็นเหตุให้ใคร่ ให้อยากได้ทุกประเภท ตั้งแต่วัตถุหยาบ ๆ เช่น ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ นำเอาไปไหนมาไหนได้ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ และทรัพย์ที่นำไปไหนมาไหนไม่ได้ เช่น บ้าน ที่ดิน เรือกสวน ไร่ นา ไปจนถึงวัตถุอันละเอียดที่เรียกว่า วัตถุอันเป็นทิพย์ ดังในกามสูตรนิทเทศที่พระสารีบุตร อธิบายเกี่ยวกับกามสูตรไว้ว่า วัตถุกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจ เครื่องปลูกัด เครื่องนุ่งห่ม ทาสหญิง ชาย แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ที่นา ที่สวน เงิน ทอง หมูบ้าน นิคม ราชธานี แคว้น ชนบท กองพลรบ คลังหลวง และวัตถุที่น่ายินดีอย่างใดอย่างหนึ่ง เหล่านี้ชื่อว่าวัตถุกาม^{๑๓๑} วัตถุเหล่านี้ ได้ชื่อว่า เป็นวัตถุกาม เพราะเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายอยากได้ อยากมีไว้ครอบครองเป็นสมบัติของตัวเอง เมื่อมีแล้ว ได้แล้วก็ไม่รู้จักพอ ยังอยากจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

อีกอย่างหนึ่ง กามที่เป็นอดีต ที่เป็นอนาคต ที่เป็นปัจจุบัน กามที่เป็นภายใน ที่เป็นภายนอก ที่เป็นทั้งภายในและภายนอก กามอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างประณีต กามที่เป็นของสัตว์ในอบาย ที่เป็นของมนุษย์ ที่เป็นของทิพย์ กามที่ปรากฏเฉพาะหน้า ที่เนรมิตขึ้นเอง ที่ไม่ได้เนรมิตขึ้นเอง ที่ผู้อื่นเนรมิตให้ กามที่มีผู้ครอบครอง ที่ไม่มีผู้ครอบครอง ที่ยึดถือว่าเป็นของเรา ที่ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา สภาวะธรรมที่เป็นกามาวจร ที่เป็นรูปาวจร ที่เป็นอรูปาวจรแม้ทั้งปวง กามที่เป็นเหตุเกิดแห่งตัณหา เป็นอารมณ์แห่งตัณหา ที่ชื่อว่ากาม เพราะมีความหมายว่าน่าปรารถนา น่ายินดี น่าลุ่มหลง เหล่านี้เรียกว่า วัตถุกาม^{๑๓๒}

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖.

^{๑๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๗๓.

^{๑๓๑} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๑.

^{๑๓๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๒.

กิเลสกำ หมายถึง กิเลสเป็นเหตุไคร่ ได้แก่ ความไคร่ที่มีอยู่ภายในจิตใจ เป็นสภาวะที่ ต้องการ ความอยากได้ ความดีนรรน กระสับกระส่าย ที่มีอยู่ภายในจิตใจ นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ ในกาม สุตตนิทเทศ อธิบายว่า กิเลสกำนี้ คือ ความพอใจ ความกำหนด ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ ความดำริ ความกำหนด ความกำหนดด้วยอำนาจความดำริชื่อว่ากำ ได้แก่ ความพอใจด้วยอำนาจความ ไคร่ ความกำหนดด้วยอำนาจความไคร่ ความเพลิตเพลินด้วยอำนาจความไคร่ ความทะยานอยากด้วย อำนาจความไคร่ ความเยื่อใยด้วยอำนาจความไคร่ความเร่าร้อนด้วยอำนาจความไคร่ ความสยบด้วย อำนาจความไคร่ ความติดใจด้วยอำนาจความไคร่ ห่วงน้ำคือความไคร่ กิเลสเครื่องประกอบคือความไคร่ กิเลสเครื่องยึดมั่นคือความไคร่ กิเลสเครื่องกั้นจิตคือความพอใจด้วยอำนาจความไคร่ในกามทั้งหลาย กามเหล่านี้เรียกว่า กิเลสกำ^{๑๓๓} ความไคร่ที่มีอยู่ภายในจิตใจ หรือความนึกคิดของบุคคลทั่วไปในเรื่อง กาม ที่ชื่อว่า กิเลสกำ คือ เป็นสภาวะที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ แต่เมื่อใดที่มีสิ่งเร้ามากระตุ้นหรือยั่วทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แล้ว กิเลสกำที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจก็จะมีปฏิกิริยาตอบสนองขึ้นมาทันที

๒.๒ ภาวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในความมีความเป็นหรือในภพ ในพระ อภิธรรมปิฎก กล่าวอธิบายความหมายของคำว่าภาวตัณหา หมายถึง ความกำหนด ความกำหนดนัก ความกำหนดนักแห่งจิตที่สหระคต (กำกับกัน ร่วมกัน) ด้วยภาวทิวฐิ นี้เรียกว่า ภาวตัณหา^{๑๓๔} ความ ทะยานอยากในความมีความเป็น หมายความว่า ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น อยากเป็นคนสวย อยากเป็นคนรวย อยากเป็นคนสุขภาพดี อยากเป็นที่นับหน้าถือตาของบุคคลทั่วไป และต้องการจะให้ เป็นอย่างนั้นตลอดไป ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ยอมรับไม่ได้หรือไม่ยอมรับกับการ เปลี่ยนแปลงจึงต้องทำทุกอย่างทุกวิธีที่จะรักษาความมีความเป็นนั้นไว้ โดยที่สุดแม้กระทั่งความอยากมี ชีวิตอยู่นาน ๆ ไม่อยากตาย ส่วนความทะยานอยากในภพ หมายความว่า ความอยาก ความติดใจที่จะ เกิดเป็นมนุษย์ ความอยากเกิดในสวรรค์ ความอยากเกิดในพรหมโลก

ในพระอภิธรรมปิฎกให้คำจำกัดความ คำว่า ภาวตัณหา หมายถึง ความพอใจในภพ ความยินดีในภพ ความเพลิตเพลินในภพ ความปรารถนาภพ ความเยื่อใยในภพ ความเร่าร้อนเพราะภพ ความ สยบในภพ ความหมกมุ่นในภพ นี้เรียกว่า ภาวตัณหา^{๑๓๕} สำหรับเหตุหรือปัจจัยให้เกิดภาวตัณหา ในตัณหาสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

^{๑๓๓} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๒.

^{๑๓๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๖/๕๗๓.

^{๑๓๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๙๕/๕๖๒.

“ภิกษุทั้งหลาย เจื่อนต้นแห่งภวตัณหาอย่ามไม่ปรากฏ ในกาลก่อนแต่นี้ภวตัณหาไม่มี แต่ภายหลังจึงมี เพราะเหตุนี้ เราจึงกล่าวคำอย่างนี้ว่า ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ภวตัณหาที่มีข้อนี้เป็น ปัจจัยจึงปรากฏ ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวภวตัณหาว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไร เป็นอาหารของภวตัณหา ควรกล่าวว่า อวิชา...อวิชาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ภวตัณหาบริบูรณ์ ภวตัณหาที่มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้”^{๑๓๖}

๒.๓ วิภวตัณหา คือ ความทะยานอยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่^{๑๓๗} เป็นความอยากในเชิง ปฏิเสธ กล่าวคือ ตนเองไม่พอใจไม่ปรารถนาสิ่งใดแล้ว ก็อยากที่จะไม่เป็นอย่างนั้น ๆ เช่น อยากไม่แก่ อยากไม่เจ็บป่วย อยากไม่ตาย อยากไม่ให้เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นที่ไม่พอใจ ไม่ปรารถนา อีกความหมายหนึ่ง วิภวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในวิภพ หรือความทะยานอยากที่ ปราศจากภพ^{๑๓๘}

ในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวอธิบายความหมายของคำว่า วิภวตัณหา หมายถึง ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่สหระคตด้วยอุจเฉททิฏฐิ (อุจเฉททิฏฐิ แปลว่า ความเห็นว่าขาดสูญ เช่น เห็นว่าคนและสัตว์จืดจากอัตรภาพนี้แล้วขาดสูญ) นี้เรียกว่า วิภวตัณหา^{๑๓๙}

ในสัมมาทิฏฐิสูตฺร แสดงตัณหาไว้ ๖ ประการ ดังนี้

- รูปตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในรูป
- สัททตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในเสียง
- คันธตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในกลิ่น
- รสตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในรส
- โผฏฐัพพตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในโผฏฐัพพะ
- อัมมตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในธรรมารมณ์ หรือ ตัณหาที่เกิดขึ้นในเรื่องของสิ่งทั้ง ๕ ข้างต้นที่เคยมีประสบการณ์มาแล้ว^{๑๔๐}

^{๑๓๖} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๒/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๑/๘๖.

^{๑๓๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๐/๙๘.

^{๑๓๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๖/๕๗๓.

^{๑๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๖/๙๑.

ตัณหาเป็นสาเหตุให้ต้องเวียนเกิดตายในภพต่อไป เมื่อบุคคลเต็มไปด้วยตัณหาที่ครอบงำจิตใจแล้วก็ตื่นรนไปตามอำนาจของตัณหาที่ไม่มีที่สิ้นสุดแล้ว ก็ย่อมเป็นเหตุให้ทำกรรมต่าง ๆ ทั้งถูกและผิด กรรมที่ทำด้วยอำนาจของตัณหาตัวเอง เป็นพลังส่งเสริมให้ไปเกิดในภพใหม่ จะเกิดในภพอย่างไรนั้นสุดแล้วแต่กรรมที่ทำการลงไปจะเป็นสิ่งที่คอยจำแนกให้ดีหรือเลว ดังข้อความในจุฬกัมมวิภังคสูตร ที่กล่าวว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๔๑}

๓. นิโรธ หมายถึง ความดับ^{๑๔๒} คือ ความดับทุกข์ ดับตัณหาได้สิ้นเชิง ภาวะปลอดทุกข์ เพราะไม่มีทุกข์ที่จะเกิดขึ้นได้ หมายถึง พระนิพพาน^{๑๔๓} ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสลະคืน ความพ้น ความไม่ติด^{๑๔๔} ในปฏิสัมภิทามรรค แบ่งนิโรธออกเป็น ๕ อย่าง หรือ ๕ ระดับ

๓.๑ วิกขัมภณนิโรธ ได้แก่ การที่ผู้เจริญปฐมฌาน ดับนิวรณ์ได้ด้วยการข่มไว้ (สมบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรุณฌาน ๔ เป็นวิกขัมภณนิโรธทั้งหมด เพราะนับแต่เข้าถึงปฐมฌานแล้วเป็นต้นไป อกุศลธรรมทั้งหลายมีนิวรณ์เป็นต้น ย่อมถูกข่มให้ระงับดับไปเอง แต่ก็ดับชั่วคราวที่อยู่ในฌานสมบัติเท่านั้น หรือเปรียบเทียบเป็นการดับกิเลสแบบเอาหินทับหญ้า)

๓.๒ ตทังคนิโรธ ได้แก่ การที่ผู้เจริญสมาธิถึงขั้นชำแรกทำลายกิเลส ดับความเห็นผิดต่าง ๆ ลงได้ ด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับกัน

๓.๓ สมุจเฉทนิโรธ ได้แก่ การที่ผู้เจริญโลกุตตรมรรค ซึ่งให้ถึงความสิ้นกิเลส ดับกิเลสลงได้ด้วยการตัดขาด (หมายถึง อริยมรรคทั้ง ๔ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตมรรค เปรียบเหมือนต้นไม้ถูกสายฟ้าฟาด หรือชูดรากถอนโคนทิ้ง)

๓.๔ ปฏิปัสสัทธินิโรธ ได้แก่ การดับกิเลสในขณะแห่งผล โดยเป็นภาวะที่กิเลสราบคาบไปแล้ว (หมายถึง อริยผลทั้ง ๔ คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตผล เป็นภาวะสงบเรียบร้อยซึ่งสนิท เพราะกิเลสได้ถูกมรรคตัดขาดระงับดับสิ้นไปแล้ว)

๓.๕ นิสสรณนิโรธ ได้แก่ การดับกิเลสซึ่งเป็นภาวะพ้นออกไปแล้วจากกิเลส ดำรงอยู่ต่างหาก ห่างไกลจากกิเลส ไม่เกี่ยวข้องกับกิเลสเลย เป็นภาวะที่ปลอดโปร่งเป็นอิสระ^{๑๔๕}

^{๑๔๑} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๘๐.

^{๑๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๖๓๗.

^{๑๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๘.

^{๑๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๑/๓๓๒.

^{๑๔๕} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๗/๕๘๔.

๔. มรรค แปลว่า ทาง^{๑๔๖} ซึ่งหากโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติในถึงความดับทุกข์ และหากว่าโดยระดับการให้สำเร็จกิจ คือ ทางอันให้ถึงความเป็นอริยบุคคลแต่ละชั้น^{๑๔๗} ดังนี้

๔.๑ สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นชอบ หมายความว่า ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์) นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ^{๑๔๘}

๔.๒ สัมมาสังกัปปะ แปลว่า ความดำริชอบ หมายความว่า ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ^{๑๔๙}

๔.๓ สัมมาวาจา แปลว่า เจรจาชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา^{๑๕๐}

๔.๔ สัมมากัมมันตะ แปลว่า การกระทำชอบหรือการงานชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ^{๑๕๑}

๔.๕ สัมมาอาชีวะ แปลว่า อาชีพชอบหรือเลี้ยงชีพชอบ หมายความว่า อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ^{๑๕๒}

๔.๖ สัมมาวายามะ แปลว่า เพียรชอบหรือพยายามชอบ หมายความว่า สร้างฉันทะ พยายาม ปรรักษความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม ปรรักษความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายาม ปรรักษความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม ปรรักษความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยวิญญูภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ^{๑๕๓}

^{๑๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๘๘๑.

^{๑๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๙.

^{๑๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๔๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๕๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๕๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

^{๑๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

ความเพียรทั้ง ๔ นี้ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า สัมมปัชฌาน แปลว่า ความเพียรที่ตั้งไว้โดยชอบหรือความเพียรที่ถูกต้อง หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ปชฌาน ๔ คือ สังวรปชฌาน (เพียรระวัง) ปหานปชฌาน (เพียรละ) ภาวนาปชฌาน (เพียรเจริญ) และอนุรักษนาปชฌาน (เพียรรักษา)^{๑๕๔}

๔.๗ สัมมาสติ แปลว่า ระลึกชอบ หมายความว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ^{๑๕๕}

๔.๘ สัมมาสมาธิ แปลว่า ตั้งใจมั่นชอบ หมายความว่า สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจาร์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอรหิยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๑๕๖}

อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ โดยย่อแล้ว สามารถสรุปลงในไตรสิกขา หมายความว่า ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา^{๑๕๗} และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือเรียกว่า สิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมา วาจา สัมมา กัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมา วายามะ สัมมา สติ และสัมมาสมาธิ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง

^{๑๕๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔/๒๔.

^{๑๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

^{๑๕๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๗.

^{๑๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๑.

อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง^{๑๕๘}

ค. ทิศ ๖

ทิศ ๖ คือ บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวทั้ง ๖ ทิศ ดังนี้

๑. ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา

มารดาบิดาที่ว่าผู้เป็นทิศเบื้องหน้านั้น ด้วยเหตุผลว่า ท่านเป็นคนมีอุปการะก่อน ภาษาบาลีเรียกว่าบุพพการี เป็นผู้มาก่อน ให้การเลี้ยงดูบุตรธิดามาก่อน ให้การศึกษา ให้ที่อยู่อาศัย สำหรับมารดานั้น ท่านให้บุตรธิดาอาศัยทั้งในกายและนอกกาย คือ อาศัยอยู่ในครรภ์และอาศัยอยู่ในเรือน เมื่อคลอดออกมา อบรมบ่มนิสัยให้บุตรอยู่ในศีลธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ทั้งพฤติกรรมทางกาย วาจา แม้กระทั่งจิตใจ มารดาบิดาต้องปฏิบัติหน้าที่ของ ตนรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของบุตร จนกว่าจะมีครอบครัวรับผิดชอบชีวิตต่อตนเองได้ มารดา บิดามีหน้าที่อนุเคราะห์บุตรโดยเหตุ ๕ ประการ คือ

- ห้ามจากความชั่ว
- ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- หากรรยาที่สมควรให้
- มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันเหมาะสม^{๑๕๙}

สำหรับหน้าที่ของบุตรตามหลักทิศ ๖ พึงให้การบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ๕ ประการ คือ

- ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- จักทำกิจของท่าน
- จักดำรงวงศ์สกุล
- จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท

^{๑๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

^{๑๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

- เมื่อท่านล่องลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๑๖๐}

๒. ทักขิณทิส ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครู อาจารย์

คำว่า ครู กับ อาจารย์ มักจะใช้ปะปนหรือควบคู่กันอยู่เสมอ จนบางครั้งดูเหมือนจะมีความหมายเป็นคำคำเดียวกัน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว รากศัพท์เดิมของคำว่าอาจารย์ ไม่เหมือนกับคำว่า ครู และเมื่อพิจารณาถึงความหมายดั้งเดิมแล้วยังไม่เหมือนกัน โดยคำว่าครูในสมัยโบราณ หมายถึงเป็นผู้นำ เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณของศิษย์ ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง ในปัจจุบันครูหมายถึงผู้อบรมสั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ ศิษย์ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์ สำหรับคำว่า อาจารย์ในทัศนะพุทธศาสนา อธิบายว่า

บรรพชาจารย์ อาจารย์ในบรรพชา คือ ท่านผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา

อุปสัมปทาจารย์ อาจารย์ในอุปสมบท คือ ท่านผู้สวดกรรมวาจาในอุปสมบทกรรม

นิสสัยาจารย์ อาจารย์ผู้ให้นิสัย คือ ท่านที่ตนไปขอถือนิยเป็นอันเตวาลิกคือยอมตนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง

อุเทศาจารย์หรือธรรมาจารย์ อาจารย์ผู้ให้อุเทศหรืออาจารย์ผู้สอนธรรม คือ ท่านที่สั่งสอนให้วิชาความรู้ โดยหลักวิชาที่ดี เป็นที่ปรึกษาไต่ถามคั่นคว่ำก็ดี

โอรพาจารย์ อาจารย์ผู้ให้โอรพา คือ อบรม ตักเตือนแนะนำเป็นครั้งคราว^{๑๖๑}

ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- แนะนำดี
- ให้เรียนดี
- บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
- ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
- ทำความ ป้องกันในทิศทั้งหลาย

ศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ลูก ขึ้นยืนรับ
- เข้าไปคอยรับใช้

^{๑๖๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๑๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๙.

- การเชื่อฟัง
- ดูแลปรนนิบัติ
- เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ^{๑๖๒}

๓. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตร ภรรยา

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดของสังคมไทย ซึ่งสมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร แต่ละคนก็มีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อตนเอง ในระหว่างอยู่ร่วมกัน

สามีพึงอนุเคราะห์ภรรยาด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ยกย่องสมฐานะภรรยา
- ไม่ดูหมิ่น
- ไม่นอกใจ
- มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
- หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส

ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- จัดการงานดี
- สงเคราะห์คนข้างเคียง
- ไม่ประพฤตินอกใจผัว
- รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
- ชยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง^{๑๖๓}

๔. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร

คนเราทุกคนมีพรกรรมีพวกรหรือมิตรสหาย การคบค้าสมาคมกันเป็นเรื่องปกติของคน ในสังคม แต่การคบกันนั้นจะอยู่ในระดับใด อาจเป็นเพื่อนแท้ หรืออาจจะเป็นเพื่อนเทียมแล้ว ค่อย ๆ พัฒนาศึกษาดูพฤติกรรมซึ่งกันและกันเรื่อย ๆ จนเป็นเพื่อนที่สนิท

^{๑๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

^{๑๖๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

โดยสภาพรวมมนุษย์มี หน้าที่ต่อมิตร ๕ ประการ คือ

- การให้
- กล่าววาจาเป็นที่รัก
- ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
- วางตนสม่ำเสมอ
- ไม่พุดจากหลอกหลวง^{๑๖๔}

หน้าที่ที่มิตรต้องปฏิบัติต่อกันและกันเพื่อความสมบูรณ์ระหว่างมิตรทั้งสองฝ่าย มีลักษณะ ๕ ประการ คือ

- ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
- ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
- ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร^{๑๖๕}

๕. เกล็ดมิตศ ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ บ่าว

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ของนาย นายจ้าง ผู้บริหาร ผู้จัดการ พิงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ กรรมกร คนงาน พนักงาน ลูกจ้าง ผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดย หน้าที่ ๕ ประการ คือ

- จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- ให้อาหารและค่าจ้าง
- ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
- ให้อาหารที่มีรสแปลก
- ให้อภัยตามโอกาส

---

^{๑๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๗/๒๐๘.

^{๑๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๕.

ทาส กรรมกร คนงาน คนรับใช้ พนักงาน ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ที่เปรียบเสมือนเป็นทศ
เบ็องล่าง ให้ปฏิบัติต่อนาย เจ้านาย ผู้ที่ทำหน้าที่สูงกว่าตามสายงาน ๕ ประการ ดังนี้

- ขึ้นทำการงานก่อนนาย
- เลิกการงานทีหลังนาย
- ถือเอาแต่ของที่นายให้
- ทำการงานให้ดีขึ้น
- นำคุณของนายไปสรรเสริญ^{๑๖๖}

๖. อุปริมทศ ทศเบ็องบน ได้แก่ พระสงฆ์

พระสงฆ์ นักบวช ผู้เปรียบเสมือนทศเบ็องบนย่อมนุเคราะห์พุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา
เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ

- ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- ให้ตั้งอยู่ในความดี
- อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- บอกทางสวรรค์ให้

หน้าที่ของพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา ฟังบำรุงพระสงฆ์ผู้เปรียบเสมือนทศเบ็องบน
เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- จะคิดสิ่งใด ก็ คิดด้วยเมตตา
- เปิดประตูต้อนรับ
- ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ^{๑๖๗}

^{๑๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๕.

^{๑๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ง. กตัญญูกตเวทิต

คำว่า กตัญญูกตเวทิต^{๑๖๘} ประกอบด้วยคำสองคำ คือ กตัญญู หมายถึง การรู้คุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจกระจ่าง และมีสติปัญญาบริบูรณ์ จนสามารถรู้และตระหนักในอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน คือ เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือจากสิ่งใด ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ก็จดจำและตระหนักในพระคุณนั้น และคำว่า กตเวทิต หมายถึง การรู้จักประกาศ และตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนซึ่งแสดงได้โดยการเคารพ การเอื้อเฟื้อ การสรรเสริญ และการแสดงน้ำใจอันดีงามต่อผู้มีพระคุณ ทั้งนี้มิใช่การใช้หนี้บุญคุณด้วยการตีราคา

ความกตัญญูกตเวทิตว่าโดยขอบเขต แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ กตัญญูต่อผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีพระคุณเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทิตต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานะที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม เป็นต้น^{๑๖๙}

จ. อริยวัชฒิ ๕

อริยวัชฒิ หมายถึง หลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญงอกงาม หรือความเป็นอารยชน หรือความเป็นคนดีในอุดมคติ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ ดังนี้

- ศรัทธา (งอกงามด้วยศรัทธา) หมายถึง มีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยปัญญาและเหตุผล เช่น เชื่อว่าบุญบาปมีจริง เชื่อในผลของกรรม และเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
- ศील (งอกงามด้วยศีล) หมายถึง รักษากายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ ในทางปฏิบัติคือการรักษาศील ๕ หรือ ศील ๘ ของชาวพุทธทั่วไป
- สุตตะ (งอกงามด้วยสุตตะ) หมายถึง ความรู้ที่ได้ยินได้ฟัง หรือการศึกษาหาความรู้ด้วยการฟังซึ่งรวมถึงการอ่านหนังสือและใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการแสวงหาความรู้อีกด้วย
- จาคะ (งอกงามด้วยจาคะ) หมายถึง รู้จักเสียสละ แบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น
- ปัญญา (งอกงามด้วยปัญญา) หมายถึง มีความรู้อย่างกว้างขวาง รู้ชัดเจน และรู้จริง เป็นความรู้ทั้งในวิชาซีพ วิชาสามัญ หรือรู้เท่าทันโลก^{๑๗๐}

^{๑๖๘} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๕/๓.

^{๑๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒.

^{๑๗๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๙๑-๙๒.

ฉ. ทัศนคติที่มีต่อประโยชน์ ๔

ทัศนคติที่มีต่อประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักปฏิบัติที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่บุคคลมี ๔ ประการ คือ

- ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) มีความขยันหมั่นเพียรในกิจการงาน
- การเก็บรักษา (อารักขาสัมปทา) หรือประหยัด ใช้จ่ายพอดี รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้
- การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตร) รู้จักเลือกคบคนดี คนมีคุณธรรม และมีความรู้
- การดำรงชีพที่เหมาะสมพอดีหรือตามกำลังทรัพย์ ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะของตน^{๑๗๑}

(๓) ด้านช่องทาง (Channel)

ช่องทาง (Channel) หมายถึง ช่องทางการสื่อสาร วิธีการสื่อสาร ซึ่งเป็นเครื่องมือและสื่อกลางที่นำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร^{๑๗๒} หรือเรียกว่าช่องทางเดินของสาร ซึ่งทำหน้าที่สำคัญในการเชื่อมโยงสารจากผู้ให้กำเนิดสารไปสู่จุดหมายปลายทางเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่ายและถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

๑. สื่อ คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน^{๑๗๓} ถ้าย้อนไปในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสื่อสารและอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ เหมือนสมัยปัจจุบัน ดังนั้น สื่อที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบการสื่อสาร เพื่อให้ผู้รับสารได้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะที่เป็นนามธรรมง่ายขึ้น พระพุทธองค์ทรงใช้ทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของพระพุทธองค์ ซึ่งจัดเป็นประเภทได้ ดังนี้

๑.๑ สื่อบุคคล แยกออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ บุคลิกภาพ พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะที่สง่างาม ต้องตามมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ยกตัวอย่างเรื่อง อาชีวกอุปกะได้พบพระผู้มีพระภาคได้ทูลคำนับแต่พระผู้มีพระภาคว่า คุณก่อนอาวุโส อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่องคุณก่อนอาวุโสท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบธรรมของใคร เมื่ออุปกะชีวกกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบอุปกะชีวก ดังนี้

^{๑๗๑} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๑๗๒} กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, หน้า ๖.

^{๑๗๓} อำนวย เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: พิสิทธ์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

“เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง อันค้นหาและทักขิณีไม่ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมเป็นไปในภูมิสามได้หมด พ้นแล้วเพราะความสิ้นไปแห่งค้นหา เราตรัสรู้ยิ่งเองแล้วจะพึงอ้างใครเล่า อาจารย์ของเราไม่มี คนเช่นเราก็ไม่มี บุคคลเสมอเหมือนเราก็ไม่มีในโลกกับทั้งเทวโลก เพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดาที่หาศาสดาอื่นยิ่งกว่ามิได้ เราผู้เดียวเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เราเป็นผู้เย้นใจ ดับกิเลสได้แล้ว เราจะไปเมืองในแคว้นกาสิ เพื่อประกาศธรรมจักรให้เป็นไป เราจะตีกลองประกาศอมตธรรมในโลกอันมืดเพื่อให้สัตว์ได้ธรรมจักขุ”

ก็สมัยนั้นแล เสลพราหมณ์อาศัยอยู่ในอาปนนิคมเป็นผู้รู้จักไตรเพทพร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนฑุและคัมภีร์เกตุกะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติहाสเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาบุริสลักษณะ ทั้งบอกมนต์แก่มาณพ ๓๐๐ คนด้วย ก็สมัยนั้นเกณิษยชฎิลเป็นผู้เลื่อมใสในเสลพราหมณ์ยิ่งนัก

ครั้นแล้ว เสลพราหมณ์ได้ตรวจมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในลำดับนั้นเสลพราหมณ์ชมเชยพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควรว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์มีพระกายบริบูรณ์ สวยงามประสูติดีแล้วมีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ มีพระเชี้ยวขาวดี มีความเพียร อวัยวะใหญ่หน่อยเหล่าใด มีแก่คนผู้เกิดดีแล้ว อวัยวะใหญ่หน่อยเหล่านั้นทั้งหมดในพระกายของพระองค์เป็นมหาบุริสลักษณะ พระองค์มีพระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์งาม มีกายใหญ่ตรง มีรัศมีรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางสมณสงฆ์ดังพระอาทิตย์ พระองค์เป็นภิกษุมีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณงามเปล่งปลั่งดังทองคำ...”

ส่วนที่ ๒ คุณภาพและคุณธรรม พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพและคุณธรรมมากมาย แต่สรุปลงเพียง ๓ ประการคือ

ประการที่ ๑ พระปัญญาคุณ พระองค์ทรงมีปัญญารอบรู้โลก

ประการที่ ๒ พระวิสุทธิคุณทรงเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

ประการที่ ๓ พระกรุณาธิคุณคือพระองค์ทรงประกาศพระศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง

คุณทั้ง ๓ นี้ ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่าง ๆ มี ๒ คือ ปัญญาและกรุณา ส่วนวิสุทธิเป็นพระคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้วเพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้ คัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่แยกไว้เป็นข้อหนึ่งต่างหาก^{๑๗๔}

^{๑๗๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๓.

๑.๒ สื่อวัสดุอุปกรณ์ สมัยพุทธกาลเทคโนโลยีไม่เจริญอย่างเช่นสมัยนี้ แต่พระพุทธร่องค์ทรงใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวผู้รับสารและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่เป็นสื่อในการสื่อสาร เช่น ทรงใช้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดเป็นสื่อวัสดุอุปกรณ์ในการสื่อสารกับนางกิสาคโคตมี ดังนี้

นางกิสาคโคตมี นางมีบุตร แต่บุตรตายแล้ว ด้วยความรักบุตรจึงได้หายารักษา มีคนแนะนำให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลขอยาวิเศษว่า “ทราบว่ พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ พระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาทรงมีพุทธโอวาทว่า ยานี้พระองคมี จะประทานให้ได้แต่ขอให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาให้พระองค์ สักพายมือหนึ่งก่อน นางกิสาคโคตมีได้ฟังก็ตั้งใจคิดว่ายอะไร แคะเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเพียงพายมือเดียว เราต้องรีบไป พอได้มาลูกเราก็จะได้ฟื้นคืนชีวิตละทีนี้ นางกำลังจะลุกเล่นออกไป

พระพุทธร่องค์ก็มีพุทธบรรหารต่อไปว่า “เดี๋ยวก่อนน้องหญิง จำไว้ว่า เมล็ดพันธุ์ฝักกาดที่จะมีคุณวิเศษสามารถชุบชีวิตคนตายได้นี้ ต้องได้มาจากเรือนของคนซึ่งไม่เคยมีใครตายเลยในบ้านนั้น ตระกูลนั้น หากผิดข้อกำหนดนี้แล้ว ก็ไม่สามารถประกอบยาวิเศษนั้นได้” นางกิสาคโคตมีนี้ ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยพบคนตายเลย ฟังรับสั่งแล้วก็ยังไม่เข้าใจ รับถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วก็อุ้มรวงบุตรน้อยเข้าสะเอวออกไปเที่ยวหา เมล็ดพันธุ์ฝักกาดคิดว่าอีกประเดี๋ยวงจะได้อกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า

ที่บ้านที่เรือนที่นางเวียนเข้าไปขอเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ทุกบ้านทุกเรือนก็รับนำเมล็ดพันธุ์ฝักกาดออกมาให้ด้วยใจเมตตา อย่างไรก็ตามแต่พายมือหนึ่งเลย น้องหญิง สักทะนานหนึ่ง ก็ได้ ถ้าเจ้าจะนำไปทำยาช่วยชีวิตบุตรของเจ้าแต่เมื่อนางถามว่า ในบ้านนี้ เรือนนี้เคยมีคน ในครอบครัวตายบ้างไหม นางก็จะได้รับคำตอบอย่างเดียวกันทั้งนั้นว่า มีครอบครัวไหนบ้างในโลกนี้ที่ไม่เคยมีคนตาย นางรับเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาแล้วก็ต้องคืนกลับไปทุกบ้าน ทุกเรือน แต่เข้าจนเย็นย่ำค่ำคืน ทั้งเหนื่อยอ่อน ด้วยอุ้มบุตรน้อยเซซังไปตลอด ทั้งหิวกระหายด้วยข้าวน้ำไม่ได้เคยตกลงถึงปากถึงท้องมาเลยตลอดเวลาแต่บุตรนางตาย นางชวนชบสลดลงในชายป่าน้ำค้างตกลงพรมร่วงจึงได้สติฟื้นขึ้นมา รำลึกความทั้งหมด คิดได้ว่า

“เราคิดว่า มีแต่ลูกของเราเท่านั้นที่ตาย แต่แท้จริง ทุกบ้าน ทุกเรือน เขามีคนตายทั้งนั้น ถ้านับกันแล้ว ในครอบครัวหนึ่ง ๆ นับชื่อคนตายจะมีมากกว่าคนเป็นด้วยซ้ำ โอเรานี้ช่างเขลาจริงหนอ” นางนึกได้เช่นนั้น ก็รีบไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงแสดงธรรมให้นางละความโศกเศร้าว่า ความตายนั้นแล เป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีใครล่วงพ้นความตายไปได้ นางกิสาคโคตมี ฟังพระคาถาจบลง ก็บรรลุโสดาปัตติผลและได้ทูลขอบรรพชาต่อพระองค์ นางได้เป็นภิกษุณี มีนามว่า กิสาคโคตมีเถรี

๑.๓ สื่อที่เป็นกลวิธี เป็นวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่พระพุทธร่องค์ทรงใช้^{๑๗๕} พอสรุปได้ ดังนี้

^{๑๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, หน้า ๔๖-๖๒.

แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นกลวิธีการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการนี้จะเห็นได้จากการที่พระองค์ใช้โปรดบุคคลที่มีจำนวนจำกัดที่สามารถ พูดโต้ตอบกันได้ การสอนแบบนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎกหลาย ๆ ที่ เช่น กรณีของปริพาชกชื่อว่า วัจฉโคตร ที่เข้าไปทูลถามเรื่องความเห็นสุดโต่ง ๑๐ ประการ กับพระพุทธองค์ และก็ได้มีการสนทนาแบบถาม-ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพาชกกับพระพุทธองค์^{๑๗๖} เป็นต้น ในการสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนาจะมีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป เพราะเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด ซึ่งเมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังมักจะได้รับคุณวิเศษจากการฟังธรรมโดยวิธีนี้อยู่เสมอ

แบบบรรยาย เป็นกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง ถือว่าเป็นรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุดในการแสดงธรรม มีทั้งการแสดงธรรมที่มีใจความยาว และการแสดงธรรมที่มีใจความสั้น ๆ ตามแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรหมชาลสูตร พระองค์ก็ได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีลซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับที่ ๑ ศีลระดับต้น ที่เรียกว่า จุลศีล ระดับที่ ๒ ศีลระดับกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมศีล และระดับที่ ๓ ศีลระดับสูง ที่เรียกว่า มหาศีล ในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทฎฐิติทฤษฎีหรือปรัชญาของลัทธิต่าง ๆ ร่วมสมัยพุทธกาล ซึ่งมีทั้งหมด ๖๒ ทฎฐิติ โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงหรือบรรยายและชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นหรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทฤษฎีทั้ง ๖๒ ประการนี้อย่างไร^{๑๗๗} เป็นต้น

แบบตอบปัญหา เป็นกลวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาตรวจสอบดูลักษณะและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น ทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิปัญญาของผู้ถามเป็นสำคัญ

ดังเช่นใน เทวตาสังยุต ที่มีเทวดาไปทูลถามปัญหาพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง อะไรชื่อว่าให้วรรณะ อะไรชื่อว่าให้ความสุข อะไรชื่อว่าให้จักขุ อะไรชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง บุคคลให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข บุคคลให้ประทับชื่อว่าให้จักขุ และบุคคลให้ที่ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนบุคคลผู้ปราศธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^{๑๗๘} ซึ่งในเนื้อหาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกลวิธีที่ใช้เป็นช่องทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแสดงถึงการให้ความหมายด้วยการตีความคำถามในขณะเดียวกันด้วย

^{๑๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓-๑๘๔/๒๑๔-๒๒๓.

^{๑๗๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๘/๑๑.

^{๑๗๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๘.

แบบวางกฎข้อบังคับ เป็นกลวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้กำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับ ให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน กลวิธีนี้เป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าเป็นการวางระเบียบปฏิบัติร่วมกันเพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังจะเห็นได้จาก การที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญกฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น สามารถเป็นตัวแทนของพระองค์ได้ ดังที่ทรงตรัสในวันเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว ปฏิบัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๗๙}

อย่างไรก็ตาม โดยสรุปแล้วสื่อที่เป็นช่องทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นสามารถจำแนกตามหน้าที่ได้ ๒ ประเภทหลัก คือ สื่อภายใน และสื่อสารถายนอก หรือที่เรียกว่า อายตนะภายใน และอายตนะภายนอก^{๑๘๐} ดังนี้

- สื่อภายใน หรืออายตนะภายใน คือ ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อความรู้ภายใน มี ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ^{๑๘๑}

- สื่อภายนอก หรืออายตนะภายนอก คือ ที่เชื่อมต่อความรู้ หรือแดนต่อความรู้ภายนอก มี ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์^{๑๘๒}

โดยสื่อทั้ง ๒ นี้ จะมีความสมบูรณ์ได้ต้องอาศัย ผัสสะ หรือความกระทบระหว่างอายตนะภายในและอายตนะภายนอก และพึงรับรู้ด้วยวิญญาณ ๖ ซึ่งมีชื่อเรียกตามอายตนะ ดังนี้

จักขุวิญญาณ ความรู้แจ้งทางตา

โสตวิญญาณ ความรู้แจ้งทางหู

ฆานวิญญาณ ความรู้แจ้งทางจมูก

ชีวหาวิญญาณ ความรู้แจ้งทางลิ้น

กายวิญญาณ ความรู้แจ้งทางกาย

มโนวิญญาณ ความรู้แจ้งทางใจ^{๑๘๓}

^{๑๗๙} ชุ.พ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗.

^{๑๘๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

^{๑๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๒.

^{๑๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓.

^{๑๘๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕.

๒. ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ในปัจจุบัน สภาพการณ์ในปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากครั้งสมัยพุทธกาล เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความทันสมัยของสื่ออุปกรณ์ที่ใช้เป็นช่องทางในการสื่อสาร ดังนั้น เมื่อก้าวถึงช่องทางการสื่อสารของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือพระสงฆ์ ในยุคปัจจุบัน นิยมกระทำใน ๒ แนวทาง คือ (๑) การอ่านคัมภีร์ เพื่อปฏิบัติตามธรรมเนียมเดิม และ (๒) การเทศน์ปฏิภาณ คือ การแสดงธรรมโดยใช้โวหาร ความสามารถ มีทั้ง เทศน์เดี่ยว เทศน์คู่ เทศน์ปุจฉา-วิสัชนา ๒ หรือ ๓ ธรรมาส์ก็มี โดยยึดหลักธรรมเนียม ปฏิบัติในการสมมติเต็มรูปแบบ หรือตามความเหมาะสมแก่โอกาส สถานที่ และบุคคล^{๑๘๔}

๓. ส่วนช่องทางที่ได้ปรับประยุกต์ตามกาลสมัย มีดังต่อไปนี้

๓.๑ การปาฐกถา คือ การแสดงธรรมโดยการยืนหรือนั่งก็ได้ แต่ไม่ได้อ่านคัมภีร์

๓.๒ การอภิปราย คือ การจัดแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันแต่ต่างทัศนะ โดยมีผู้ควบคุมการอภิปราย

๓.๓ การสนทนา คือ รายการทางสื่อมวลชนที่จัดในรูปแบบให้ภิกษุสามารถ สนทนากับคฤหัสถ์ เพื่อสอบถามประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

๓.๔ พิธีกรรายการ คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเผยแผ่ธรรม และสามารถสอดแทรกหลักธรรมะได้ทุกขั้นตอน

๓.๕ ผู้บรรยาย คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการทางสื่อมวลชน เพื่อบรรยายในรายการทางวิทยุหรือโทรทัศน์

๓.๖ การเขียนบทความทางวิทยุและโทรทัศน์ คือ การเผยแผ่แนวคิด ข้อธรรมะผ่านบทความ โดยผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ อาจนำบทนั้นไปสร้างเป็นภาพยนตร์ก็ได้

๓.๗ การเขียนบทความลงวารสารหรือหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ทุกชนิด

๓.๘ มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำชมพุทธศาสนสถาน และปูชนียสถานทางประวัติศาสตร์

๓.๙ ครู อาจารย์ หรือ วิทยากร ได้แก่ บุคคลที่ได้รับนิมนต์ให้ไปสอนใน สถานศึกษา เช่น โครงการครูพระสอนหนังสือในโรงเรียน ของกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

๓.๑๐ การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ ได้แก่ การดำเนินรายการทางสื่อมวลชน โดยใช้หลายวิธี เช่น การเทศน์ ปาฐกถา สนทนาธรรม บรรยายธรรม เป็นต้น^{๑๘๕}

^{๑๘๔} ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม, หน้า ๔๔.

^{๑๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๖.

(๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา กล่าวถึง ผู้รับสารที่ดีที่ต้องมีความพร้อมในการรับสาร แม้ผู้ส่งสารดี เนื้อหาสาระของสารดี สื่อดี แต่ผู้รับสารไม่พร้อมในการรับสารก็ไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

๑. ผู้รับสารที่ดีควรปรับตนให้พร้อมในการรับสารด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้รับสาร ดังนี้

๑.๑ มีหลักของการฟัง การฟังหรือการรับข่าวสารที่ทำให้เกิดปัญญานั้น ผู้ฟังต้องมีความเชื่อและความตั้งใจฟัง จึงสำเร็จผลของการฟังได้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลผู้เชื่อธรรมของพระอรหันต์ เพื่อบรรลุนิพพานไม่ประมาทมีความรอบคอบ ฟังด้วยดียอมได้ปัญญา”^{๑๘๖} การรับรู้ข่าวสารข้อมูลได้มากนั้นเป็นเรื่องดี ถ้าผู้รับสามารถแยกแยะความชัดเจนของข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นได้ จะไม่ตกอยู่ในอำนาจของความหลง แต่กลับจะเกิดปัญญากว้างขวาง พิจารณาเลือกรับสิ่งดีชี้ใช้ได้ เพราะการรับข้อมูลข่าวสารทั่วไปก็ดี การฟังธรรมที่เป็นข้อมูลที่ดีงามก็ดี ผู้ฟังย่อมมีผลหลายประการ คือ ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังมาแล้ว บรรเทาความสงสัยลงได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ และจิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^{๑๘๗}

๑.๒ มีการศึกษาเล่าเรียนมาดี คุณธรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาของสารได้ง่ายนั้นคือการศึกษาในวิทยาการต่าง ๆ มาแล้วเป็นอันดีการศึกษาจนเป็นพหูสูต ช่วยให้เข้าใจและรู้จักเลือกพิจารณาเนื้อหาของสารได้ง่าย คุณธรรมของความเป็นพหูสูต คือ

- พหูสูตา ฟังมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนไว้มาก
- ธตา จำได้ คือ จับหลักหรือสาระสำคัญ ๆ ได้
- วจสาปริจิตา คล่องปาก คือท่องบ่นสาธยายจนคล่องแคล่ว
- มนसानุเปกขิตา ท่องจนขึ้นใจ คือเอาใจใส่เนืองนิจคิดอยู่เสมอ
- ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา ขบได้ด้วยทฤษฎี คือ แทะตลอดหรือเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเหตุและผลของปัญหานั้น ๆ^{๑๘๘}

๒. คุณสมบัติการรับรู้โดยพื้นฐานของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน พระพุทธองค์จึงได้แบ่งผู้รับสารทางพระพุทธศาสนาออกเป็น ๔ ประเภท ตามระดับสติปัญญาของคนโดยเปรียบเทียบเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ดังนี้

^{๑๘๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๑๘๗} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๔๔.

^{๑๘๘} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

๒.๑ กลุ่มบัวพ่นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเสมือนผู้ที่มีปัญญาเฉียบแหลมมีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมากเพียงแต่ยกหัวข้อธรรมะก็สามารถรู้ได้ เรียกว่า อุกติตัณณู

๒.๒ กลุ่มบัวใต้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ่นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้ว แย้มบานในวันรุ่งขึ้นเปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้วให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ เรียกว่า วิปจิตตัณณู

๒.๓ กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ่นน้ำ เพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานได้ ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มีปัญญापานกลางหากประทับใจ ประคองดี ๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็นชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ เรียกว่า เนยยะ

๒.๔ กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาที่บ่มด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับบุคคลกลุ่มนี้ต้องออกแรงมากจึงประสบความสำเร็จหรือบางครั้งอาจต้องเลิกกันไปเฉย ๆ กลุ่มนี้จะไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ หรือไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเลย เรียกว่า ปทปรมะ^{๑๘๙}

๓. ผู้รับสารที่ดีควรมีหลักพิจารณาในสารนั้นให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะปลงใจเชื่อ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนชาวกาลามะเกี่ยวกับหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ในกาลามสูตรและสูตรอื่น ๆ ที่ตรัสไว้สำหรับให้ทุกคนมีความเชื่อในเหตุผลของตนเองในเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ความว่า หมู่บ้านกาลามะที่มีผู้นำและสมณะนำคำสอนมากล่าวหรือสั่งสอนเป็นจำนวนมาก จนทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสนว่าตนควรจะเชื่อถือเพียงไรหรือไม่ จึงมีผู้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เขาได้รับความลำบากใจในการที่สมณะพราหมณ์พวกหนึ่ง ก็สอนไปอย่างหนึ่งสมณะพราหมณ์พวกอื่นก็สอนไปอย่างอื่น หลายพวกหลายอย่างด้วยกันจนไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดีในที่สุด พระพุทธองค์ได้ตรัสหลักธรรมชื่อว่า กาลามสูตร สูตรว่าด้วยหลักความเชื่อแก่ชาวกาลามะนั้น ซึ่งมีใจความสำคัญ ดังนี้

๓.๑ มา อนุสสาเวน อย่าฟังเชื่อโดยฟังตามกันมา

๓.๒ มา ปรมปราย อย่าฟังเชื่อโดยเหตุสักว่าตามสืบ ๆ กันมา

๓.๓ มา อิติ กิราย อย่าฟังเชื่อโดยตื่นข่าว

๓.๔ มา ปิฎกสมปทาเนน อย่าฟังเชื่อโดยอ้างปิฎก

^{๑๘๙} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

๓.๕ มา ตกเหตุ อย่าพึงเชื่อโดยนิกเดาเอาเอง

๓.๖ มา นยเหตุ อย่าพึงเชื่อโดยคาดคะเน

๓.๗ มา อาการปริวิตกเณ อย่าพึงเชื่อโดยการตรึกตรองตามอาการ

๓.๘ มา ทิฏฐินิฆมานกขนกขนติยา อย่าพึงเชื่อโดยเห็นว่าถูกตามลัทธิของตน

๓.๙ มา ภพพรูปตาย อย่าพึงเชื่อโดยเห็นว่าผู้พูดควรเชื่อได้

๓.๑๐ มา สมโณ โน ครุ อย่าพึงเชื่อโดยถือว่าสมณะนี้เป็นครูของตน^{๑๙๐}

๔. เมื่อบุคคลผู้รับสารที่ได้ฝึกฝนตนแล้วก็ดี ที่ยังไม่ได้ฝึกฝนตนก็ดีย่อมถือประมาณในสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันตามจริตินิสัยของตน ตามเหตุแห่งความเลื่อมใสมี ๔ ประการ^{๑๙๑} คือ

๔.๑ รูปปมาณิกา บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ความมีทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่างาม สมบูรณ์พร้อมจึงชอบใจที่จะเลื่อมใส

๔.๒ โขสัปมาณิกา บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่ได้ยินเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงเกิดชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๔.๓ ลูขัปปมาณิกา บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมองเช่นเห็นจิวรคร่ำ ๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยดเป็นทุกกรกิริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาคตนจึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๔.๔ ธัมมปมาณิกา บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติปฏิบัติชอบคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจในใจที่จะเชื่อถือ

บุคคล ๓ จำพวกต้น ยังมีทางพลาดได้มาก โดยอาจเกิดความคิดใคร่ ถูกครอบงำชักพาไปด้วยความหลง ถูกพัตวนเวียนหรือติดอยู่แค่ภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริงและไม่เข้าถึงสาระ ส่วนผู้ถือธรรมเป็นประมาณเข้าถึงธรรมที่ปราศจากสิ่งครอบคลุม พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติทั้ง ๔ ข้อ (เฉพาะ ๓ ข้อแรกทรงถือแต่พอดี) จึงทรงครองใจคนทุกจำพวกได้ทั้งหมด คนที่ได้เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ที่จะไม่เลื่อมใสนั้น หาได้ยากยิ่งนัก^{๑๙๒}

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

^{๑๙๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/ ๒๑๒-๒๑๘.

^{๑๙๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๙.

^{๑๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๓.

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>วนิช สุธาร์ตัน, (๒๕๔๗, หน้า ๑๔๗)</p>	<p>พระพุทธศาสนาถือว่ากระบวนการพัฒนาปัญญา เป็นสื่อในการถ่ายทอดสาร ซึ่งกระบวนการพัฒนาทางปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ที่มีความเกี่ยวพันกันอยู่ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ การกระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน และปัจจัยภายใน คือ กระบวนการคิดที่ ถูกวิธี และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึก อบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา</p>
<p>กิติมา สุรสนธิ, (๒๕๔๑, หน้า ๖)</p>	<p>องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ตามทฤษฎี หรือแบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล (Berlo) คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ผู้ส่งสาร (Sender) ๒. สาร (Media) ๓. ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ๔. ผู้รับสาร (Receiver)
<p>พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี), (๒๕๓๖, หน้า ๑๐๘)</p>	<p>คุณสมบัติของนักเผยแผ่หรือนักประชาสัมพันธ์ในเชิงวิชาการ ได้แก่ ต้องฟังเป็น ต้องพูดเป็น ต้องเรียนเป็น จำแนกในเนื้อหาวิชา หาอุบายให้คนอื่นเขารู้สึกเร็ว ฉลาดในสิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ และไม่ก่อการทะเลาะวิวาท</p>
<p>พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต, (เล่ม ๒๓ ข้อ ๖๕ หน้า ๑๑๔)</p>	<p>ผู้ส่งสารที่ดีจึงต้องรู้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ประกอบด้วย รู้ธรรมะ รู้จักเนื้อหาสาระ รู้จักตนเอง รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน และ รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล</p>

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, (เล่ม ๒๗ ข้อ ๓๗ หน้า ๕๗)</p>	<p>ผู้ส่งสารที่ดีควรมีคุณสมบัติกัลยามิตร ๗ ประการ ประกอบด้วย น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล อดทนต่อถ้อยคำ อธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ และไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส</p>
<p>พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, (เล่ม ๒๓ ข้อ ๓๗ หน้า ๓๙)</p>	<p>สารในทางพระพุทธศาสนานั้นต้องมาจากจิตที่ฝึกดีแล้ว คือ ต้องเป็นเรื่องจริง ต้องเป็นเรื่องแท้ ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา ต้องเป็นเรื่องที่คนชอบ ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม</p>
<p>ธีรวีส บำเพ็ญบุญบารมี, (๒๕๕๐, หน้า ๔๔-๔๖)</p>	<p>เมื่อก้าวถึงช่องทางการสื่อสารของผู้เผยแผ่ที่แบบดั้งเดิมที่พระสงฆ์กระทำ ๒ แนวทาง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การอ่านคัมภีร์ ๒. การเทศน์ปฏิภาณ <p>ปัจจุบัน มีการปรับประยุกต์ช่องทางการเผยแผ่ให้สอดคล้องตามกาลสมัย ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การปาฐกถา ๒. การอภิปราย ๓. การสนทนา ๔. พิธีกรรายการ ๕. ผู้บรรยาย ๖. บทความทางวิทยุและโทรทัศน์ ๗. บทความลงสิ่งพิมพ์ทุกชนิด ๘. มีคฤเทศก์ ๙. ครู อาจารย์ หรือ วิทยากร ๑๐. การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๔) หน้า ๔๕)	การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธี ๔ ส. คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง
พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), (๒๕๔๖, หน้า ๒๓๙)	อริยสัจ หมายถึง ของจริงอันประเสริฐ ของจริง อันห่างไกลจากกิเลส ของจริงอันยังความเป็นพระ อริยเจ้าให้สำเร็จ
วคิน อินทสระ, (๒๕๔๔, หน้า ๑๓-๑๔)	ธรรมะอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ หรือความจริงอันประเสริฐของพระอริยะ
อำนาจ เดชชัยศรี, (๒๕๔๒, หน้า ๑)	สื่อ คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่ง ไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน
พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, (เล่ม ๒๒ ข้อ ๘๗ หน้า ๑๕๕)	ผู้รับสารที่ดีที่ต้องมีความพร้อมในการรับสาร ตาม คุณธรรมของความเป็นพหูสูต คือ ฟังมาก จำได้ คล่องปาก ท่องจนขึ้นใจ และขบได้ด้วยทฤษฎี

สรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร หรือแบบจำลอง SMCR เพื่อประสิทธิภาพในการสื่อข้อมูลจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน ประกอบด้วย (๑) ผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา ในที่นี้คือ พระสงฆ์ จำเป็น ต้องมีคุณลักษณะส่วนบุคคลหลากหลายประการ คือ คุณสมบัติของนักเผยแพร่ คุณสมบัติของผู้รู้ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร เป็นต้น (๒) สาร ได้แก่ ข้อมูล คือ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์นำไปเผยแพร่ ซึ่งมีลักษณะที่ดี เป็นเรื่องจริงไม่บิดเบือน เป็นต้น (๓) ช่องทาง หมายถึง วิธีการสื่อสาร เป็นเครื่องมือและสื่อกลางที่นำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร หรือเรียกว่าช่องทางเดินของสาร ได้แก่ สื่อตัวบุคคล สื่อวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น และ (๔) ผู้รับสาร โดยผู้รับสารที่ดีที่ในทัศนะของพระพุทธศาสนาต้องมีความพร้อมในการรับสาร โดยผู้รับสารที่ดีพึงมีองค์ประกอบสำคัญ คือ มีการปรับตนให้มีความพร้อมในการรับสาร ได้แก่ มีความเชื่อและความตั้งใจฟัง และสามารถพิจารณาได้ด้วยปัญญา เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับคณะสงฆ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดเกี่ยวกับคณะสงฆ์” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของคณะสงฆ์” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

คำว่า คณะ หมายถึง หมู่ พวก ซึ่งได้แก่ กลุ่มคนผู้ร่วมกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง อาทิ เช่น คณะกรรมการ คณะนักท่องเที่ยวน คณะสงฆ์ เป็นต้น^{๑๙๓} ส่วนคำว่า สงฆ์ มีความหมายตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย

คำว่า สงฆ์ ในความหมายของพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียงรูปเดียวก็ได้ชื่อว่าเป็นสงฆ์ แต่ในความหมายทางพระวินัยนั้นท่านหมายเอาภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงได้ชื่อว่าสงฆ์ โดยนัยนี้ สงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่ พระภิกษุและสามเณรทั่วไปในปัจจุบันเป็นสมมติสงฆ์ คำว่า สมมติ หมายถึง พิธีประกาศแต่งตั้งเป็นทางการต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนมากเป็นพยาน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีการบวชหลายประเภทด้วยกัน ตั้งแต่เอหิภิกขุอุปสัมปทา ทิสระณคมนุอุปสัมปทา และญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา

๒. อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งพระพุทธศาสนาได้จัดพระอริยบุคคล^{๑๙๔}

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของคณะสงฆ์” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

^{๑๙๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๒๒๔.

^{๑๙๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดหลักเกี่ยวกับความหมายของคณะสงฆ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๒๒๔)	คณะ หมายถึง หมู่ พวก ได้แก่ กลุ่มคนผู้ร่วมกัน เพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น คณะกรรมการ คณะนักท่องเที่ยวน คณะสงฆ์ เป็นต้น
คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย (๒๕๔๙, หน้า ๑๙)	สงฆ์ในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่ บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรม พุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระ ธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผล ยังเป็นปุถุชน ๒. อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ ได้แก่ หมู่สงฆ์ซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หรือหมู่
ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติ
ตามด้วย ซึ่งปัจจุบัน หมายถึง สมมติสงฆ์ หรือพระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่
ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรค
ผลยังเป็นปุถุชนอยู่ และรวมถึงอริยบุคคลหรือหมู่ชนผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่พระ
โสดาบันขึ้นไป

๒.๓.๒ ผู้ปกครองคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ผู้ปกครองคณะสงฆ์” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก
จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ผู้ปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระสังฆาธิการ โดยคำว่า “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์
แปลว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือ พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจ
เต็มตามตำแหน่ง หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๑๙๕} ดังนี้

^{๑๙๕} กนก แสนประเสริฐ, *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

โดยนัยนี้ เจ้าคณะและเจ้าอาวาส เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะมีอำนาจเต็มที่ตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย^{๑๙๖} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ ไว้ ๗ ข้อ ดังนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- ๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน^{๑๙๗}

นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามที่ระบุไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ มีดังนี้

---

^{๑๙๖} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ), **วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^{๑๙๗} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

๑. การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ

๒. การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน ๒๐ พรรษา และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๓. การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๑๐ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค

๔. การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๑๐ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้น ญาณุปัตร์ หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค

๕. การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๕ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรมหรือนักธรรมเอก

๖. การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๕ พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

๗. การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ ต้องมีพรรษาพัน ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก ส่วนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีพรรษาพัน ๑๐ พรรษา^{๑๙๘}

^{๑๙๘} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๒๖๕-๒๗๑.

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ผู้ปกครองคณะสงฆ์” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๗ แนวคิดหลักเกี่ยวกับผู้ปกครองคณะสงฆ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>กนก แสนประเสริฐ, (๒๕๔๙, หน้า ๘๔)</p>	<p>พระสังฆาธิการ คือ พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาด ในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เจ้าคณะใหญ่ ๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
<p>สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (๒๕๕๕, หน้า ๒๖๔-๒๖๕)</p>	<p>คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ มี ๗ ข้อ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง ๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง ๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

ตารางที่ ๒.๗ แนวคิดหลักเกี่ยวกับผู้ปกครองคณะสงฆ์ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๕๓, หน้า ๒๒)	เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเป็นทำงานคณะสงฆ์ อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุม งานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด
กนก แสนประเสริฐ, (๒๕๔๙, หน้า ๒๗๑)	การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมีการพิจารณา ๕ พรรษา ในขณะที่ การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสพระอารามหลวง ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ ต้องมีการพิจารณา ๑๐ พรรษา

สรุปได้ว่า ผู้ปกครองคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า พระสังฆาธิการ มี ๑๒ ตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครอง ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการนี้ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป คือ มีพรรษาสมควร มีความรู้สมควร มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง อาทิ พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมีการพิจารณา ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะด้วย

๒.๓.๓ ผู้ปกครองคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “งานคณะสงฆ์” จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

งานคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา^{๑๙๙} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ.๒๕๓๕) ข้อ ๕ ระบุถึง กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางกิจการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๒๐๐}

ก. การปกครอง

การปกครอง คือ การจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขืนไม่ยอมรับหรือทำการบางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่น ย่อมจะได้รับโทษทัณฑ์บางประการตามควรแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม และเพื่อให้เป็นการคุ้มครองคนที่ยอมรับปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกฎหมายให้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข^{๒๐๑}

การปกครอง คือ การบริหาร วางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันทำหน้าที่ย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง ตลอดถึงการพยายามสร้างรูปแบบ การปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุด โดยพยายามให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่มี การใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำหรือปฏิบัติตาม^{๒๐๒}

^{๑๙๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๒๐๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๒๐๑} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๒๐๒} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

ดังนั้น การปกครอง จึงเป็นการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสภาวะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและทำทลายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องมีการประชุมสงฆ์และถือนติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนักความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนื่อง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพคิยี้ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งขมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๒๐๓}

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับจากการได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบันมีการตราพระบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส^{๒๐๔} นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังฆมณฑล เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ

๑. นิคคหวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
๒. ปัตติหะสิวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง

^{๒๐๓} คณินนิตย และสุบรรณ จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๒๐๔} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕.

๓. ปวารณาวิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ

๓.๑ พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว

๓.๒ กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

๓.๓ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำปฏิบัติสืบ ๆ กันมา^{๒๐๕}

พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อการดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจ ให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไป จนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสีย ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีจิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมายหลัก คือ เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่ เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง และเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น^{๒๐๖}

ข. การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนิน การควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” ตามที่ คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน

^{๒๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

^{๒๐๖} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๕๙.

หากพิจารณาโดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ ประกอบด้วย

- ประการที่ ๑ เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
- ประการที่ ๒ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ประการที่ ๓ เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
- ประการที่ ๔ เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
- ประการที่ ๕ เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- ประการที่ ๖ เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- ประการที่ ๗ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ประการที่ ๘ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- ประการที่ ๙ เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๒๐๗}

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคดีทางโลกและคดีทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ^{๒๐๘}

- ประการที่ ๑ คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน
  - ประการที่ ๒ วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด
- กระทั่งปัจจุบัน การศึกษาของภิกษุสงฆ์มีพัฒนาการมาตามลำดับ และได้จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

---

^{๒๐๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโล), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรมและการพัฒนาชาติ, หน้า ๔๑.

^{๒๐๘} พระเมธีธรรมมารถณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

มีหลักสูตร คือ นักธรรม จัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่น ๆ บรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑-๒ ได้รับวุฒิปัตร์ ชั้นประโยค ป.ธ. ๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัตยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตรและพัตยศ และถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตต์เท่ากับพระราชอาณัติชั้นสามัญ

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการใน ๒ สถาบัน คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์^{๒๐๔}

^{๒๐๔} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

โดยนัยนี้ การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้ง เศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวณา ๔ ได้แก่ กายภาวณา สีสภาวณา จิตภาวณา และปัญญาภาวณา การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^{๒๑๐}

ค. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูล การศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย โดยงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษ้อบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้ให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตร

^{๒๑๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

การศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นต้นมา ดำเนินการรับเด็กที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เก้นกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น^{๒๑๑} ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย ๓-๔ ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์^{๒๑๒}

ง. การเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๒๑๓}

^{๒๑๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คจฺจฺปนฺโน), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙.

^{๒๑๒} ไพบูลย์ เสียงก้อง, "หลักการบริหารงานในวัด", ใน อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวันออก จำกัด, ๒๕๕๗): ๑๙๓.

^{๒๑๓} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, หน้า ๑๓-๑๔.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิคุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ ในหลักสูตรการศึกษาภิคุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้^{๒๑๔} ในยุคปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ มีดังนี้

๑. การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิคุสงฆ์ใช้อยู่เป็นประจำ

๒. ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้ฟัง โดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓. อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔. สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕. การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖. การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทว

^{๒๑๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

มนุสสานิ” แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุখেแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์

โดยที่ ประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ มี ๓ ประการ ได้แก่
 ๑. วัตถุประสงค์คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น
 ๒. สัมปรายิกต์ละ คือ ประโยชน์เบื้องต้นหรือในภพหน้า ประโยชน์สูงขึ้นไป
 ๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๒๑๕}
 จ. การสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา^{๒๑๖} สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง^{๒๑๗}

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษาและยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด

สาธารณูปการเป็นกระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายใน วัดเป็นงานหลัก ถื่องานอื่นเป็นงานรองภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือ

๑. ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้

๒. สร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย โดยเลือกใช้วิธีการ ๓ วิธี

๒.๑ แนวแน่แก้ไขในสิ่งผิด

๒.๒ เต็มใจสนับสนุนในสิ่งถูกให้ดียิ่งขึ้น

^{๒๑๕} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๒๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๒๑๔.

^{๒๑๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโล), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

๒.๓ ตั้งใจสร้างพัฒนาในสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ยอมรับประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ การบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และการดูแลรักษาจัดการ ศาสนสมบัติของวัด โดยที่การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัพปาเย) ๔ อย่าง คือ

๑. อาวาสสัพปาเย ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่รื่นรมย์เป็นรมณีสถานเจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ

๒. อาหารสัพปาเย อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓. บุคคลสัพปาเย บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดดีหรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

๔. ธรรมสัพปาเย ธรรมเป็นที่สบายจุดมุ่งหมาย คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๒๑๘}

การจัดการสาธารณูปการ มีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๒๑๙} การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติสวดส่อง ดูแลชี้แจง แนะนำให้การสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน

^{๒๑๘} พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

^{๒๑๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโล), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๕๖-๕๗.

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔. การควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง^{๒๒๐}

งานสาธารณูปการนั้นสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัดมีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่ยาวเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า การสาธารณูปการ^{๒๒๑}

ฉ. การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ จึงหมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุน จุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

^{๒๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๒๒๑} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๔.

จากข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชน ในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน มี ๘ ประการหลัก^{๒๒๒} มีดังนี้

๑. ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และทุนการศึกษาแก่เด็ก จากครอบครัวที่ยากจน

๒. ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งและใช้เป็นอาคารเรียน

๓. ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์เองตามกฎหมาย โรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียนสำหรับนักเรียนยากจน ให้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน บางแห่งจัดเก็บค่าเล่าเรียนแต่ในอัตราต่ำ บางวัดจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา

๔. จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน โดยคณะสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการส่งพระภิกษุไปช่วยสอนศีลธรรม จริยธรรม ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ มีการสอนรายชั่วโมงตามหลักสูตร หรือไปสอนในรูปแบบการประชุม สัมมนา ให้สถานศึกษาเป็นครั้งคราว ทั้งในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ท้าวราชอาณาจักร ตลอดจนจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนตามสำนักของสงฆ์

๕. จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการสงเคราะห์ด้านการศึกษาที่กรมการศาสนา ร่วมกับเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ จัดขึ้น เพื่อวางรากฐานการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังให้เด็กใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย

๖. การสงเคราะห์ด้านอื่น ๆ ได้แก่

๖.๑ บริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน

๖.๒ จัดตั้งทุนสงเคราะห์ และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียน

ยากจน

๖.๓ การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๖.๔ จัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน

^{๒๒๒} กรมการศาสนา, ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒),

๗. การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่

๗.๑ สงเคราะห์ปกติ

๗.๒ ให้สถานที่ในวัด หรือของวัด จัดตั้งกุศลสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน สุขศาลา ศาลาประชาชน เป็นต้น

๗.๓ อนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการกุศลงานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม

๘. สงเคราะห์ตามเหตุการณ์

๘.๑ อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงในสถานที่ของวัด

๘.๒ รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย

งานสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๒๒๓}

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักร้อนงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการจัดการให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวกสบาย ภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนิจดูตายเป็น^{๒๒๔}

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “งานคณะสงฆ์” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

^{๒๒๓} ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง, **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๒๒๔} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสมโณ), **สารภาค ๑๕**, (กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๙)	งานคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (๒๕๔๕, หน้า ๑๕)	กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ได้แก่ ๑. การปกครอง ๒. การศาสนศึกษา ๓. การศึกษาสงเคราะห์ ๔. การเผยแผ่ ๕. การสาธารณูปการ ๖. การสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางกิจการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่
แสวง อุดมศรี, (๒๕๔๙, หน้า ๒)	จุดมุ่งหมายของการปกครอง คือ การปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม
คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๔๙, หน้า ๖)	การปกครองเป็นการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>คณิงนิตย และสุบรรณ จันทบุตร, (๒๕๔๕, หน้า ๑๗)</p>	<p>สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระ ธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจจาก พระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมาย บังคับสั่งขมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวาย ศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว</p>
<p>พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), (๒๕๓๙, หน้า ๗๗)</p>	<p>การศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติ ธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัย พุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้ง พุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะ ได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มา เป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่า เรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัย พุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ ๑. คันถะธูระ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน ๒. วิปัสสนาธูระ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้าน การบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่ง รวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐาน เป็นส่วนคลุมยอด</p>
<p>กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๑๓-๑๔)</p>	<p>การศึกษาของภิกษุสงฆ์มีพัฒนาการมาตามลำดับ และปัจจุบันได้จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์</p>

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๔๖, หน้า ๔๕)	การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปฺปโย), (๒๕๔๐, หน้า ๔๘-๔๙)	การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษานอกจากการศาสนา ศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาโดยงานการศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ ๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
ไพบุลย์ เสียงก้อง, (๒๕๔๗, หน้า ๑๙๓)	การเผยแผ่ หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย
พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ภาณสุนฺทรโร), (๒๕๔๗, หน้า ๔๑)	ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี), (๒๕๓๖, หน้า ๑๒๘-๑๒๙)	ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษา วัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่อำนวยประโยชน์ แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้ วัฒนาสภาพรสืบไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดใน ปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ ๑. การบูรณะและพัฒนาวัด ๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ๓. การดูแลรักษาจัดการศาสนสมบัติของวัด
กรมการศาสนา, (๒๕๔๒, หน้า ๒๔)	การสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินการ ช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัด ต่อพระธรรมวินัย
มาถพ พลไพรินทร์, (๒๕๔๑, หน้า ๒๙๔)	การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและ จัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน จึงได้ เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัด ว่าการสาธารณูปการ
ไพบุลย์ เสียงก้อง, (๒๕๔๔, หน้า ๒๖)	งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุ สามเณรเป็นแกนนำ

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), (๒๕๔๘, หน้า ๒๕)	การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนบรรพชา ทุกชั้นให้กับพุทธศาสนิกชน ตลอดทั้งการให้การ ช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด

สรุปได้ว่า งานคณะสงฆ์ หรือการคณะสงฆ์ หรือการพระศาสนา ได้แก่ ภารกิจหลักที่พระสงฆ์และวัดได้ดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในสังคมไทย แบ่งออกได้เป็น ๖ ประการ คือ (๑) การปกครอง ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ทั้งสังฆมณฑลปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ถูกต้อง เพื่อเป็นตัวอย่างและจะได้อบรมสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ (๒) การศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป อย่างเที่ยงแท้ได้ (๓) การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษาของรัฐ เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติ เพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุขตามอุปนิสัยและผลของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาของแต่ละคน อันจะยังสังคมตลอดจนประเทศชาติให้มีความผาสุก สันติสุข และเจริญก้าวหน้า (๕) การสาธารณูปการ ได้แก่ การดำเนินการให้วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์ เป็นที่พำนักอาศัย ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม และกระทำกิจกรรมของสังคมของประชาชนในท้องถิ่นที่ตั้งแห่งวัดนั้น ตลอดจนการรักษาวัฒนธรรม และอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถานของสังคมนั้น ๆ ด้วย และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัย เพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชนแห่งวัดนั้นและทั่ว ๆ ไป นั่นเอง

๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

ข้อมูลบริบทพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีข้อมูลพื้นฐานสำคัญ ดังนี้

จังหวัดอุดรธานี ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงจัดระเบียบการบริหารราชการ และโปรดเกล้าให้มีหนังสือท้องตราประกาศยกฐานะ “บ้านหมากแข้ง” เป็น “เมืองอุดรธานี”^{๒๒๕} ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๒) คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี (มหานิกาย) มี พระธรรมวิมลภุมณี วัดมิ่งมิมาวาส ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี มีวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตการปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอ รวม ๒๐ อำเภอ ดังนี้

- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอกุมภวาปี มีวัดในสังกัด จำนวน ๒๓ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอประจักษ์ศิลปาคม มีวัดในสังกัด จำนวน ๓ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอนายูง มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๑ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอกุดจับ มีวัดในสังกัด จำนวน ๓๗ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอกุมภวาปี มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๑๓ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอไชยวาน มีวัดในสังกัด จำนวน ๓๑ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอทุ่งฝน มีวัดในสังกัด จำนวน ๒๔ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอน้ำโสม มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๔ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอโนนสะอาด มีวัดในสังกัด จำนวน ๓๙ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านดุง มีวัดในสังกัด จำนวน ๖๘ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านผือ มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๑๖ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพิบูลย์รักษ์ มีวัดในสังกัด จำนวน ๒๔ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเพ็ญ มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๒๒ วัด

---

^{๒๒๕} กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, แผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔ ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒, (อุดรธานี: สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๒.

- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองอุดรธานี มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๓๕ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอวังสามหมอ มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๕ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอศรีธาตุ มีวัดในสังกัด จำนวน ๓๘ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสร้างคอม มีวัดในสังกัด จำนวน ๒๙ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอหนองวัวซอ มีวัดในสังกัด จำนวน ๒๓ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอหนองแสง มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๓ วัด
- เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอหนองหาน มีวัดในสังกัด จำนวน ๑๓๐ วัด

ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี มีพระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๖,๓๑๖ รูป อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจำนวนพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จากสถิติของ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี พบว่า มีจำนวนทั้งสิ้น ๙,๖๔๒ รูป ซึ่งจำแนกออกตามนิกาย ประกอบด้วย

๑. มหานิกาย จำนวน ๖,๓๑๖ รูป
๒. ธรรมยุต จำนวน ๓,๓๑๔ รูป
๓. อนัมนิกาย จำนวน ๑๒ รูป^{๒๖}

สรุปได้ว่า พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีพระธรรมวิมลมุนี วัดมณีมาวาส ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี มีวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตการปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอ รวม ๒๐ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองอุดรธานี อำเภอกู่แก้ว อำเภอประจักษ์ศิลปาคม อำเภอนายาง อำเภอกุดจับ อำเภอกุมภวาปี อำเภอไชยวาน อำเภอทุ่งฝน อำเภอน้ำโสม อำเภอโนนสะอาด อำเภอบ้านดุง อำเภอบ้านผือ อำเภอพิบูลย์รักษ์ อำเภอเพ็ญ อำเภอวังสามหมอ อำเภอศรีธาตุ อำเภอสร้างคอม อำเภอหนองวัวซอ อำเภอหนองแสง และอำเภอหนองหาน ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) มีพระภิกษุ (มหานิกาย) ที่มีสังกัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๖,๓๑๖ รูป

---

^{๒๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี ประจำปี ๒๕๖๑, (อุดรธานี: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องในส่วนของงานวิจัยในประเทศ จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญของแนวคิดของนักวิจัยไว้ ดังนี้

พระมหาฐานันดร เขมปณโณ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงจะประสบผลสำเร็จต้องอยู่ในองค์กรที่ดีมีการบริหารจัดการที่ดี และต้องเรียนรู้และพัฒนาตนในด้านการสื่อสารที่จะประยุกต์ใช้ในการสื่อสารกับชาวบ้าน มีทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) เป็นแนวทางในการไปบูรณาการใช้ ประการที่สามพระบัณฑิตอาสาต้องเรียนรู้และพัฒนาตนในด้านหลักธรรมเพื่อการสื่อสาร มีหลักธรรมของผู้เผยแผ่ หลักธรรมที่เป็นเนื้อหาสาระ หลักธรรมที่เป็นวิธีการสื่อสาร และหลักธรรมของผู้ฟังเป็นแนวทางไปบูรณาการใช้ สำหรับแนวทางในการนำเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน ดำเนินการตามพันธกิจ ๖ ประการ เพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการโครงการพระบัณฑิตอาสา อำนวยความสะดวกแก่พระบัณฑิตอาสาผู้ทำหน้าที่ สร้างศักยภาพให้แก่พระบัณฑิตอาสาในการสื่อสารตามทฤษฎีการสื่อสาร นำทฤษฎีการสื่อสารไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ สร้างศักยภาพให้แก่พระบัณฑิตอาสาให้เข้าใจหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ตามทฤษฎีการสื่อสาร บูรณาการทฤษฎีการบริหารจัดการ ทฤษฎีการสื่อสาร และหลักพุทธธรรมไปใช้ในการเผยแผ่^{๒๒๗}

พระครูปริชาธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า (๑) ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนให้มากกว่านี้ (๒) ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ (๓) ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม (๔) ต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน และ (๕) ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาจารย์ ความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแล พระภิกษุสามเณรอย่างเคร่งครัด^{๒๒๘}

^{๒๒๗} พระมหาฐานันดร เขมปณโณ, “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^{๒๒๘} พระครูปริชาธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร), “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๙๓-๑๙๗.

พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสกาโร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมต้องเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และตามประเพณีไทย ต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และปรับประยุกต์การเผยแผ่โดยจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง และ (๒) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง พบว่า มีอยู่ ๘ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการแสดงธรรมเทศนา ๒) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม ๓) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการบรรยายธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ ๔) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมต่างๆ ๕) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการนำฝึกสมาธิ ๖) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการนำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ๗) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการพัฒนาท้องถิ่น ๘) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมเนียมการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ พระธรรมทูตหรือผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องพิจารณารูปแบบตามความเหมาะสมของปัจจัย เช่น เวลา สถานที่ ตัวผู้ฟัง และบริบทต่าง ๆ^{๒๒๙}

พระมหาประสาน อนุตโต ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการแบ่งแยกที่พิกัดตามเพศของผู้ใช้ มี ด้านวิทยากร มีความเข้าใจหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเป็นผู้นำ ด้านการบริหาร เจ้าสำนักสนใจเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริง มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่ชัดเจน และ (๒) รูปแบบการแสดงธรรมเทศนา คือ นักเทศน์แบบไม่อ่านหนังสือ แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประคองไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพรูปแบบการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม คือ กล่าวธรรมะหรือแสดงธรรมโดยการยืนปาฐกถาธรรม ที่ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรมรูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ คือ การจัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ มีการปลูกต้นไม้เสริม ให้มีความสงบร่มรื่น^{๒๓๐}

^{๒๒๙} พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสกาโร), “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๗-๑๑๙.

^{๒๓๐} พระมหาประสาน อนุตโต, “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

พระประดิษฐ์ สุทธิญาณ ได้วิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำแนวพุทธในการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนา ของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะ ภิกขุ)” ผลการวิจัยพบว่า (๑) แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะ ภิกขุ) ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นปีที่เริ่มเทศน์ครั้งแรก จากนั้นท่านก็ได้พัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยลำดับ สามารถจำแนกได้ ๗ แนวทางคือ การปาฐกถาธรรม การจัดการอุปสมบท การใช้สื่อในการเผยแผ่ การจัดอบรมพระธรรมทายาท การวางรากฐานการเผยแผ่ การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพ และการจัดการเรียน การสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และ (๒) รูปแบบภาวะผู้นำการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป คือ ๑) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างน่ายกย่องนับถือ ๒) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ๓) มุ่งทำประโยชน์ให้ส่วนรวม ๔) สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความพยายาม ๕) ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๖) ส่งเสริมให้ได้เรียนรู้จากการทำงาน ๗) มอบหมายงานตามความเหมาะสม และ ๘) มีความสามารถในการสื่อสาร ภาวะผู้นำของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะ ภิกขุ) สามารถสังเคราะห์ได้กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น^{๒๓๑}

พระครูสุทธิกิจโกศล (สมภพ สุวโจ) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่ตามหลักการสื่อสาร ผู้ส่งสาร เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง สร้างความเข้าใจให้แก่ผู้รับธรรมะ ปฏิบัติตามได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้เกิดความแก่กล้า มีความ ยินดีรำเริง บันเทิงใจในธรรมะ ด้วยลีลาการสอนของผู้ส่งสารด้วยภาษาพูด ภาษาเขียนในการสื่อสาร สาร การสื่อสารเป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยทั้งบุคคล วัสดุเครื่องมือ และเทคนิค ถ่ายทอดสารจากผู้ส่งไป ยังผู้รับ เช่น เสียงพูด กิริยาท่าทาง สิ่งพิมพ์ วิทยู โทรทัศน์ เป็นต้น ช่องทางการสื่อสาร คือตัวกลางให้ สื่อจากผู้ส่งสารไปถึงผู้รับสาร โดยผ่านประสาทสัมผัส ได้แก่ มองเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้สัมผัส และได้ ลิ้มรส ซึ่งต้องอยู่ต่อหน้ากัน แต่ถ้าอยู่ห่างไกลกันก็ต้องใช้สื่อที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องช่วยในการติดต่อ สื่อสาร โดยช่องทางหมายถึงทางซึ่งทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ผู้รับสาร อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณการเผยแผ่ตามหลักการสื่อสารตามความ คิดเห็นของพระสังฆาธิการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละ ด้าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน^{๒๓๒}

^{๒๓๑} พระประดิษฐ์ สุทธิญาณ, “ภาวะผู้นำแนวพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะ ภิกขุ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓๕-๒๓๙.

^{๒๓๒} พระครูสุทธิกิจโกศล (สมภพ สุวโจ), “รูปแบบการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒ มีปัญหาที่ชัดเจน องค์กรสงฆ์มีบุคลากรไม่พอเพียงที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและถ่องแท้ พระนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องถ่องแท้มีจำนวนจำกัด เป็นปัญหาในการเผยแผ่ ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสับสน สำคัญผิดและเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงตามหลักพระพุทธศาสนา และแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญกล่าวคือเป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์และอื่น ๆ ตามที่องค์กรกำหนดและมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนและการเผยแผ่และอำนวยความสะดวกและเป็นที่พักพิงในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานการเผยแผ่และจัดทำงบประมาณสนับสนุนให้การอุปถัมภ์กิจกรรมและบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป^{๒๓๓}

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน ได้วิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเว็บไซต์ของวัดไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะคนส่วนมากไม่ค่อยเข้าชมเว็บไซต์ของวัดมากนัก ดังนั้น แนวทางการพัฒนารูปแบบ กระบวนการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตในอนาคตนั้น คณะสงฆ์ไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ทันกับความเจริญของเทคโนโลยี และใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตให้มีประสิทธิภาพ คณะสงฆ์ไทยควรมีองค์กรเพื่อให้การสนับสนุนและควบคุมดูแลในการใช้อินเทอร์เน็ตให้เหมาะสมกับสมณภาวะ เพราะในอนาคตสถาบันสงฆ์ องค์กรสงฆ์ และวัดต่าง ๆ มีความจำเป็นต้องใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้นเพื่อให้มีความเหมาะสมกับความเจริญของยุคสมัย^{๒๓๔}

^{๒๓๓} พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๙๑.

^{๒๓๔} พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๖-๘๖.

พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญฺโณ) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นพระพุทธศาสนาในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การบริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นพระพุทธศาสนาของจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย มีการบริหารตามรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ มีรูปแบบที่หลากหลาย มีการจัดโครงสร้างการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกับการเผยแผ่ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ (๒) แนวทางการพัฒนาประกอบด้วย การเข้าถึง ได้แก่ การกระจายเสียงเข้าถึงชุมชน สื่อมีความเป็นกลาง มีการประกาศข่าวงานบุญ สื่อที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับชุมชน มีการกำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่ การมีส่วนร่วม ได้แก่ มีส่วนร่วมในการนำเสนอ ตัดสินใจ กำหนดนโยบาย เสนอแนะ และประเมิน ความหลากหลาย ได้แก่ การนำเสนอมีความหลากหลาย สื่อมีความหลากหลาย พิธีกรรมมีความหลากหลาย ความเป็นท้องถิ่น ได้แก่ เนื้อหา สารและการนำเสนอมีความเป็นท้องถิ่น และความเป็นอิสระ ได้แก่ มีอิสระในการบริหาร^{๒๓๕}

ภักธดา สุวรรณวล ประสิทธิ์ พันธวงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุค Thailand 4.0” ผลการวิจัยพบว่า การเข้าถึงกลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนาในยุค Thailand 4.0 ต้องให้คณะสงฆ์มีความเข้าใจในความเป็นพุทธประชาธิปไตยนำหลักธรรมมาพัฒนาไทยแลนด์ ๔.๐ ให้ครบวงจร ดังนั้นคณะสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากหากขาดซึ่งการประพัตติธรรมจะทำให้สังคมสับสนวุ่นวายไปด้วย จึงถือได้ว่าเป็น กลยุทธ์การจัดการเชิงพุทธเป็นหัวใจที่สำคัญในการดำรงอยู่ของยุค Thailand 4.0 คือ นำกลยุทธ์ในการพัฒนาคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสอดคล้องตามพระราช-บัญญัติคณะสงฆ์ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคล คือ พระสังฆาธิการ ผู้เป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต ด้วยกลยุทธ์ ๕ กลยุทธ์ ประกอบด้วย (๑) กลยุทธ์ด้านการวางแผน มีวินัย ตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (๒) กลยุทธ์ด้านการสรรหา (๓) กลยุทธ์ด้านการพัฒนา (๔) กลยุทธ์ด้านการธำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีของคณะสงฆ์ และ (๕) กลยุทธ์การเป็นนักวิจัยทางด้านกิจการคณะสงฆ์^{๒๓๖}

^{๒๓๕} พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญฺโณ), “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นพระพุทธศาสนาในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๗๖-๘๖.

^{๒๓๖} ภักธดา สุวรรณวล ประสิทธิ์ พันธวงษ์, “กลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุค Thailand ๔.๐”, *วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): ๗๖-๘๙.

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดหลักของนักวิจัยต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๙ แนวคิดหลักจากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระมหาฐานันดร เขมปญโญ (๒๕๕๗, หน้า ๑๙๘-๑๙๙)	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฺฑิตอาสาบนพื้นที่สูงจะประสบผลสำเร็จต้องอยู่ในองค์กรที่ดี มีการบริหารจัดการที่ดี
พระครูปริชาตธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร) (๒๕๕๕, หน้า ๑๘๓-๑๘๗)	ต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตในชนบทด้วย
พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสสุกาโร) (๒๕๕๕, หน้า ๑๑๗-๑๑๙)	มีการประยุกต์การเผยแผ่โดยจัดเป็นหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด
พระมหาประสาน อนุวตฺโต (๒๕๕๕, หน้า ๑๗๑-๑๗๓)	ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรมรูปแบบปฏิบัติ และวิธีฝึกปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นรูปแบบของการฝึกอบรมที่เน้นความเป็นธรรมชาติ
พระประติษฐ์ สุทธิภาณ (๒๕๕๕, หน้า ๒๓๕-๒๓๙)	การใช้สื่อในการเผยแผ่ ก่อให้เกิดการเผยแผ่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสถานีวิทยุโทรทัศน์
พระครูสุทธิกิจโกศล (สมภพ สุวโจ) (๒๕๕๕, หน้า ๒๐๖-๒๐๗)	การศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบของการเผยแผ่ตามหลักการสื่อสาร

ตารางที่ ๒.๙ แนวคิดหลักจากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) (๒๕๕๗, หน้า ๑๙๑)	องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาคควรมีอำนาจและหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานระดับภาคและระดับจังหวัด
พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน (๒๕๕๒, หน้า ๗๖-๘๙)	คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยเนื้อหาหลักอยู่ที่ประวัติขององค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมขององค์กร
พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปณโณ) (๒๕๕๙, หน้า ๗๖-๘๙)	สร้างรูปแบบรายการมีรูปแบบที่หลากหลาย มีการสนทนา การสัมภาษณ์ อภิปราย เทศน์ นิทานชาดก และรายการเพลงธรรม
ภัชลดา สุวรรณนวล ประสิทธิ์ พันธวงษ์ (๒๕๖๐:๗๖-๘๙)	หัวใจที่สำคัญในการดำรงอยู่ของยุค Thailand 4.0 คือ นวัตกรรมในการพัฒนาคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการดำเนินการหรือการกระทำต่าง ๆ ของพระสงฆ์เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป โดยมุ่งหมายให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม โดยเป็นการดำเนินการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีบุคคลได้รับรู้รับทราบหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมะในทางพระพุทธศาสนานั้นอย่างกว้างขวาง และในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการเป็นผู้มีใจกว้าง ปราศจากอคติ และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิด ความเชื่อ หรือความศรัทธาของผู้เผยแผ่ ทั้งนี้ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาเทคนิควิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้วิวัฒนาการตามสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะเมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีเจริญขึ้นการเผยแผ่ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยไปด้วย

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

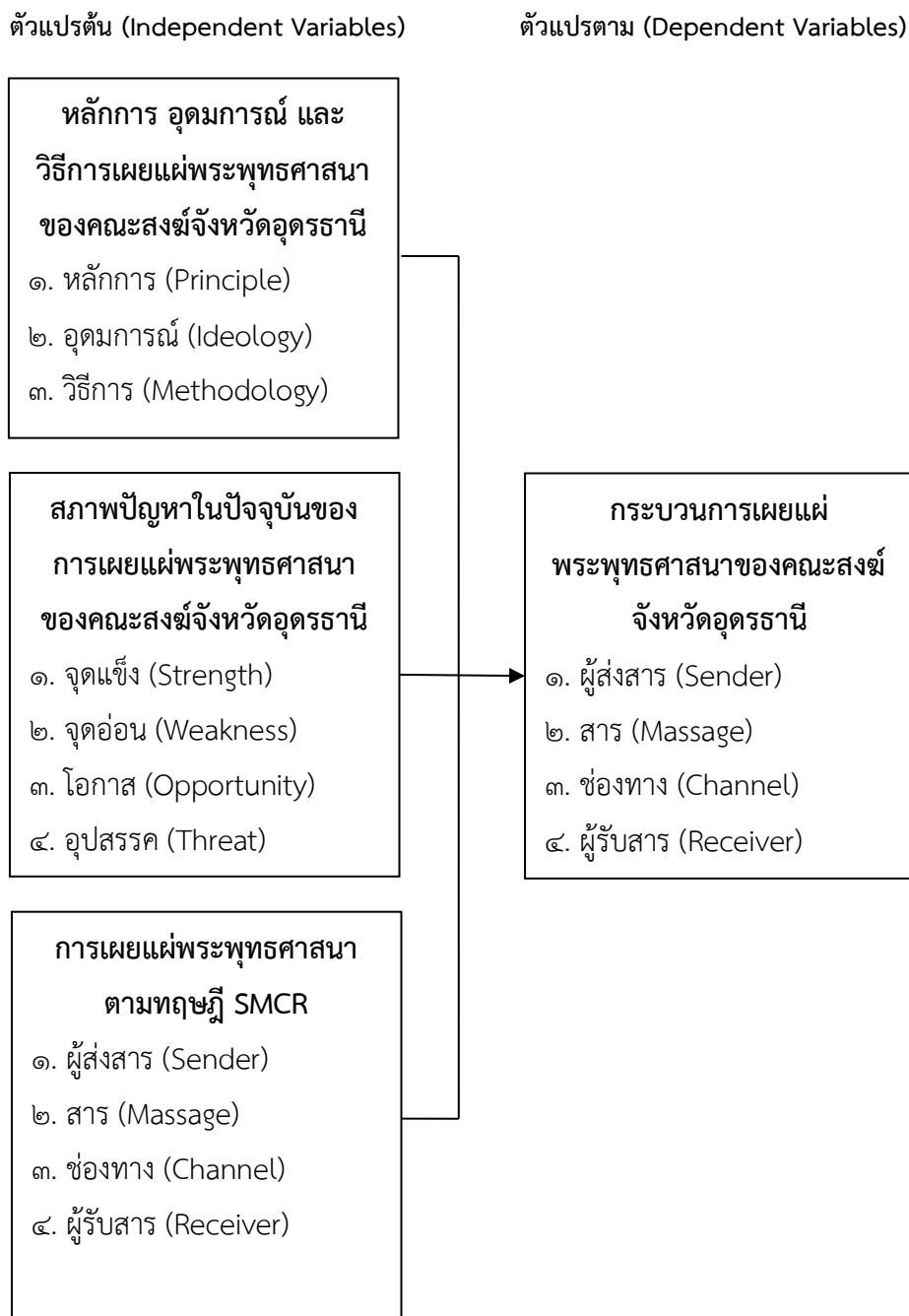
จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” จึงได้กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ประกอบด้วย หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ (๑) หลักการ (Principle) (๒) อุดมการณ์ (Ideology) และ (๓) วิธีการ (Methodology) และสภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ (๑) จุดแข็ง (Strength) (๒) จุดอ่อน (Weakness) (๓) โอกาส (Opportunity) และ (๔) อุปสรรค (Threat)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) (๒) ด้านสาร (Message) (๓) ด้านช่องทาง (Channel) และ (๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)^{๒๓๗}

---

^{๒๓๗} กิติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, หน้า ๖.

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากร/กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังนี้

๓.๒.๒ เชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยจำแนกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ พระสังฆาธิการในจังหวัดอุดรธานี

กลุ่มที่ ๒ พระภิกษุผู้ปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี

กลุ่มที่ ๓ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กลุ่มที่ ๔ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๑๘ รูปหรือคน มีรายละเอียด ดังนี้

๑. พระธรรมวิมลมุนี, ดร. (สายพงศ์ อโนมปญโญ) เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี	
๒. พระโสภณพุทธิธาดา (ชาญชัย กิตติโก)	รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
๓. พระครูอุดมกิจจาภรณ์ (อุตร จนทวนโณ)	เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๔. พระภานาวิมล วิ. (อัมพร อโสโก)	เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
๕. พระครูชัยสิทธิการ (สมบูรณ์ จนทวิโส)	เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี
๖. พระครูสิริโชติคุณ (คำป็น ฉนทธมโม)	เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี
๗. พระครูธรรมสโมธาน (วิสุทธิ์ สุทธิญาโณ)	เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

รายนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๐ รูปหรือคน มีรายละเอียด ดังนี้

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาราชภัฏสุรินทร์
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุพธนา ปราณีต อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. พระครูพิศิษฐ์ประชนาถ (ประยูร นนทีโย) รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา
จังหวัดสมุทรสงคราม
๗. พระครูสังฆรักษ์ทรงพรหม ขยทนต์, ผศ.ดร. รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. พระครูปลัดสุรวุฒิ สิริวิฑูมโก, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึ่ง
จังหวัดราชบุรี
๙. นางสาวชนกสุดา อาจหาญ ประธาน
ผู้บริหารบ้านบุญอุดรธานีเพื่อการเผยแผ่ธรรม
จังหวัดอุดรธานี
๑๐. นางสาวจาริณีย์ พรหมพลจร ทนายเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา
จังหวัดอุดรธานี

๓.๒.๒ เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑. ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๖,๒๒๒ รูป^๑

๒. กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากรโดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ หรือความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ดังนี้

สูตร	n	=	$\frac{N}{1 + N(e)^2}$
เมื่อ	n	คือ	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	คือ	ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	e	คือ	เปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (๐.๐๕)
แทนค่า	n	=	$\frac{6,222}{1 + 6,222(0.05)^2}$
		=	$\frac{6,222}{1 + (6,222 \times 0.0025)}$
		=	$\frac{6,222}{1 + 15.55}$
		=	$\frac{6,222}{16.55}$
		=	376 รูป

^๑ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี ประจำปี ๒๕๖๑, (อุดรธานี: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๖๑), หน้า ๒.

^๒ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรจำนวน ๖,๒๒๒ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๖ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๒๐ กลุ่ม ตามสังกัดอำเภอ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๓๗๖ รูป ออกเป็น ๒๐ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

สูตร	n_i	=	$\frac{N_i}{N} \times n$
เมื่อ	n_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย
	N_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
	N	คือ	จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	n	คือ	จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพื้นที่อำเภอเมือง จำนวน ๑,๐๖๒ รูป ได้แก่

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า} \quad n_i &= \frac{376}{6,222} \times 1,062 \\ &= 0.0604 \times 1,062 \\ &= 64 \text{ รูป} \end{aligned}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์พื้นที่อำเภอเมือง คือ ๖๔ รูป

จากนั้นจึงใช้การสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อสุ่มตัวอย่างจากพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๓.๑

---

^๓ กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัด
อุตรธานี จำแนกตามสังกัดอำเภอ

ที่	อำเภอ	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	เมือง	๑,๐๖๒	๖๔
๒	หนองบัวขอม	๒๑๘	๑๓
๓	กุดจับ	๒๘๗	๑๗
๔	โนนสะอาด	๑๔๗	๙
๕	บ้านดุง	๔๙๒	๓๐
๖	เพ็ญ	๕๔๒	๓๓
๗	สร้างคอม	๑๕๗	๙
๘	หนองหาน	๖๗๙	๔๑
๙	ไชยวาน	๑๕๒	๙
๑๐	ทุ่งฝน	๒๖๒	๑๖
๑๑	กุมภวาปี	๔๕๕	๒๗
๑๒	หนองแสง	๑๓๔	๘
๑๓	บ้านฝ้อ	๕๓๗	๓๒
๑๔	น้ำโสม	๑๙๘	๑๒
๑๕	นาขุม	๑๒๐	๗
๑๖	ศรีธาตุ	๑๘๑	๑๑
๑๗	วังสามหมอ	๒๒๕	๑๔
๑๘	ประจักษ์	๑๒๕	๘
๑๙	กุแก้ว	๙๔	๖
๒๐	พิบูลย์รักษ์	๑๕๕	๙
	รวม	๖,๒๒๒	๓๗๖

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

๓.๓.๒ เชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้ประเด็นคำถามที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน โดยมีประเด็นคำถาม

๓.๓.๒ เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ และลักษณะของเครื่องมือ ดังนี้

๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ สังเคราะห์ผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แล้วสร้างเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire)

ขั้นตอนที่ ๒ นำเสนอร่างเครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคณะศึกษานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ ๓ นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

ขั้นตอนที่ ๔ ปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ ๕ จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ ๖ นำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๒. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

๒.๑ ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ศึกษาดุษฎีนิพนธ์

๒.๒ หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ศึกษาดุษฎีนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบตามลำดับ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระมหากษัตริยา กิติติโสภโณ, ผศ.ดร.	อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูศรีอรรถศาสตร์, ดร.	อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรี
พระครูโกศลธรรมมานุสิฐ, ดร.	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรี
ดร.นพดล ดีไทยสงค์	อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ประเสริฐ ธิลาว	อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๔ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๘๐-๑.๐๐

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

๓. การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย พระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๐๘ จากนั้นจึงได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ศึกษาดุษฎีนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย ตามลำดับ

๔. ลักษณะของเครื่องมือ

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี รวม ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) (๒) ด้านสาร (Message) (๓) ด้านช่องทาง (Channel) และ (๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)

โดยตอนที่ ๑ เป็น ส่วนตอนที่ ๒ และตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มีเกณฑ์ให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๕ ดังนี้

---

^๕ ประกอบ วรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับ มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับ น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับ น้อยที่สุด

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ผู้วิจัยจึงได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังนี้

๓.๔.๑ เชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. ข้อมูลขั้นต้น ผู้วิจัยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

๑.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ในรูปแบบที่ทั้งที่เป็นทางการโดยใช้ประเด็นคำถามที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนาซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน ซึ่งผู้สัมภาษณ์จะไม่ทำหน้าที่เพียงอ่านคำถาม อธิบายความหมายของคำถาม แล้วบันทึกคำตอบเท่านั้น แต่จะร่วมสนทนาให้ได้เรื่องราวมากขึ้นไปตามการเล่าเรื่องของผู้ให้ข้อมูลหลัก และครอบคลุมในประเด็นการวิจัย

๑.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มขนาดกลาง จำนวน ๑๐ รูปหรือคน โดยอภิปรายโต้ตอบ แสดงความเห็น/เล่าเรื่องประสบการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) กำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลหลั่งไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกันเองและระหว่างกลุ่มสมาชิกกลุ่มกับผู้ดำเนินการสนทนา

ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒. ข้อมูลชั้นรอง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ บริการค้นหาข้อมูลภายใต้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๓.๔.๒ เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ดำเนินการขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามในพื้นที่เป้าหมาย

๒. ดำเนินการนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยการวิจัย และเก็บรวบรวมนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมด ร้อยละ ๑๐๐ ของแบบสอบถามทั้งหมด

๓. ดำเนินการนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังนี้

๓.๕.๑ เชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้หัวข้อปัญหาและคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้

๓.๕.๑ เชิงปริมาณ

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ได้จากแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเลือกตอบ (Check List) สถิติวิจัยที่ใช้คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) สถิติวิจัยที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” นี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม ทั้ง ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย (๑) พระสังฆาธิการในจังหวัดอุดรธานี (๒) พระภิกษุผู้ปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี (๓) ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ (๔) นักวิชาการศาสนาชำนาญการ และในส่วนของวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๗๖ รูป ดังกล่าวนี้ มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- ๔.๑ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี
- ๔.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี
- ๔.๓ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี
- ๔.๔ การสังเคราะห์ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ
- ๔.๕ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย
- ๔.๖ องค์กรความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัย

๔.๑ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

บริบทนี้เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

๔.๑.๑ ผลการวิเคราะห์หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ก. หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า

๑. คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ยึดมั่นหลักการสำคัญสูงสุด คือ นำมหาชนสู่การดับทุกข์ เกิดเป็นสุขที่นิรันดร หรือพระนิพพาน แต่หากแม่ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องด้วยแต่ละบุคคลแตกต่างกันไปตามภูมิรู้ ภูมิธรรม อย่างน้อยที่สุดก็ให้ตั้งอยู่บนความไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น^๑

๒. จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุดหรือพระนิพพาน เกิดเป็นสุขที่นิรันดร นี้เป็นหลักการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามเจตนารมณ์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเมตตาต่อเวไนยสัตว์มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งสาวกหรือพระภิกษุสงฆ์ทุกยุคสมัยได้ยึดถือเป็นหลักการสำคัญมากระทั่งปัจจุบัน^๒

๓. คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ถือหลักการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ให้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อความสุขทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังที่ทราบกันโดยทั่วไป^๓

๔. การดับวิชชาให้เกิดญาณที่ชนะเป็นหลักอันสูงสุดหรือจุดหมายที่ต้องการให้ผู้ฟังได้รับ หากประพฤติตามจพบกระแสธรรมอย่างแท้จริง จะรู้เฉพาะตัวและอยู่ตลอดไป เป็นปัจเจกตั้ง ถึงจะมีผู้สรรเสริญเยินยอหรือกล่าวร้ายอย่างไรก็ตาม ผู้ที่พบกระแสธรรมแล้วจะไม่เกิดความดีใจ หรือความเสียใจไปตามโลกธรรม^๔

^๑ สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลณี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^๒ สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^๔ สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๐. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ลักษณะที่โดดเด่นยิ่งของคำสอนที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ โดยทั่วไป คือ เป็นศาสนาที่ตั้งอยู่บนหลักการของเหตุและผล มองสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และมีความเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตามกฎธรรมชาติ ดังมีคำว่า พุทธะ ซึ่งแปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คือ เป็นผู้ที่มีปัญญารู้เท่าทันในความจริงของสิ่งทั้งหลาย จนทำให้เป็นผู้ตื่นจากความหลับไหลด้วยความมกมายในการทำหน้าที่หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับ สิ่งต่าง ๆ และเป็นผู้เปี่ยมด้วยความเบิกบานใจเพราะหมดสิ้น ความสงสัยและความไม่รู้ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมอง^{๑๐}

๑๑. หลักการของศาสนาพุทธ คือ การทำดีด้วยบริสุทธิ์ใจ คนบางคนทำความดีเพื่อหวังผลตอบแทน เมื่อได้ผลตอบแทนดังใจต้องการก็มีความสุข แต่เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่หวังเอาไว้ก็ไม่มีความสุข^{๑๑}

๑๒. เมื่อกล่าวถึงศาสนาและวัฒนธรรม ศาสนาถือว่าเป็นเรื่องของจิตใจที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ เพราะศาสนาเกิดจากความเชื่อและประสบการณ์ของมนุษย์ที่ต้องการความมั่นใจและความปลอดภัยของมนุษย์ที่ต้องการความมั่นใจและความปลอดภัยจากความกลัวในสิ่งทีนอกเหนือจากความสามารถของมนุษย์^{๑๒}

๑๓. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลก ถือว่าเป็นมรดกแห่งอารยธรรมทางปัญญาของมนุษยชาติ อำนาจประโยชน์สุขเป็นอันมากให้แก่ชาวโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภูมิปัญญาอันสูงส่งที่สามารถทำให้มนุษย์ ได้ค้นพบสันติภาพ อิสรภาพ และความรักอันยิ่งใหญ่หลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ก็คือการมีความเชื่อหรือศรัทธาพื้นฐานว่า ทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาตนขึ้นมาได้^{๑๓}

๑๔. หลักการของการเผยแผ่ศาสนา คือ ความเมตตา เพราะพระสงฆ์ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วสอนผู้อื่นให้ทำตาม เพื่อให้ได้รับประโยชน์ ความสุข และความเจริญ พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้ให้ และก็ให้แบบให้เปล่า คือ ไม่ได้หวังผล หรือหวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ด้วย^{๑๔}

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สุชัย, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศรี, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวงพานพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๕. การเผยแพร่ธรรมะนั้นนับว่าเป็นหัวใจของการสืบอายุพระพุทธศาสนาและเป็นการแสดงเจตนาของศาสนาอย่างแท้จริง พระสงฆ์ต้องทำด้วยใจ ไม่เห็นแก่สิ่งตอบแทน^{๑๕}

๑๖. ในภาวะปกติ พระสงฆ์มีหน้าที่ดำรงตนเป็นแบบอย่าง และคอยให้คำปรึกษา รวมทั้งเป็นผู้นำในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ถูกที่ควร สำหรับในภาวะวิกฤต ประเทศชาติมีสาธารณภัยเกิดขึ้น คณะสงฆ์เป็นองค์กรที่สำคัญในการประสานศรัทธาของสาธุชน สนับสนุนภาครัฐในการเข้าไปช่วยเหลือเกื้อกูล บรรเทาความทุกข์ ด้วยวัตถุสิ่งของจำเป็นเบื้องต้น^{๑๖}

๑๗. หลักการสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การสอนให้ทุกคนรู้จักผิดชอบชั่วดี ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวพุทธได้รับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในการดำเนินชีวิตของตน แต่ละวันที่ผ่านมาไปแล้วแต่สั่งสมกรรม หว่านกรรมดีหรือหว่านกรรมชั่วก็ย่อมได้เก็บเกี่ยวผลแห่งกรรมที่หว่านลงไปเป็นของตนทั้งสิ้น กล่าวคือ ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว^{๑๗}

๑๘. พุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาของการอ้อนวอนขอ พุทธศาสนาไม่ได้สอนให้เราพึ่งพิงสิ่งอื่นหรือผู้อื่น โดยไม่ยอมแก้ไข ปรับปรุงที่ตัวเราเอง พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุและผล เป็นศาสนาแห่งการกระทำ ทั้งภายนอกและภายในการกระทำด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาตน เพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่น เมื่อสร้างเหตุที่ดี ย่อมได้ผลที่ดีตามมา แต่หากสร้างเหตุที่ไม่ดี จะได้ผลที่ดีไปได้อย่างไร^{๑๘}

สรุปได้ว่า หลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับวิชชา ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์ ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลส รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้สภาพความเป็นจริงตามหลักอภิปญญาสิกขา รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกายและวาจาตามหลักอภิสีลสิกขา ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้ รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์เพื่อควบคุมจิตตามหลักอภิจิตสิกขา ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ และตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตา

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียง, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับอวิชชาหรือการเกิดญาณที่ชนะอันสูงสุด	๑	๑
๒	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร	๒	๒, ๓
๓	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม	๔	๔, ๙, ๑๒, ๑๘
๔	รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริปัญญาลีกา	๒	๕, ๑๗
๕	รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริศีลลีกา	๑	๖
๖	ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้สามารถที่จะรู้ตามได้ หากได้รับการฝึกฝน	๒	๗, ๑๓
๗	รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์เพื่อความคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริจิตลีกา	๑	๘

ตารางที่ ๔.๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๘	ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย	๑	๑๐
๙	ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อำมิส	๓	๑๑, ๑๕, ๑๖,
๑๐	ตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตาในฐานะผู้ให้	๑	๑๔

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับอวิชชาหรือการเกิดญาณทัศนะอันสูงสุด จำนวน ๑ รูปหรือคน ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นිරันดร จำนวน ๒ รูปหรือคน ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม จำนวน ๔ รูปหรือคน รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ ตามหลักอธิปัญญาสิกขา จำนวน ๒ รูปหรือคน รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักอธิศีลสิกขา จำนวน ๒ รูปหรือคน ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้สามารถที่จะรู้ตามได้ หากได้รับการฝึกฝน จำนวน ๒ รูปหรือคน รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักอธิจิตสิกขา จำนวน ๑ รูปหรือคน ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย จำนวน ๑ รูปหรือคน ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อำมิส จำนวน ๓ รูปหรือคน และตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตาในฐานะผู้ให้ จำนวน ๑ รูปหรือคน

ข. อุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า

๑. อุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา คงไม่มีใครปฏิเสธว่าปัจจุบันศาสนาพุทธในภาพรวม ดูเสื่อมถอยลงมาก ศาสนาที่เสื่อมลงนี้ส่วนหนึ่งถูกโจมตีจากภายนอก แต่ที่ร้ายแรงคือถูกทำลายโดยพุทธบริษัทหรือชาวพุทธเองที่ไม่ใส่ใจศึกษาและปฏิบัติตน อยู่ในศีลธรรมตามพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา^{๑๙}

๒. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เหตุนี้ จึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องตั้งใจที่จะรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่าให้มีอันตรายมาถึงได้ เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่ต้องรักษาพระศาสนาให้คงอยู่ในเมืองไทยอีกต่อไป ต้องรักษาไว้เพื่อให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ต้องรักษาความเป็นไทยของเราให้ยั่งยืน รักษาพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาการอย่างที่เป็นมาแล้วหลายชั่วอายุคน^{๒๐}

๓. อุดมการณ์หลักก็เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ปราศจากการไม่ทำบาปทั้งปวง แผ่เมตตาออกไปให้ผู้อื่นด้วยการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่ประกอบด้วยเมตตาต่อกัน ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดประโยชน์ความสุขและความเจริญได้^{๒๑}

๔. สอนให้คนทำดี นี่เป็นอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ยังกุศลให้ถึงพร้อม คือทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ แต่การไม่ทำความชั่วนั้นจะเรียกว่าเป็นคนดียังไม่ได้ การเป็นคนดี จะต้องทำความดีทั้งทางกาย วาจา ใจ มิฉะนั้นแล้วคนปัญญาอ่อน คนเป็นอัมพาตก็จะเป็นคนดีไปหมด^{๒๒}

๕. นำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิรวณธ์ ถือเป็นอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะจิตที่บริสุทธิ์ ผ่องใส เยือกเย็น ปลอดโปร่ง เป็นจิตที่ความพร้อมจะรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมอันลึก นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมี หรือต้องฝึกหัดสำหรับผู้แสวงหानิพพาน^{๒๓}

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลมุนี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระภานาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๖. อุทิศการณของพระสงฆ์สาวกผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามรอยบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า คือ เพื่อมุ่งประโยชน์สุขแห่งมหาชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นการกระทำที่เรียกว่าตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์ที่มีต่อเวไนยสัตว์^{๒๔}

๗. พระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชน ก่อประโยชน์แก่ตน โดยฐานะที่เป็นโอกาสสำคัญในการบำเพ็ญบุญบารมีไปด้วยพร้อม ๆ กัน^{๒๕}

๘. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการทำหน้าที่ของสาวกให้ถึงพร้อมดังเช่นอดีตกาลสืบต่อถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้หลายพันปีแสดงถึงว่ามีการสืบทอด การสอน เผยแผ่ หรือการสื่อสารคำสอนของพระพุทธศาสนาไปยังพุทธศาสนิกชน ก็ด้วยวิธีการท่องจำแบบดั้งเดิม จนมาถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อช่วยเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับโลกยุคปัจจุบัน^{๒๖}

๙. อุทิศการณของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา หากเราหันกลับไปมองสภาพความเป็นจริงของพระพุทธศาสนาในอดีตนั้นจะพบว่า ชาวไทยนั้นเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและรักษาพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน^{๒๗}

๑๐. อุทิศการณของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ เพื่อให้พระพุทธศาสนามั่นคงถาวร พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบุคคลที่ผ่านกระบวนการเข้าสู่การเป็นสงฆ์ถือว่าได้เป็นผู้เข้าสู่กระบวนการขัดเกลาทางสังคมสงฆ์ได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์การดำรงชีวิตในรูปแบบหนึ่ง เมื่ออยู่ในสังคมสงฆ์จากพระสงฆ์กับเป็นบุคคลธรรมดาเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ตั้งปณิธานเพื่ออุทิศตนในการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วนำไปสู่ภาคปฏิบัติจนเห็นผลแล้วไปบอกไปสอนต่อไปสร้างศาสนทายาทต่อไป^{๒๘}

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวนกิจ, เจ้าคณะอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิภาวัฒน์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๑. อุดมการณ์ ได้แก่ การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ลูกหลาน เราโชคดีที่ได้เกิดเป็นคนไทย และได้พบพระพุทธศาสนาซึ่งสอนให้เข้าใจสัจธรรมของชีวิต ทำให้มีความสุขตามวิถีพุทธ คือ มีความทุกข์น้อยลงในการดำเนินชีวิต แต่น่าเสียดายที่ปัจจุบันนี้ ชาวไทยส่วนใหญ่ห่างเหินจากการเข้าวัด รักษาศีล ฝึกธรรม ทำให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย ทั้งปัญหาความรุนแรง การเอารัดเอาเปรียบกัน การฆ่าตัวตายและยาเสพติด ซึ่งล้วนเป็นผลมาจากการขาดคุณธรรมและความมั่นคงทางจิตใจ ดังนั้นเมื่อรู้ปัญหาแล้ว ต้องมุ่งมั่นแก้ไข แม้ปัญหาเหล่านั้นไม่สามารถหมดไปในช่วงชีวิตของคนรุ่นเราได้ ก็หวังว่าจะไม่เป็นปัญหาต่อเนื่องไปสู่รุ่นลูกหลาน^{๒๙}

๑๒. คำสอนในพระพุทธศาสนากลายเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี วัฒนธรรมที่คนไทยทั้งชาติยึดถือร่วมกัน อีกทั้งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะตามกฎหมายเทียบบาล มีความสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกัน มีอาจแยกจากกันได้ หากขาดสถาบันหนึ่งสถาบันใด อีกสองสถาบันก็มิอาจดำรงอยู่ได้ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน ไม่เฉพาะแต่พระสงฆ์ ที่จะต้องปกป้อง ดูแล รักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป^{๓๐}

๑๓. อุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ คือ เพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ด้วยเหตุที่ เมื่อพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้ปฏิบัติตนอย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเองแล้ว ยังดำเนินตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงกระทำไว้ คือ ออกโปรดญาติโยม ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีอุดมการณ์หลัก ๆ คือ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ปวงชน และประโยชน์แก่ตนเองของพระสงฆ์ควบคู่กันไป นั่นเอง^{๓๑}

๑๔. การนำเวไนยสัตว์สู่การพันธุกข์ เข้าถึงนิพพาน เป็นอุดมการณ์หลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และยังคงเป็นอุดมการณ์ต่อเนื่องไปในอนาคตด้วยเช่นกัน และเหตุสำคัญที่จะส่งเสริมให้ศาสนาใดศาสนาหนึ่งเจริญรุ่งเรือง บรรลุความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนทั่วไปได้นั้น อยู่ที่เนื้อหาสาระอันเป็นคุณสมบัติประจำของศาสนา หากพิจารณาในประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปรียบพร้อมด้วยเนื้อหาสาระที่เป็นความจริง^{๓๒}

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สุขันธ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงสร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายอุภาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๕. พระพุทธศาสนาเป็นมรดกอันล้ำค่าของชาวพุทธเรา เพราะว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นคำสอนที่เป็นจริง ถูกต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ชาวพุทธทุกคนพึงสำนึกในคุณค่าของพระพุทธศาสนาและได้ถ่ายทอดสืบทอดพระพุทธศาสนามาเป็นเวลา ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว การที่พุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ขนาดนี้ เพราะพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ถ่ายทอดธรรมะอันประเสริฐจากรุ่นหนึ่งมาสู่อีกุ่นหนึ่ง เป็นอุดมการณ์ของชาวพุทธ^{๓๓}

๑๖. พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงได้ศึกษาปฏิบัติธรรม และใช้หลักธรรมปกครองแผ่นดินให้ประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา ดังนั้น ควรที่จะดำเนินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทในการศึกษาปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน และเผยแพร่ให้ความรู้ในการศึกษาปฏิบัติธรรมนี้ กว้างขวางออกไป ให้สถาบันพระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อไปตราบนานเท่านาน^{๓๔}

๑๗. สิ่งแรกที่พุทธศาสนิกชนควรกระทำ คือ สนใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสอน ด้วยการเข้าวัด เข้าวา ฟังเทศน์ ฟังธรรมหรือศึกษาจากพระไตรปิฎก หรือศึกษาจากหนังสือของครูบาอาจารย์ พระสุปฏิปันโนทั้งหลาย และเมื่อได้ศึกษาแล้ว จะได้อะไรต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนจากนั้นจึงนำไปสื่อสารต่อให้กับบุคคลอื่นต่อไป นี่เป็นอุดมการณ์ที่ควรยึดมั่น^{๓๕}

๑๘. อุดมการณ์ของพระนักเผยแผ่ คือ การสืบทอด ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน อันเป็นมรดกล้ำค่าอันนี้ ด้วยการศึกษ ปฏิบัติ บรรลุธรรม แล้วจึงค่อยนำไปเผยแผ่ ถ้าสามารถประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นได้แล้ว พระพุทธศาสนาก็จะอยู่กับโลกของเราไปอีกยาวนาน แต่ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตาม ศาสนาของเรา ก็จะค่อยหายไป ในที่สุดก็จะมีศาสนาเหลืออยู่ในโลกนี้อีกต่อไป^{๓๖}

สรุปได้ว่า อุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์ เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์ เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี เพื่อการทำ

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียง, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

หน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งควบคู่กับการปฏิบัติอย่างแท้จริงให้เกิด
มรรคผลแก่ตนเอง และเพื่อนำเวไนยสัตว์สู่พระนิพพาน

ตารางที่ ๔.๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา	๗	๑, ๙, ๑๑, ๑๒, ๑๕, ๑๗, ๑๘
๒	เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา	๓	๒, ๑๐, ๑๖
๓	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง	๑	๓
๔	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง	๑	๔
๕	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์	๑	๕
๖	เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์	๑	๖
๗	เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี	๑	๗
๘	เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม	๑	๘
๙	เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง	๑	๑๓
๑๐	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำนิพพานให้แจ้ง	๑	๑๔

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า อุดมการณ์การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา จำนวน ๗ รูปหรือ
คน เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ รูปหรือคน เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาป
ทั้งปวง จำนวน ๑ รูปหรือคน เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง จำนวน ๑ รูปหรือคน เพื่อนำ
เวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์ จำนวน ๑ รูปหรือคน เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของ

พุทธองค์ จำนวน ๑ รูปหรือคน เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี จำนวน ๑ รูปหรือคน เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม จำนวน ๑ รูปหรือคน เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งควบคู่กับการปฏิบัติอย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเอง จำนวน ๑ รูปหรือคน และเพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำนิพพานให้แจ้ง จำนวน ๑ รูปหรือคน

ก. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ วิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า

๑. วิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี เป็นการถ่ายทอดธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในทุก ๆ รูปแบบที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ซึ่งที่เห็นกันโดยมาใช้วิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม ทุก ๆ วิธีก็เป็นที่น่าสนใจของผู้ฟัง แต่อาจไม่ครอบคลุมทุก ๆ กลุ่มเป้าหมาย เช่น การเทศนาธรรม หรือการเทศน์นั้น กลุ่มผู้ฟังที่เป็นผู้สูงอายุก็จะให้ความสนใจมากกว่ากลุ่มผู้ฟังที่เป็นวัยรุ่น^{๓๓๗}

๒. ปัจจุบัน มีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ฟังที่เป็นเด็กและเยาวชน กลุ่มพระนักเผยแผ่รุ่นใหม่ได้ทำงานด้านการเผยแผ่พระศาสนาอย่างขันแข็งมาโดยตลอดด้วยใจรัก จนทุกวันนี้หากหน่วยงานของรัฐ บริษัทเอกชน โรงเรียน และสถาบันต่าง ๆ จงควักกันข้ามปี^{๓๓๘}

๓. วิธีการเผยแผ่มีหลากหลาย หากพิจารณาในส่วนที่เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟัง ก็ได้แก่ การเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่อีสาน ซึ่งเป็นการนำเสนอเอกลักษณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ๓ ทำนอง คือ ทำนองกาเต้นกัณฑ์ ทำนองลมพัดพร้าว และทำนองซ่างเทียมแม่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นในภาคอีสานเท่านั้น ส่วนเนื้อหาที่นำมาเทศน์นั้นก็จะเป็นเรื่องมหาชาติ นิทานธรรมบท วรรณกรรมท้องถิ่น แหล่กลอนคติธรรม และด้นกลอนสด^{๓๓๙}

๔. ส่วนใหญ่เป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรับ แต่ก็เน้นการปฏิบัติ โดยสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแก่ญาติโยมสาธุชนทั่วไป ขึ้นสมถภาวนา แนะนำให้เจริญในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่ไปหลีกเร้นตามป่าเขา แต่เจริญทุกขณะในชีวิตประจำวัน และที่ยังยวด

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลมุนี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๓๙} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

ขึ้นไปกว่านี้ ก็ขั้นวิปัสสนาภาวนา กล่าวคือ ศิลกัควรรักษา สมถภาวนาก็ควรเจริญ สติปัญญาควรศึกษาให้เข้าใจและควรเจริญมากที่สุด^{๔๐}

๕. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีที่น่าสนใจวิธีหนึ่ง คือ การปุจฉา-วิสัชนา ถามและตอบกันไปมา เป็นการหาความรู้ความเข้าใจจากอีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า เทศน์ปุจฉาวิสัชนา คือ พระรูปหนึ่งเป็นผู้ถาม อีกรูปหนึ่งเป็นผู้ตอบ โดยถามกันในเรื่องธรรมบ้าง เรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง^{๔๑}

๖. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ เป็นช่องทางที่ได้รับความสนใจ มีการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ สอดคล้องกับยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์^{๔๒}

๗. ปัจจุบัน พระสงฆ์รุ่นใหม่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเป็นอาจารย์สอนศีลธรรมในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ รับภาระเป็นผู้ช่วยสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาหรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแผนการจัดการศึกษา ทั้งในระดับชั้นประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ เข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ปลุกฝังให้นักเรียนมีความรู้คู่คุณธรรม^{๔๓}

๘. ที่น่าสนใจในปัจจุบัน คือ วิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาช่วย คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมากและในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่น่าสงสัยว่า อาจจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะทำให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ดังนั้น คณะสงฆ์ควรมีองค์การสนับสนุน ควบคุมดูแลการใช้อินเทอร์เน็ต เพราะมีแนวโน้มว่าวัดต่าง ๆ จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้นด้วย^{๔๔}

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระภิกษุวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมสราน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวนกิจ, เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๙. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกรหรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์เป็นวิธีการที่ได้รับความสนใจจากประชาชน เพราะเป็นช่องทางที่เข้าถึงได้ง่าย ประชาชนไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายเดินทางมาที่วัด นั่นเอง^{๔๕}

๑๐. วิธีการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่น่าสนใจวิธีการหนึ่งในปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับจากวงการวิชาการ คือ การเขียนบทความธรรมะลงในวารสาร หรือหนังสือพิมพ์ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ แต่ก็อาจมีข้อด้อยอยู่บ้าง ตรงที่การเข้าถึง แต่ก็ยังเป็นวิธีการที่น่าสนใจยิ่ง และเป็นวิธีการที่ถือเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก^{๔๖}

๑๑. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการสอดแทรกธรรมะและความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีอีสาน เช่น บุญบั้งไฟ เป็นต้น โดยสัมพันธ์กับต้นทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประสบการณ์เดิม และมีดีความรู้ทางประวัติศาสตร์ วิธีการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ได้รับความสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงที่นโยบายประเทศให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม^{๔๗}

๑๒. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่น่าสนใจวิธีการหนึ่ง คือ อาศัยประเพณีสำคัญประจำท้องถิ่นเป็นสื่อกลาง ทั้งนี้ ยังได้มีส่วนช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์สั่งสม และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นเรื่องราวอันทรงคุณค่าของท้องถิ่นที่ควรภาคภูมิใจและสืบสานให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคตด้วย^{๔๘}

๑๓. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสารสนเทศสมัยใหม่เป็นวิธีการที่ได้รับความสนใจอย่างยิ่งในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ซึ่งให้ความสนใจกับสื่อต่าง ๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แต่อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่พระพุทธศาสนาก็ยังคงต้องให้ความสนใจกับสื่อพื้นฐานอื่นด้วย เช่น เอกสาร หนังสือต่าง ๆ ก็ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลักควบคู่กันไป^{๔๙}

๑๔. สังคมเทคโนโลยี ในยุคปัจจุบันเราปฏิเสธกันไม่ได้ว่าเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมต้องสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทำให้โลกต้องมีสภาวะที่แปรเปลี่ยน

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สฤกษ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงสร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

ไปอย่างรวดเร็ว การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เช่นกัน จำเป็นต้องให้ความสนใจกับสื่อสารสนเทศยุค ข้อมูลข่าวสาร^{๕๐}

๑๕. มีพระสงฆ์จำนวนมากจัดรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่ธรรมะ นี่เป็นวิธีการที่ยังได้รับความสนใจ เป็นสื่อที่ราคาไม่แพง สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นชนบทที่ห่างไกลหรือท้องที่ทุรกันดาร^{๕๑}

๑๖. ที่น่าสนใจ คือ รายการธรรมะทางโทรทัศน์ ซึ่งมีสถานีโทรทัศน์พระพุทธศาสนา และช่องรายการธรรมะผ่านดาวเทียมออกอากาศ^{๕๒}

๑๗. วิธีการที่น่าสนใจ คือ การเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต เพราะปัจจุบันโลกออนไลน์มาแย่งเวลาผู้ฟังไป เด็กนักเรียนและคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่รอดูทีวีแล้ว เพราะสามารถดูย้อนหลังทางออนไลน์ได้ ทั้งข่าว รายการบันเทิง รวมไปถึงรายการธรรมะต่าง ๆ ด้วย^{๕๓}

๑๘. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ได้รับความสนใจจากสถานศึกษา คือ การที่พระสงฆ์ร่วมเป็นอาจารย์สอนพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ ตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยจัดส่งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถด้านพระพุทธศาสนาไปทำหน้าที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ^{๕๔}

สรุปได้ว่า วิธีการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรมการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม การเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แห่ การสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน การเทศน์ที่มีการถามตอบกัน หรือการบูชา วิสัขณา การจัดรายการวิทยุหรือรายการโทรทัศน์ การเป็นอาจารย์สอนพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ การเป็นพิธีกรหรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ การเขียนบทความลงวารสาร

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ และการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติในวิถีชีวิต อาศัยประเพณีสำคัญประจำท้องถิ่นเป็นสื่อกลาง ทั้งนี้ยังได้มีส่วนช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์สั่งสม และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นเรื่องราวอันทรงคุณค่าของท้องถิ่นที่ควรภาคภูมิใจและสืบสานให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคตด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ซึ่งให้ความสนใจกับสื่อต่าง ๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แต่อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่พระพุทธศาสนาก็ยังคงต้องให้ความสนใจกับสื่อพื้นฐานอื่นด้วย ทำให้โลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยน ไปอย่างรวดเร็ว

การเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต เพราะปัจจุบันโลกออนไลน์มาแย่งเวลาผู้ฟังไป เด็กนักเรียนและคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่รอดูทีวีแล้ว เพราะสามารถดูย้อนหลังทางออนไลน์ได้ ทั้งข่าว รายการบันเทิง รวมไปถึงรายการธรรมะต่างๆ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาก็เช่นกัน จำเป็นต้องให้ความสนใจกับสื่อสารสนเทศยุคข้อมูลข่าวสาร การที่พระสงฆ์ร่วมเป็นอาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ ตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยจัดส่งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถด้านพระพุทธศาสนาไปทำหน้าที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ วิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาช่วย คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมากและในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่น่าสงสัยว่า อาจจะไม่ใช่ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ดังนั้น คณะสงฆ์ควรมีองค์กรสนับสนุน ควบคุมดูแลการใช้อินเทอร์เน็ต เพราะมีแนวโน้มว่าวัดต่าง ๆ

ตารางที่ ๔.๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม	๑	๑
๒	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและ อุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม	๒	๒, ๘
๓	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์มหาชาติ หรือการเทศน์แห่	๑	๓
๔	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือจัด อบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน	๑	๔
๕	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มีการ ถามตอบกัน หรือการปุจฉา-วิสัชนา	๑	๕
๖	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการจัดรายการ วิทยุหรือรายการโทรทัศน์	๓	๖, ๑๓, ๑๕
๗	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นอาจารย์ สอนพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ	๒	๗, ๑๘
๘	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกรหรือ วิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์	๓	๙, ๑๖, ๑๗

ตารางที่ ๔.๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีที่ได้รับความสนใจ (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๙	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเขียนบทความ ลงวารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อ สารสนเทศต่าง ๆ	๒	๑๐, ๑๔
๑๐	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรก ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณี ที่ปฏิบัติเป็นปกติ	๒	๑๑, ๑๒

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า วิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม จำนวน ๑ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม จำนวน ๒ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่ จำนวน ๑ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จำนวน ๑ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มีการถามตอบกัน หรือการปุจฉา-วิสัชนา จำนวน ๑ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการจัดรายการวิทยุหรือรายการโทรทัศน์ จำนวน ๓ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นอาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ จำนวน ๒ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกรหรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ จำนวน ๓ รูปหรือคน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเขียนบทความลงวารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ จำนวน ๒ รูปหรือคน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ จำนวน ๒ รูปหรือคน

๔.๑.๒ ผลการวิเคราะห์หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นผลการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้จากกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๓๗๖ รูป โดยมีข้อมูลพื้นฐานปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

(n = ๓๗๖)

ปัจจัยส่วนบุคคล		จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. อายุ	๒๐-๓๐ ปี	๒๑๓	๕๖.๖๕
	๓๑-๔๐ ปี	๓๔	๙.๐๔
	๔๑-๕๐ ปี	๗๒	๑๙.๑๕
	๕๑-๕๙ ปี	๔๕	๑๑.๙๗
	๖๐ ปีขึ้นไป	๑๒	๓.๑๙
๒. พรรษา	ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๗๕	๗๓.๑๔
	๕-๑๐ พรรษา	๘	๒.๑๓
	๑๑-๑๕ พรรษา	๒๑	๕.๕๙
	๑๖-๑๙ พรรษา	๒๖	๖.๙๑
	๒๐ พรรษาขึ้นไป	๔๖	๑๒.๒๓
๓. วุฒิการศึกษาสามัญ	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๘๒	๗๕.๐๐
	ปริญญาตรี	๖๙	๑๘.๓๕
	สูงกว่าปริญญาตรี	๒๕	๖.๖๕
๔. วุฒิการศึกษานักธรรม	ไม่มีวุฒินักธรรม	๒๕๑	๖๖.๗๖
	นักธรรมชั้นตรี	๒๓	๖.๑๒
	นักธรรมชั้นโท	๓	๐.๘๐
	นักธรรมชั้นเอก	๙๙	๒๖.๓๓

จากตารางที่ ๔.๔ แสดงให้เห็น ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุที่ตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่ (๑) มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๒๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๖๕ (๒) มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๒๗๕ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๑๔ (๓) มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๘๒ คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๐๐ และ (๔) ไม่มีวุฒินักธรรม จำนวน ๒๕๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๗๖

ก. หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม

(n = ๓๗๖)

ที่	หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	หลักการ (Principle)	๓.๙๐	๐.๕๐๓	มาก
๒	อุดมการณ์ (Ideology)	๓.๗๘	๐.๔๙๖	มาก
๓	วิธีการ (Methodology)	๓.๘๑	๐.๕๕๐	มาก
	ภาพรวม	๓.๘๓	๐.๔๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ดังนี้ (๑) ด้านหลักการ (Principle) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ (๒) ด้านวิธีการ (Methodology) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ และ (๓) ด้านอุดมการณ์ (Ideology) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

ตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

(n = ๓๗๖)

ข้อ	หลักการ (Principle)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับวิชชาหรือการเกิดญาณที่ชนะอันสูงสุด	๓.๗๘	๐.๗๗๕	มาก
๒	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม	๔.๐๙	๐.๗๖๘	มาก
๓	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร	๔.๑๓	๐.๘๐๓	มาก
๔	รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักอภิศีลสิกขา	๔.๐๑	๐.๗๕๕	มาก
๕	รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักอภิจิตสิกขา	๓.๘๔	๐.๗๘๖	มาก
๖	รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ ตามหลักอภิปญญาสิกขา	๓.๙๐	๐.๘๓๖	มาก
๗	ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้ สามารถที่จะรู้ตามได้ หากได้รับการฝึกฝน	๓.๘๙	๐.๘๓๗	มาก
๘	ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย	๓.๙๔	๐.๗๕๖	มาก

ตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี (ต่อ)

ข้อ	หลักการ (Principle)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๙	ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อำภิส	๓.๖๑	๐.๘๙๔	มาก
๑๐	ตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตาในฐานะผู้ให้	๓.๘๕	๐.๗๗๙	มาก
รวม		๓.๙๐	๐.๕๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๔ รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริสัจสี่สิกขา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗ ความคิดเห็นที่มีต่ออุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

(n = ๓๗๖)

ข้อ	อุดมการณ์ (Ideology)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา	๔.๒๘	๐.๘๔๒	มาก
๒	เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา	๔.๑๖	๐.๗๗๙	มาก
๓	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง	๓.๖๒	๐.๘๑๑	มาก
๔	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง	๓.๖๔	๐.๘๓๔	มาก
๕	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิเวศ	๓.๔๖	๐.๗๘๙	ปานกลาง
๖	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำนิพพานให้แจ้ง	๓.๘๖	๐.๘๐๓	มาก
๗	เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ควบคู่กับการปฏิบัติ อย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเอง	๓.๕๘	๐.๘๔๕	มาก
๘	เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์	๓.๙๓	๐.๘๗๙	มาก
๙	เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม	๓.๘๖	๐.๗๘๑	มาก
๑๐	เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี	๓.๔๑	๐.๗๔๓	ปานกลาง
รวม		๓.๗๘	๐.๔๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่ออุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า มีข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ข้อ ๕ เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิเวศ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๖ และข้อ ๑๐ เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๑ ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลือ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๘ เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๘ ความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

(n = ๓๗๖)

ข้อ	วิธีการ (Methodology)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถา ธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม	๔.๒๒	๐.๙๓๓	มาก
๒	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือจัดอบรม สม ถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน	๓.๘๔	๐.๘๔๕	มาก
๓	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์ ประกอบการสอนธรรม	๓.๗๖	๐.๙๒๕	มาก
๔	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์มหาชาติหรือ การเทศน์แห่	๓.๗๔	๐.๘๒๒	มาก
๕	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มีการถามตอบ กัน หรือการบูชา-วิสาขนา	๓.๖๓	๐.๘๙๙	มาก
๖	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นอาจารย์สอนพุทธ ศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ	๓.๘๘	๐.๘๓๐	มาก
๗	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการจัดรายการวิทยุหรือ รายการโทรทัศน์	๓.๘๐	๐.๗๘๖	มาก
๘	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกรหรือ วิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์	๓.๗๗	๐.๘๒๙	มาก
๙	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเขียนบทความลง วารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ	๓.๖๓	๐.๘๙๗	มาก

ตารางที่ ๔.๘ ความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี (ต่อ)

ข้อ	วิธีการ (Methodology)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๐	การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ	๓.๘๕	๐.๘๒๔	มาก
รวม		๓.๘๑	๐.๕๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ รองลงมาได้แก่ ข้อ ๖ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นอาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑๐ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕ ตามลำดับ

สรุปผลการวิเคราะห์หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า

๑. หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับวิชชาหรือการเกิดญาณทัศนะอันสูงสุด การยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมัดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม การยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร การรับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักกอธิศีลสิกขา การรับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักกอธิจิตสิกขา การรับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ ตามหลักกอธิปัญญาสิกขา การตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้ สามารถที่จะรู้ตามได้ หากได้รับการฝึกฝน การตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย การตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อาภิส และการตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตาในฐานะผู้ให้

๒. อุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์ เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำนิพพานให้แจ้ง เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งควบคู่กับการปฏิบัติอย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเอง เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์ เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม และเพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี

๓. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มีการถามตอบกันหรือการปฐกฐาวิสาขนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นอาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการจัดรายการวิทยุหรือรายการโทรทัศน์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกรหรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเขียนบทความลงวารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ

๔.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

บริบทนี้เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ก. สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) พบว่า

๑. ด้านผู้ส่งสารนั้น พระสงฆ์ที่บวชและจำพรรษาอยู่ในแต่ละท้องถิ่น มักเป็นผู้มีภูมิปัญญาหรือบ้านเกิดอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ จึงเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาประจำท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งถือเป็นจุดแข็งสำคัญ เพราะในการเผยแผ่ศาสนานั้นหากพระสงฆ์ใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารก็จะได้รับความเป็นมิตร ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากกลุ่มผู้ฟัง ภาษาถิ่นเป็นภาษาที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งถ้อยคำและสำเนียง เป็นภาษาพูดหรือภาษาท่าทางมากกว่าภาษาเขียน ภาษาถิ่นจะแสดงถึงเอกลักษณ์ ลักษณะความเป็นอยู่ เป็นภาษาที่บันทึกเรื่องราว ประสบการณ์ และวัฒนธรรมทุกแขนงของท้องถิ่น ควรแก่การรักษาเพื่อเป็นสมบัติมรดกของชาติ^{๕๕}

๒. ข้อได้เปรียบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากผู้ส่งสาร คือ มีวัดตั้งอยู่ในทุกพื้นที่ทุกตำบล และเกือบทั้งหมดไม่ใช่วัดร้าง เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา กิจกรรมพระศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของคณะสงฆ์จึงดำเนินการโดยสามารถกำหนดเป้าหมายให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดได้ พระสงฆ์ที่บวชและจำพรรษาอยู่ในแต่ละท้องถิ่นก็มักเป็นผู้มีภูมิปัญญาหรือบ้านเกิดอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นจุดแข็งสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับจุลภาคซึ่งได้เปรียบกว่าศาสนาอื่น ๆ ที่รุกคืบเผยแผ่ศาสนาในพื้นที่^{๕๖}

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลมุนี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๓. ผู้ส่งสารหรือพระภิกษุที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีเกือบทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ สื่อสารภาษาอีสานได้เป็นปกติ ซึ่งการที่พระสงฆ์ในพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ก็ถือเป็นข้อได้เปรียบอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการณ์ปัจจุบันที่การเผยแผ่ของศาสนาอื่น ๆ รุกคืบอย่างหนัก^{๕๗}

๔. คนในชุมชนเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่าพระภิกษุนั้นเป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนับแต่เกิดจนตาย วัดมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ เป็นสถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติธรรม บำเพ็ญสมาธิ ฯลฯ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่าง มีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน^{๕๘}

๕. พระสงฆ์บางส่วนยังด้อยอยู่มากเกี่ยวกับทักษะในการสื่อสาร ซึ่งหมายถึง ความชำนาญหรือความสามารถในการสื่อสาร แม้ระดับความรู้ในเนื้อหาสาระหรือความรู้ในทางธรรมจะมีมากเพียงใดก็ตาม แต่ทักษะในการสื่อให้ผู้ฟังหรือกลุ่มผู้ฟังรู้และเข้าใจในเนื้อหาสาระแห่งธรรมะนั้นมีน้อย การเผยแผ่ก็ไม่ประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารสองทางซึ่งเป็นการสื่อสารที่ผู้ฟังมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร การสื่อสารแบบนี้เป็นกระบวนการที่ไม่อยู่นิ่ง ดังนั้น ผู้ส่งสารซึ่งในที่นี้ได้แก่ พระสงฆ์ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีทักษะความสามารถในการสื่อสารสูง^{๕๙}

๖. เป็นที่ทราบกันดีว่าในปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาศักยภาพพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาให้มีทักษะ มีความรู้ มีความสามารถ ทัดเทียมกับศาสนบุคคลของศาสนาอื่น เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ ด้วยการให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุสามเณร โดยต้องให้ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ใ้รู้ทันคน ทันโลก แต่ก็ดำเนินการได้อย่างยากลำบาก เพราะคณะสงฆ์มีงบประมาณไม่เพียงพอ อีกทั้งองค์กรคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เป็นองค์กรการกุศล ดังนั้น งบประมาณเกือบทั้งหมดจึงต้องรับจากรัฐบาลผ่านทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งงบประมาณดังกล่าวนี้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เป็นอยู่จริง^{๖๐}

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

๗. ผู้ส่งสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่มีทักษะทางการสื่อสาร อุปมาอุปไมยได้ว่า ผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารเปรียบเสมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่ผู้ที่ไม่มีความสามารถในการสื่อสารเปรียบเสมือนพระปัจเจกพุทธเจ้า กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่ พระอรหันต์ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง หมายถึง พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ซึ่งสัจจะด้วยตนเองในธรรมทั้งหลายที่ตนมิได้เคยสดับมาแล้วในก่อน บรรลุความเป็นพระสัพพัญญูในธรรมนั้น และบรรลุความเป็นผู้มีความชำนาญในธรรมเป็นกำลังทั้งหลาย นี้เรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธะ ส่วนพระปัจเจกพุทธะ ได้แก่ พระพุทธเจ้าประเภทหนึ่งซึ่งตรัสรู้เฉพาะตัว มิได้สั่งสอนผู้อื่น ย่อมตรัสรู้ซึ่งสัจจะทั้งหลายด้วยตนเองในธรรมทั้งหลายที่ตนมิได้สดับมาแล้วในก่อน แต่มิได้บรรลุความเป็นพระสัพพัญญูในธรรมนั้น ทั้งไม่ถึงความเป็นผู้ชำนาญในธรรมอันเป็นกำลังทั้งหลาย เรียกว่า พระปัจเจกพุทธะ โดยแท้จริง การที่พระสอนธรรมะให้คนเข้าใจไม่ได้ ไม่ใช่เพราะไม่มีความรู้แตกฉานในธรรมะ แต่เพราะไม่มีทักษะในการสื่อสาร ไม่มีความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ จึงทำให้ขาดความกล้า^{๖๑}

๘. การทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันต้องเน้นการสร้างเครือข่ายเพื่อทำงานร่วมกัน โดยการทำงานร่วมกันมีลักษณะเป็นทักษะทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การทำงานเป็นกลุ่มจะเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถร่วมมือกันทำงาน มีการระดมสมองเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เป็นกระบวนการที่เรียกกันว่ากระบวนการกลุ่ม^{๖๒}

๙. งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ยังไม่เป็นระบบชัดเจน มีคณะสงฆ์ทำเพียงลำพัง ไม่มีโครงสร้างของระบบราชการเข้าไปรองรับและคอยสนับสนุน รวมถึงไม่มีแผนงานทำให้การขับเคลื่อนงานติดขัด มีแต่ศาสนพิธีกรรมเท่านั้นที่ยังยึดโยงกันไว้ นอกนั้นต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ พระภิกษุพระนักรเผยแผ่ของเรามีมากพอสมควร แต่ต่างคนก็ต่างทำ ไม่ค่อยจะมีการสร้างเครือข่าย ไม่ค่อยจะทำงานร่วมกัน แม้จะมีจุดประสงค์เดียวกันคือ เผยแพร่หลักธรรมคำสอน และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา แต่พระสงฆ์และวัดต่าง ๆ ก็มีได้ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย^{๖๓}

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวนกิจ, เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิภาวดี, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๐. สภาพปัจจุบันต้องยอมรับว่าพระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงรุก อาจเป็นเพราะสาเหตุของการบรรพชาอุปสมบทเข้าเป็นพระภิกษุมิได้บวชด้วยศรัทธา กล่าวคือ อาจบวชตามประเพณีนิยม อาจบวชตามคำขอร้องของพ่อแม่^{๖๔}

๑๑. สังคมปัจจุบันต้องการให้พระสงฆ์ต้นแบบทางความประพฤติปฏิบัติชอบแก่เยาวชน ด้วยเหตุที่ในภาวะปัจจุบันสังคมประสบปัญหาที่เกิดจากการกระทำวัยรุ่น ซึ่งเป็นบุคคลในวัยเรียน เป็นนักเรียนนักศึกษาที่ยังอยู่ในการอุปการะเลี้ยงดูของบิดามารดาและผู้ปกครอง แต่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ อาทิ การดื่มและเสพยาของมีนเมา เสพสิ่งเสพติด การมีพฤติกรรมทางเพศก่อนวัยอันสมควร การก่อปัญหาอาชญากรรมทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกาย^{๖๕}

๑๒. อาจเป็นเพราะไม่สามารถปฏิบัติให้เห็นมรรคเห็นผลได้ หรืออาจเป็นเพราะความรู้ในทางโลกด้อยกว่าคนในสังคม พระสงฆ์ส่วนมากจึงไม่กล้าหรือไม่อาจหาญพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน แต่ประการสำคัญที่สุด คือ ขาดแรงจูงใจในการการทำหน้าที่ กล่าวคือ ไม่มีกำลังแรงใจในการอบรมสั่งสอนเยาวชน ฉะนั้น ประเด็นนี้ถือเป็นข้อด้อยหรือเป็นจุดอ่อนที่สำคัญที่ต้องพิจารณาแก้ไขโดยเร่งด่วน^{๖๖}

๑๓. เป็นที่น่าเสียดายที่คนส่วนมากในปัจจุบัน บวชเรียนในระยะเวลาไม่นาน ยังไม่มีความรู้ความสามารถพอที่จะออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ และในส่วนที่บวชเรียนมาเป็นเวลานาน ก็ไม่ได้รับการบำรุงขวัญกำลังใจ สร้างแรงจูงใจให้รู้สึกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา^{๖๗}

---

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สฤกษ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงสร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๔. นักเผยแผ่หรือพระสงฆ์คือหมู่ชนที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการดูแลรักษาพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า เพื่อนำหลักธรรมมาช่วยชาวโลกให้พ้นจากความทุกข์ การเผยแผ่หลักธรรม จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ในการทำให้ประชาชนรู้จักพระพุทธศาสนาตามวัยของตน ปลูกฝังศีลธรรม และวัฒนธรรมให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชน จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และเพื่อความมั่นคงก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา แต่ทั้ง ด้านการศึกษาและงานการเผยแผ่จำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งจากสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน การ อดหนุนจากภาครัฐยังมีจำกัด และการบริจาคจากพุทธศาสนิกชนก็ลดน้อยลงกว่าในอดีตที่ผ่านมา^{๖๘}

๑๕. ปัญหาจากการกระทำผิดศีลธรรมจรรยาเยาวชนในปัจจุบันถือเป็นปัญหาสำคัญของ สังคม อยู่ในระดับที่เรียกว่าวาระแห่งชาติ ทุกคนในสังคมจึงมองหาต้นแบบแห่งความดี มองหาคนที่จะ เป็นตัวอย่างให้เยาวชนยึดเป็นแม่แบบทางความประพฤติ ซึ่งหลายภาคส่วนในสังคมก็มองมาที่ พระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบอยู่ในศีล^{๖๙}

๑๖. การเปลี่ยนแปลงยุคใหม่ทำให้สังคมเกิดความแตกแยก และเกิดความเสื่อมทางด้าน ศีลธรรมในบุคคลอย่างรวดเร็ว ชาวพุทธเองก็ไม่พ้นกฎข้อนี้ไปได้ และยังมีเรื่องฉาวโฉ่ทางกามโลกก็ ความรุนแรง อาชญากรรมและการเสพยาเสพติด ซึ่งสื่อให้เห็นว่าคฤหัสถ์เองก็ยังไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้อีกต่อไป แม้บิดามารดาและผู้ปกครองก็ยังไม่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่บุตรหลานได้ ทุกฝ่ายจึง หวังให้พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิตแก่หมู่ชนสืบต่อไปอย่างยั่งยืน^{๗๐}

๑๗. พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางอุดมคติของคนในสังคม เป็นผู้ที่สามารถพิจารณาวินิจฉัย อย่างมีวิจรรย์ญาณด้วยการใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลสครอบงำ รู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการ คิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนคนในสังคมให้มีความใฝ่รู้ ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม คณะสงฆ์มีโอกาสได้ร่วมจัดทำกิจกรรม หลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการกระทำของเยาวชนในโรงเรียนและสถานศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ การจัดส่งพระสอนศีลธรรมที่เข้าไปสอนในโรงเรียน^{๗๑}

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัด อุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัด อุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๘. ปัจจุบัน วัดยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นสมบัติของชุมชน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต ชุมชนส่วนมากมีวัดเป็นศูนย์กลางของทุกชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทน นี้อาจเป็นจุดแข็งที่ใช้เป็นข้อได้เปรียบกว่าศาสนาอื่น^{๗๒}

สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาถิ่น และวัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะ, พระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการเผยแผ่พุทธธรรม และพระสงฆ์ไม่ทำงานเป็นเครือข่าย หรือต่างคนต่างทำ มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ นั่นเอง

ตารางที่ ๔.๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender)

สภาพ	ประเด็นที่	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
จุดแข็ง	พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาถิ่น	๒	๑, ๓
	วัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่	๓	๒, ๔, ๑๘

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) (ต่อ)

สภาพ	ประเด็นที่	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
จุดอ่อน	พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะ	๒	๕, ๗
	พระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการเผยแผ่พุทธธรรม	๓	๑๐, ๑๒, ๑๓
	พระสงฆ์ไม่ทำงานเป็นเครือข่ายหรือต่างคนต่างทำ	๒	๘, ๙
โอกาส	สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ	๔	๑๑, ๑๕, ๑๖, ๑๗
อุปสรรค	งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ	๒	๖, ๑๔

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ มีจุดแข็ง ได้แก่ พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาถิ่น จำนวน ๒ รูปหรือคน และวัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ จำนวน ๓ รูปหรือคน มีจุดอ่อน ได้แก่ พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะจำนวน ๒ รูปหรือคน พระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการเผยแผ่พุทธธรรม จำนวน ๓ รูปหรือคน และพระสงฆ์ไม่ทำงานเป็นเครือข่ายหรือต่างคนต่างทำ จำนวน ๒ รูปหรือคน มีโอกาส ได้แก่ สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ จำนวน ๔ รูปหรือคน และมีอุปสรรค ได้แก่ งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ จำนวน ๒ รูปหรือคน

ข. สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Massage) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Massage) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) พบว่า

๑. ตัวสาร หรือหลักธรรมะทางพุทธศาสนา ไม่ใช่ปรัชญา ไม่ใช่วิชาจิตวิทยา ไม่ใช่วิชาตรรกวิทยา ไม่ใช่ลัทธิสำหรับเชื่ออย่างงมงาย แต่หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นเรื่องจริงของธรรมชาติอย่างที่เรียกกันว่า เป็นวิทยาศาสตร์สำหรับปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ตามกฎของธรรมชาติโดยตรง เป็นความจริงตามธรรมชาติ^{๗๓}

๒. หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม การเผยแผ่หลักธรรมประเภทนี้จึงเป็นการอธิบายสภาวะธรรมในลักษณะที่ไม่สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก ธรรมะเป็นเรื่องของนามธรรม แม้จะเป็นเรื่องที่อยู่กับตัวเราเอง แต่ธรรมะก็จะเป็นเรื่องที่ลึกและไกลออกไป ยากที่คนธรรมดาจะเข้าใจ ถ้าคน ๆ นั้นไม่เคยฝึกและเรียนรู้ธรรมะมาก่อนเลย^{๗๔}

๓. อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่แผ่มาในรูปแบบต่าง ๆ ตามภาพยนตร์ สื่อมวลชน และเทคโนโลยีออนไลน์ ซึ่งประชาชนบริโภคอยู่จนคิดว่าเป็นวัฒนธรรมสากล จนหลงไปว่าเป็นอารยธรรม จนทำให้หลงลืมภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ดั้งเดิมไป จนยากที่จะถอนออกไปได้ ผู้คนยึดติดและให้ความสำคัญกับตัววัตถุ หลงลืมละเลยความดีงามทางจิตใจ นี่เป็นอุปสรรคประการหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนี้^{๗๕}

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลมุนี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๔. พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ทั้งหมด หรือสิ่งที่มีจริงในโลกนี้ทั้งหมด พระองค์ได้ทรงจำแนกออกเป็นสองลักษณะต่างกัน คือ นามธรรมกับรูปธรรม สิ่งที่มีจริงไม่จำเป็นต้องมองเห็น เช่น เสียงมีจริง แต่เสียงไม่สามารถเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ เสียงไม่คิด เสียงไม่รู้กลิ่น เสียงไม่รู้รส เสียงไม่สุข เสียงไม่ทุกข์ เสียงไม่คิด เสียงไม่สามารถรู้อะไรทั้งสิ้น เสียงจะปรากฏได้เมื่อมีของแข็งกระทบกัน ทำให้สภาพธรรมอย่างหนึ่งเกิดขึ้น คือ เสียง และเสียงปรากฏได้เมื่อบุคคลนั้นมีโสตประสาท จึงสามารถได้ยินเสียง นอกจากเสียงแล้วก็มีอีกมากมายที่เป็นสภาพธรรมที่ไม่สามารถรู้อะไรเลย เช่น สี กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไหว ตึง เหล่านี้เป็นรูปธรรมทั้งหมด ส่วนสภาพธรรมอีกประเภทหนึ่งเป็น สภาพรู้หรือธาตุรู้ เรียกว่า นามธรรม เกิดขึ้นเมื่อใดจะต้องมีสิ่งที่ถูกรู้เสมอ เช่น เมื่อเห็นเกิดก็ต้องมีสิ่งที่ถูกเห็นปรากฏ เมื่อได้ยินเกิดขึ้นก็ต้องมีเสียงปรากฏ เมื่อได้กลิ่นเกิดขึ้นก็ต้องมีกลิ่นปรากฏ เมื่อลิ้มรสเกิดขึ้นก็ต้องมีรสปรากฏ เมื่อรู้กระทบสัมผัสทางกายเกิดขึ้น ก็จะต้องมีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไหว ตึง ปรากฏ เมื่อรู้ความคิดนึกเกิดขึ้น ก็จะต้องมีเรื่องราวปรากฏ ที่กล่าวมานี้ เป็นสภาพที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏให้รู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจ ซึ่งแยกสภาพธรรมสองอย่างนี้ได้ เช่น เสียงไม่ใช่สภาพที่ได้อิน กลิ่นไม่ใช่สภาพที่ได้อิน รสไม่ใช่สภาพที่รู้รส เห็นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไหว ตึง ไม่ใช่สภาพที่รู้ แต่มีจริงเมื่อมีการกระทบสัมผัสทางกาย ซึ่งสามารถรู้ได้ด้วยธาตุรู้ คือ นามธรรม นามธรรมนี้เป็นเรื่องที่เขาใจยากกว่ารูปธรรม และอธิบายให้เข้าใจได้ยากกว่า^{๗๖}

๕. พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำคัญที่ใช้เพื่อให้เกิดความสงบสุขและสมัคสมานสามัคคี ได้แก่ หลักศีล ๕ ซึ่งประกอบด้วย ปาณาติบาตา เวรมณี งดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป อทินนาทานา เวรมณี งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี งดเว้นจากการประพฤตินิหิตในกาม มุสาวาทา เวรมณี งดเว้นจากการกล่าวเท็จ และสุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี งดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท นอกจากหลักศีล ๕ แล้ว ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่รัฐนำไป รณรงค์ให้คนชาวพุทธถือปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อาทิ สังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ เป็นต้น^{๗๗}

๖. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีลักษณะเช่นเดียวกับหลักวิทยาศาสตร์ที่มุ่งอธิบายให้เกิดเข้าใจในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น วิทยาศาสตร์มุ่งเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ต้องการรู้ว่าอะไรเป็นสาเหตุอะไรเป็นผลที่ตามมา เช่น เมื่อเกิดฟ้าผ่าขึ้น ต้องรู้ว่าอะไรคือสาเหตุของฟ้าผ่า และผลที่ตามมาหลังจากฟ้าผ่าแล้วจะเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนาก็มุ่งเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกัน แต่ต่างตรงที่พระพุทธศาสนาเน้นเป็นพิเศษเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์มากกว่ากฎเกี่ยวกับสิ่งที่ไร้ชีวิต จุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนาคือสอนให้คนเป็นคนดีขึ้นสมบูรณ์ขึ้น นี่เป็นจุดแข็งที่ศาสนาอื่นไม่มี^{๗๘}

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

๗. พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสริเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน เช่น หลักศีล ๕ ที่สามารถทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขได้ อันนี้เป็นที่ต้องการของสังคมในปัจจุบันและสืบเนื่องต่อไปในอนาคตด้วย^{๗๙}

๘. พระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกิยธรรม แม้ผลสูงสุดแห่งการแสวงหาทางพ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้าจะเป็นการบรรลุธรรมขั้นสูง คือ ความหมดกิเลสทั้งปวงซึ่งถือเป็นเป้าหมายชั้นโลกุตตระและอาจจะดูเหมือนไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของปุถุชนหรือฆราวาสทั่วไปที่ยังต้องดำเนินชีวิตในวงจรของความอยาก ความต้องการ ความสะดวก สบาย การมีบ้าน มีรถ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี มีเครื่องอำนวยความสะดวกและอีกสารพัดสิ่งน่าใคร่ น่าพอใจ แต่กระนั้น หากได้ศึกษาพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ จะพบว่า พุทธศาสนาไม่ได้ละเลยที่จะให้ความสนใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของปุถุชนหรือฆราวาสเลย ทั้งยังมีหลักธรรมที่สนับสนุน ส่งเสริมให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในครรลองที่ดีอยู่มากมาย หรือแม้แต่หลักธรรมขั้นสูงก็ยังสามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสามัญได้ หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงมีความครอบคลุมทั้งในส่วนการปฏิบัติขั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกิเลสหรือขั้นสำหรับปุถุชนที่เรียกว่าโลกิยธรรมด้วย^{๘๐}

๙. ตัวสารของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นความจริงแท้ พิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ทั้งวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์ยอมรับสารวัตถุ ซึ่งรู้จักได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ว่ามีจริง และวิทยาศาสตร์ถือว่าความจริงเป็นสิ่งสัจจะสามารถพิสูจน์ได้ ในขณะที่สังขธรรมทางพุทธศาสนามีทั้งสิ่งสัจจะและ ปัจจัยตั้ง เวทิตัพโพ วิทยุหิ คือ อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน^{๘๑}

๑๐. สาระตัวสารหรือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นยาขนาดเอกที่ใช้แก้ปัญหามนุษย์ได้อย่างครบถ้วนและครอบคลุม พระพุทธศาสนาสนใจปัญหาของมนุษย์ ๒ ด้านหลัก ๆ คือ ปัญหาสากลของมนุษยชาติ ได้แก่ ปัญหาการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอันมีรากฐานมาจากความไม่รู้ ความอยาก และความยึดมั่นถือมั่น ปัญหาประเภทนี้สัตว์ทั้งหลายมีเหมือน ๆ กัน ไม่ว่าพวกเขาจะเกิดในยุคสมัยใดก็ตาม ปัญหาประเภทนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยความเพียรพยายามส่วนบุคคล บุคคลอื่นหรือแม้พระพุทธเจ้าก็ไม่สามารถแก้ปัญหาให้เขาได้ เป็นได้เพียงกัลยาณมิตรผู้คอยชี้ทางเดินเท่านั้น หรือแม้แต่สังคมก็เป็นเพียงสภาพเอื้อให้ปัจเจกบุคคลสามารถบำเพ็ญเพียรส่วนบุคคลได้สะดวกรวดเร็วขึ้นเท่านั้น ถ้ามองปัญหาในแง่นี้จะเห็นว่า การตีความพุทธจริยธรรมโดยเฉพาะเรื่องศีล ๕ ในเชิงปัจเจกบุคคล ก็ถือ

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวงกิจ, เจ้าคณะอำเภอลำปางค์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิภาวัฒน์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

ว่าเป็นเรื่องสำคัญที่เราจะมองข้ามไม่ได้ และการที่ในอดีตศีล ๕ ได้รับการเน้นย้ำเฉพาะในความหมายเชิงปัจเจกนั้น อาจเพราะ คนสมัยก่อนสนใจปัญหาสากลของมนุษย์มากกว่าปัญหาที่เกิดตามยุคสมัย^{๘๒}

๑๑. จุดแข็งของสารหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ เป็นหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในโลกปัจจุบัน เป็นหลักธรรมที่คนทุกเพศทุกวัยสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน^{๘๓}

๑๒. อุปสรรคที่ทำให้ทุกฝ่ายต้องเร่งรณรงค์ส่งเสริมวัฒนธรรมกันอย่างจริงจังเกิดจากเหตุผลก็คือ การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นการค่อยยอมรับเข้ามาอย่างช้า ๆ แต่เมื่อรับมาแล้วหรือเปลี่ยนไปแล้ว จะแก้ไขให้เหมือนเดิมได้ยากยิ่ง เพราะจะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งทันที จนถึงวันนี้คงไม่สามารถบอกให้เด็กหรือวัยรุ่นหันไปสวมเสื้อคอกระเช้า นุ่งผ้าถุงไปเดินห้างสรรพสินค้า หรือให้คุณตาคุณยายนุ่งโจงกระเบนคงทำได้ยากยิ่ง หากปล่อยให้ทุกอย่างลื่นไหลอย่างนี้ นับวันวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยเราจะหมดไปหรือถูกรอบงำจากวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ จนหมดสิ้น^{๘๔}

๑๓. กระแสวัฒนธรรมตะวันตกเป็นกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยม ในขณะที่วัฒนธรรมไทยดั้งเดิมเป็นวัฒนธรรมประเพณีจิตนิยมตามแนวพระพุทธศาสนา หากปล่อยให้โดยไม่ทำอะไรสักอย่าง การปลูกฝังค่านิยมทางพุทธศาสนา คงกระทำได้ยากยิ่งกว่าในปัจจุบัน^{๘๕}

๑๔. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติหรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ การอ่อนแอหรือการหวังผลลบลับดลจากสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อให้ตนประสบความสำเร็จหรือความสุขหรือความสำเร็จในชีวิตนั้นไม่ใช่แนวทางของพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาในแง่ของหลักธรรมจึงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และเป็นเรื่องใกล้ตัวซึ่งสามารถสัมผัสรับรู้ได้ตลอดเวลา^{๘๖}

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๔} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สุชาติ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๕. ปัญหาทุก ๆ ปัญหา ของมนุษย์โลกในปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนามีหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติที่แก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ นั้น ให้ลุล่วงไปได้ เพราะใจความสำคัญของหลักธรรมทางพุทธศาสนา นั้น ไม่มีสิ่งใดเกินเลยไปจากเรื่องปัญหาชีวิตและวิธีการแก้ปัญหาชีวิตหรือที่เรียกว่าทุกข์^{๘๗}

๑๖. ตัวสารหรือหัวข้อธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งยากต่อการอธิบาย เช่น กิเลส ตัณหา นรก สวรรค์ ดังนั้น พระสงฆ์ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องมีความเข้าใจในธรรมนั้นโดยลึกซึ้งแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่ฉลาดในการอธิบายขยายความให้โยชนเข้าใจได้ด้วย^{๘๘}

๑๗. เรื่องชีวิตหลังความตาย เรื่องจิต เรื่องกรรมในอดีตชาติ เป็นต้น เป็นเรื่องที่ ยากต่อการทำความเข้าใจ และยากต่อการพิสูจน์ คือ ถ้าอยากรู้ว่ามีเกิดใหม่หรือไม่ ก็ต้องพิสูจน์ด้วยการตาย ก็พบว่าไม่มีใครยอมพิสูจน์ด้วยวิธีนี้^{๘๙}

๑๘. สารหรือธรรมะมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ วิทยาศาสตร์ถือหลักว่าก่อนจะเชื่ออะไรนั้นจะต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นจริงได้เสียก่อน วิทยาศาสตร์เชื่อในเหตุผล ไม่เชื่ออะไรลอย ๆ และต้องการหลักฐานมายืนยัน วิทยาศาสตร์ไม่อาศัยศรัทธาแต่อาศัยเหตุผล เชื่อการทดลองว่าให้ความจริงแก่เราได้ แต่ไม่เชื่อการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๙๐}

สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ ธรรมะในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และพระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกิยธรรม มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ สังคมต้องการหลักธรรมทางศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Massage) คือ การไหล่บ่าของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ นั่นเอง

ตารางที่ ๔.๑๐ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Massage)

สภาพ	ประเด็นที่	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
จุดแข็ง	ธรรมะในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้	๕	๑, ๖, ๙, ๑๔, ๑๘
	พระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกียธรรม	๕	๔, ๘, ๑๐, ๑๑, ๑๕
จุดอ่อน	หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม	๓	๒, ๑๖, ๑๗
โอกาส	สังคมต้องการหลักธรรมทางศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	๒	๕, ๗
อุปสรรค	การไหล่บ่าของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่	๓	๓, ๑๒, ๑๓

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Massage) คือ มีจุดแข็ง ได้แก่ ธรรมะในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ จำนวน ๕ รูปหรือคน พระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกียธรรม จำนวน ๕ รูปหรือคน มีจุดอ่อน ได้แก่ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม จำนวน ๓ รูปหรือคน มีโอกาส ได้แก่ สังคมต้องการหลักธรรมทางศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จำนวน ๒ รูปหรือคน และมีอุปสรรค ได้แก่ การไหล่บ่าของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จำนวน ๓ รูปหรือคน

ค. สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) พบว่า

๑. ช่องทางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของทุก ๆ วัด ที่มีมาแต่เดิมเป็นฐานสำคัญที่ต้องรักษาไว้ และจำเป็นต้องวิเคราะห์ผู้รับสารตามระดับปัญญา ซึ่งแตกต่างไปจากหลักการสื่อสารของนักวิชาการตะวันตกที่วิเคราะห์ผู้รับสารตามหลักพื้นฐานง่าย ๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ เช่น หลักทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ให้ข้อคิดว่าบุคคลมีความแตกต่างกันในด้าน บุคลิกภาพ สภาพจิตวิทยา ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ แตกต่างกันไป เนื่องจากมีการเรียนรู้จาก สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงแบ่งบุคคลที่จะสั่งสอน ตามระดับปัญญา ซึ่งลึกซึ้งกว่านักวิชาการตะวันตก พระองค์จะทรงแสดงธรรม ตามความเหมาะสมของบุคคล^{๑๑}

๒. ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพุทธศาสนิกชนในรูปแบบวัฒนธรรมไทย ตัวอย่างเช่น พิธีการบวช หรือ พิธีบรรพชาอุปสมบท ซึ่งในสังคมไทยเชื่อว่า ถ้ากุลบุตรได้มีโอกาสก็ควรจะบวชอย่างน้อยระยะเวลาหนึ่ง เพื่อจะได้ศึกษาอบรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการทดแทนพระคุณของบิดามารดา ให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ เป็นต้น นี่เป็นช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม ต้องรักษา สืบทอด และต่อยอดขยายออกไป^{๑๒}

๓. ช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของการเทศน์หรือการแสดงพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์ส่วนมากกระทำกันนั้น มิได้เป็นที่นิยมของผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนในสังคมยุคสารสนเทศออนไลน์ในปัจจุบัน เด็กและเยาวชนในปัจจุบันอยู่ในสังคมวัตถุนิยม มีพฤติกรรมบริโภคสื่อออนไลน์ โทรทัศน์ ดิจิทัลเกมส์ ฯลฯ ไม่ชอบฟังเทศน์ โดยให้เหตุผลว่าน่าเบื่อ แต่ถ้าพระสงฆ์ปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอธรรมะ โดยไม่นำเสนอธรรมะในลักษณะเทศน์หรือเทศนา ก็จะได้รับคามนิยม^{๑๓}

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลมุนี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูอุทุมมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๔. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของคณะสงฆ์ แต่ยังคงมีจำกัด ตามที่มหาเถรสมาคม ได้ออกระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ๒๕๔๓ ขึ้นเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องเสนอผ่านความเห็นชอบตามลำดับเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ ยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมที่จะเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดได้ ต้องมีที่ตั้งอยู่ในวัดที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดเรียบร้อยแล้ว และอยู่ภายในสังกัดมหาเถรสมาคม^{๙๔}

๕. หากพระสงฆ์ วัด คณะสงฆ์ หรือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องใช้ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ให้เป็นประโยชน์แก่การคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็อาจสามารถอาศัยช่องทางการสื่อสารออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารสาธารณะไปสู่คนในสังคมได้^{๙๕}

๖. คำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับความคิดความเชื่อของคนไทยและยังลึกลงในวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานของศีลธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อม^{๙๖}

๗. สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ แต่การใช้เทคโนโลยีของพระสงฆ์ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าท่านใช้เพื่อวัตถุประสงค์อะไร ใช้ในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร แต่การพิจารณาว่าอะไรควรหรือไม่ควรก็มีใช้เรื่องที่ตัดสินได้ง่ายนัก เมื่อมีหลักในการเทียบเคียงแล้ว พระสงฆ์ก็ควรเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมโดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การที่พระภิกษุใช้อินเทอร์เน็ตในเผยแผ่ธรรมะ ส่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมถึงการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องไม่ดี แต่ถ้าติดต่อสื่อสารในทางที่ไม่เกี่ยวกับพระธรรมวินัย ไม่เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ธรรมะ ก็เป็นสิ่งที่สมควร ซึ่งโลกปัจจุบันไม่ห้ามพระสงฆ์ใช้อินเทอร์เน็ต เพราะเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แต่สิ่งสำคัญคือการต้องถวายคำแนะนำให้พระสงฆ์รู้จักใช้อินเทอร์เน็ตให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพราะสื่ออินเทอร์เน็ตจะมีคุณหรือโทษไม่ได้ด้วยตัวมันเอง สำคัญที่ผู้ใช้^{๙๗}

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูธรรมโสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

๘. ด้านช่องทางการสื่อสารมีสิ่งที่เป็นอุปสรรค ซึ่งหากจะกล่าวถึงช่องทางในระบบสารสนเทศออนไลน์ที่พระนักเผยแผ่รุ่นใหม่ให้ความสนใจนั้น เห็นจะเป็นเรื่องราคาที่แพง รวมถึงความชำนาญของพระสงฆ์ในการใช้ระบบด้วย พระนักเผยแผ่รุ่นเก่ายังขาดความชำนาญในเรื่องนี้^{๙๘}

๙. พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรงที่ยังคงต้องรักษาไว้ให้ดี ดังเช่นนี้ข้าพเจ้าได้มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยหลังจากที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เกิดเป็นโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้ดำเนินงานจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการสั่งสอนเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา เพื่อให้นักเรียน นักศึกษามีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปประยุกต์นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน^{๙๙}

๑๐. คนรุ่นเก่าที่จะสนใจเข้าถึงสื่อธรรมะสมัยใหม่จริง ๆ มีน้อย ในขณะที่คนรุ่นใหม่ก็เข้าวัดน้อยลงทุกขณะ เหตุเนื่องจากสภาวะการณ์ในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่เหล่านั้นมองธรรมะเป็นเรื่องน่าเบื่อ ประการสำคัญคือ รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะในลักษณะการเทศนาหรือการเทศน์ไม่เป็นที่นิยม^{๑๐๐}

๑๑. ช่องทางออนไลน์เป็นทางเลือกใหม่ในสมัยนี้ ถ้าสมัยก่อน เด็ก ๆ คงจะเล่นตั้งเต ต่อมาก็เล่นโยนห่วง แล้วก็เล่นปิงปอง สมัยนี้ต้องใช้อะไรใหม่ ๆ ที่เขาใช้กัน คือ เป็นการใช้เวลาว่างตามยุคสมัยที่สังคมเปลี่ยนแปลง โดยจากสถิติของกระทรวงวัฒนธรรม พบว่า การเสพสื่อไอทีของเด็กในปัจจุบันคิดเป็น ๗๕% มีพฤติกรรมติดเกม ๑๕% หรือจำนวนกว่า ๒,๕๐๐,๐๐๐ คน ส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่ติด Facebook แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นกล่าวได้ว่า เด็กที่ติดเกมแต่สามารถแบ่งเวลาได้ เราเรียกว่าพฤติกรรมการเล่นเกมที่ปลอดภัย แต่เมื่อใดที่การเล่นเกมกลืนกินเวลาเรียนและการพักผ่อน ส่งผลต่ออารมณ์และพฤติกรรมก้าวร้าว นั้นหมายถึง อาการติดเกมรุนแรง ต้องได้รับการบำบัด และขณะนี้กำลังมีตัวเลขสูงขึ้นทุกปี^{๑๐๑}

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวนกิจ, เจ้าคณะอำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวรวิวัฒน์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๒. วิถีชีวิตของชาวไทยตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย ตั้งแต่วัยเด็กกระทั่งวัยชรา จะผูกพันอย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้แทรกซึมผสมผสานอยู่ในกิจกรรมแทบทุกด้านของชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยไม่สามารถแยกออกจากพระพุทธศาสนาได้ พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทยที่มีความสำคัญ มีความหมาย และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติไทย เป็นที่มาของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของไทย^{๑๐๒}

๑๓. การที่จะทำให้คนสนใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สื่อธรรมะเองก็ต้องปรับตัวให้ทันยุคสมัย การปลูกฝังความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาควรดำเนินการในขณะที่บุคคลมีอายุน้อย เพราะเป็นวัยที่ยังไม่มีภาระ ไม่มีเรื่องที่ต้องคิดมากจึงสามารถซึมซับเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดได้หากใช้วิธีที่เหมาะสม เด็กก็เปรียบเสมือนผ้าขาว จะแต่งแต้มสีอะไรลงไปก็ง่ายทั้งนั้น คำเปรียบเทียบบ้างว่าชี้ให้เห็นว่า การอบรมสั่งสอนคนในวัยเด็กย่อมเกิดผลดีกว่าทำเมื่อเด็กโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่แล้ว ทั้งนี้ จำเป็นเลือกใช้ช่องทางที่เหมาะสมกับช่วงวัยด้วย^{๑๐๓}

๑๔. หากสังคมพุทธมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ หรือ Internet อย่างกว้างขวาง และมีกฎระเบียบที่ชัดเจน ก็จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถมีอยู่ในทุกที่ทุกเวลา ทุกคนมีช่องทางศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทาง Internet^{๑๐๔}

๑๕. อุปกรณ์ที่ใช้รองรับระบบสารสนเทศออนไลน์ในปัจจุบัน ทั้งฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ แม้จะมีราคาถูกลงกว่าในอดีต แต่ก็ยังมีราคาแพง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบ IT เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับบุคคล และสืบเนื่องจากนโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของรัฐบาลที่ต้องการให้หน่วยงานของรัฐและสถาบันการศึกษา ได้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาช่วยในการปฏิบัติงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามภารกิจ ดังนั้น จึงถึงเวลาแล้วที่คณะสงฆ์จะต้องรับเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานที่มีอยู่เดิม^{๑๐๕}

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สฤณี, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๖. การเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมนจากผู้รับสารบางกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มวัยรุ่น การนำธรรมะไปสู่เยาวชนจำเป็นต้องพิจารณาเลือกช่องทางและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับวัยของเยาวชนซึ่งเป็นวัยรุ่น ดังนั้น ส่วนมากจึงไม่ชอบหรือไม่นิยมการฟังธรรมะในลักษณะเทศน์หรือแสดงพระเทศนา โดยมีทัศนคติว่าเป็นเรื่องไม่สนุกสนาน เพราะวัยนี้เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และสติ วัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงจะมีวุฒิภาวะทางเพศ ในระยะนี้พฤติกรรมแบบเด็กจะค่อย ๆ หายไปและมีการแสดงออกของความเป็นหญิงสาวหรือชายหนุ่มเข้ามาแทนที่ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่จึงเป็นด้านจิตใจที่เกิดจากการพัฒนาทางร่างกาย วัยรุ่นจะแสดงพฤติกรรมของอารมณ์รุนแรงและบีบคั้นในลักษณะสำคัญ คือ ความรู้สึกที่รุนแรงและไว อารมณ์ที่ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้เนื่องจากวัยรุ่นมีอารมณ์มากมายหลายประเภท ดังนั้น การนำธรรมะไปสู่กลุ่มผู้ฟังที่เป็นวัยรุ่นจำเป็นต้องพิจารณาเลือกช่องทางและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับวัย และสามารถสร้างความสนใจได้^{๑๐๖}

๑๗. โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นช่องทางสำคัญที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีระดับบทบาทและมีส่วนร่วมส่งเสริมจริยธรรมแก่ผู้รับสารในกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีความรู้ คุณธรรม สามารถนำความรู้ และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข กล่าวได้ว่า เป็นช่องทางสำคัญสำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้รับสารในกลุ่มเด็กและเยาวชนได้โดยตรง และด้วยเหตุที่พระราชบัญญัติการศึกษาฉบับปัจจุบัน กำหนดให้เยาวชนของชาติต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี ซึ่งตามระยะเวลาดังกล่าวนี้ คลอบคลุมการจัดการศึกษาในระดับประถม ศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ดังนั้น ข้อได้เปรียบสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือ การที่มีพระสงฆ์เป็นผู้สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หรือเรียกว่าเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งโดยฐานะนี้ พระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีหน้าที่จัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนในระดับต่าง ๆ อย่างน้อย สัปดาห์ละ ๑ คาบ และไม่เกินสัปดาห์ละ ๕ คาบ ซึ่งถือว่าเป็นช่องทางให้สามารถนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปสู่ผู้รับสารในกลุ่มเด็กและเยาวชน^{๑๐๗}

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียง, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพอนพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุ่มภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๘. ปัจจุบัน มีโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ให้พระสงฆ์มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นักศึกษา ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มเด็กและเยาวชนได้ โดยพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้สามารถเข้าถึงกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ ได้โดยตรง โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้เป็นโครงการเชิงรุกที่สามารถนำกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสู่กลุ่มเยาวชนให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีการบูรณาการมิติศาสนากับการศึกษาที่เข้าถึงผู้เรียน เทียบเคียงกับครูอาจารย์ที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา โดยมีพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการสั่งสอนให้นักเรียนในสถาน ศึกษาทั่วประเทศ เป็นการสนองนโยบายคุณธรรมนำความรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม^{๑๐๘}

สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) คือ พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมนจากผู้รับสารบางกลุ่ม มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) คือ สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) คือ อุปกรณ์รองรับการผลิตสื่อเผยแผ่ในระบบสารสนเทศออนไลน์ยังคงมีราคาแพงนั่นเอง

---

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพินตอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel)

สภาพ	ประเด็นที่	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
จุดแข็ง	พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง	๖	๑, ๒, ๔, ๙, ๑๗, ๑๘
จุดอ่อน	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมจากผู้รับสารบางกลุ่ม	๔	๓, ๑๐, ๑๓, ๑๖
โอกาส	สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ	๔	๕, ๗, ๑๑, ๑๔
	วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	๒	๖, ๑๒
อุปสรรค	อุปกรณ์รองรับการผลิตสื่อเผยแผ่ในระบบสารสนเทศออนไลน์ยังคงมีราคาแพง	๒	๘, ๑๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) คือ มีจุดแข็ง ได้แก่ พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง จำนวน ๖ รูปหรือคน มีจุดอ่อน ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมจากผู้รับสารบางกลุ่ม จำนวน ๔ รูปหรือคน มีโอกาส ได้แก่ สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ จำนวน ๔ รูปหรือคน วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จำนวน ๒ รูปหรือคน และมีอุปสรรค ได้แก่ อุปกรณ์รองรับการผลิตสื่อเผยแผ่ในระบบสารสนเทศออนไลน์ยังคงมีราคาแพง จำนวน ๒ รูปหรือคน

ง. สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) โดยพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) พบว่า

๑. ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ หากในวันนี้ พระสงฆ์หนึ่งนอนใจอยู่ว่า คนไทยส่วนมากยังนับถือศาสนาพุทธ จึงไม่ให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มเด็กและเยาวชนเหล่านั้น ในวันข้างหน้าเมื่อกลุ่มดังกล่าวนี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ พวกเขาอาจเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น และเมื่อพวกเขามีลูกมีหลาน ก็คงยากที่จะทำให้ลูกหลานของพวกเขาเข้ามาอยู่ใกล้พระพุทธศาสนาได้^{๑๐๙}

๒. ชาวบ้านส่วนมากนับถือศาสนาพุทธตามที่บรรพบุรุษของตนนับถือสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น ได้รับการหล่อหลอมจากสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ ทศนคติ วิธีประพฤติปฏิบัติตน ให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ เพื่อให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ในขณะที่เดียวกัน เมื่อครอบครัวถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ ทศนคติ วิธีประพฤติปฏิบัติตนให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของครอบครัว ก็จะถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนาที่ตนนับถือเข้าไปด้วย ทั้งในส่วนที่เป็นการสั่งสอนอบรม และในส่วนที่เป็นการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ดังนั้น เมื่อครอบครัวมีพื้นฐานการนับถือพระพุทธศาสนาก็จะถ่ายทอดทศนคติและความคิดให้สมาชิกใหม่ของครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนาตามไปด้วย^{๑๑๐}

๓. สิ่งที่เป็นจุดอ่อนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะว่าสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีความสุข และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้จริง^{๑๑๑}

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลภินิ, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๔. วัฒนธรรมของชาวพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวพุทธในชนบท ยังคงให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นิยาม เป็นตัวแทนของศาสนิกที่มีความใกล้ชิดกับคำสอนมากที่สุด ศรัทธาพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้มีศีลาจารวัตรที่งดงาม จึงทำให้ประชาชนทั่วไปทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างเชื่อถือในวัตรปฏิบัติและความเชื่อเหล่านี้จึงส่งเสริมให้พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำทางด้านวิญญาณ^{๑๑๒}

๕. หากทำให้ประชาชนรู้จักเลือกสรรเอาหัวข้อธรรมมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและชีวิตของตน ครอบครัว และสังคมแล้ว ย่อมจะนำไปสู่ความสงบสุขและประโยชน์เกื้อกูล ทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ และใหญ่หลวงยิ่งไปกว่านั้น คือ เป็นประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ^{๑๑๓}

๖. ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงนับถือศาสนาพุทธ ศรัทธาต่อพระสงฆ์ จากภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในฐานะผู้ทรงศีล ภาพลักษณ์นี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งสังคมาสงฆ์ โดยต้องการให้เป็นแบบอย่างของสังคมแห่งผู้ปฏิบัติดี พระพุทธเจ้าทรงกำหนดขอบเขตความประพฤติสำหรับพระสงฆ์ด้วยศีลหรือวินัย ได้แก่ กฎข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายของภิกษุในสังคมาสงฆ์ให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย เสมือนการนำดอกไม้ที่หลากหลายนามาร้อยเป็นพวงมาลัย ดอกไม้ทั้งหลายเหล่านี้จะด้อยค่าลง หากวางอยู่ระเกะระกะกระจัดกระจาย ทั้งยังทำให้กรุ่งรังอีกด้วย แต่เมื่อนำดอกไม้เหล่านี้มาร้อยรวมเข้าด้วยกันด้วยเส้นด้ายดอกไม้เหล่านี้ก็จะกลายเป็นพวงมาลัยอันงดงามเหมาะที่จะนำไปใช้ประดับตกแต่งให้เจริญตาเจริญใจ โดยเส้นด้ายที่ใช้ร้อยดอกไม้ให้รวมกันอยู่อย่างมีระเบียบงดงามนั้นเปรียบเสมือนพระวินัย^{๑๑๔}

๗. ผู้รับการที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นไม่เห็นประโยชน์ของธรรมะและเห็นเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย ถ้าจะยกตัวอย่างง่าย ๆ ตัวอย่างเช่น หากเปิดสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หรืออินเทอร์เน็ตขึ้นมา แล้วพบเรื่องธรรมะหรือเกี่ยวกับพระสงฆ์ก็จะปิดหรือเลื่อนไปช่องสัญญาณอื่นแทน เป็นต้น^{๑๑๕}

๘. บางคนใช้ชีวิตด้วยความประมาท ไม่ได้ยึดหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ไม่เล็งเห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต^{๑๑๖}

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระภิกษุวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมสราน, เจ้าคณะอำเภอมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพนกิจ, เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๙. ปฏิเสธไม่ได้ว่าคนส่วนใหญ่ในโลกนี้มักจะนับถือศาสนาตามบรรพบุรุษ เช่น เกิดในครอบครัวชาวพุทธก็นับถือพระพุทธศาสนา และในพื้นที่ของจังหวัดอุดรธานี ประชาชนคนส่วนใหญ่ยังคงให้การยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา^{๑๑๗}

๑๐. ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ ธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นและหนุ่มสาวนั้นเป็นกลุ่มที่ไม่ได้ให้ความสนใจศึกษาธรรมะเหมือนกลุ่มวัยผู้สูงอายุ อาจเป็นเพราะยังไม่ตระหนักในความเป็นไปตามธรรมชาติของสังขาร คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป^{๑๑๘}

๑๑. คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนของประเทศ นับถือพระพุทธศาสนาตามอย่างที่บรรพบุรุษของตนนับถือสืบต่อกันมา นี่เป็นจุดแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๑๙}

๑๒. แม้สังคมไทยในปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงไปมาก ความเคารพให้เกียรติต่อกันเริ่มมีลดน้อยถอยลง โดยเฉพาะการทำความเคารพพระภิกษุผู้ทรงศีล วัยรุ่นบางคนขาดความเกรงอกเกรงใจ ไร้สัมมาคารวะ เดินสวนทางแทบจะชนพระเลยก็มี แต่นั่นก็เป็นส่วนน้อยนิด หากกล่าวโดยรวมแล้ว วัยรุ่นที่เป็นชาวพุทธก็ยังคงให้ความเคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์ผู้ทรงศีล^{๑๒๐}

๑๓. ผู้รับสารหรือประชาชนส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ เคารพศรัทธาพระสงฆ์ในฐานะผู้ประพฤติปฏิบัติชอบดำรงอยู่ในศีล หรือเรียกว่า เป็นผู้ทรงศีล^{๑๒๑}

๑๔. ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์ トラบใดที่พระสงฆ์ยังคงมีความเป็นอยู่เรียบง่าย แต่มีจิตใจสูงส่ง เป็นอุดมคติที่พุทธศาสนิกชนใช้มองรูปแบบของวิถีชีวิตพระสงฆ์ สถานภาพพระสงฆ์จากทัศนะนี้ ทำให้พระสงฆ์ได้รับการปฏิบัติเหมือนบุคคลชั้นสูงในสังคม ด้วยสภาพจิตใจที่ประเสริฐและสูงส่งด้วยธรรมะที่เหนือกว่าสามัญชนโดยทั่วไป^{๑๒๒}

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์ธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สุภษดี, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศรี, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันคอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๕. คนส่วนใหญ่มีศาสนาที่ตนนับถือ แต่หากถามว่าทำไมจึงนับถือศาสนาที่ตนเองนับถือ ก็มักคิดและตอบว่านับถือตามครอบครัวที่คุณพ่อคุณแม่ นับถือกันมา การนับถือศาสนาจึงเป็นค่านิยมทางสังคมที่คนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ในสังคมเดียวกัน ปฏิบัติตามกัน เช่น คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธ^{๑๒๓}

๑๖. จุดแข็งในการเผยแผ่ศาสนาพุทธ คือ สภาพครอบครัวใหญ่ตามรูปแบบสังคมไทย กิจกรรมทั้งปวงของบุคคลมีศูนย์กลางอยู่ที่ครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การสร้างคน ครอบครัวจึงมีบทบาทสำคัญ คือ สร้างสรรค์สมาชิกใหม่เพื่อให้สังคมอยู่ได้ เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโตขึ้นในสังคม เพราะความรักความอบอุ่น เด็กจะหาที่อื่นใดเหมือนครอบครัวนั้นยากมาก ให้การอบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมาก เป็นสถาบันที่กำหนดสถานภาพ สถานภาพที่ครอบครัวให้นี้ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใครอยู่กับคนกลุ่มไหน และให้ความรักและความอบอุ่น เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่าจะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ ดังนั้นหากครอบครัวปลูกฝังหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่คนรุ่นใหม่ ก็เชื่อได้ว่า คนส่วนใหญ่ของสังคมก็จะยังคงนับถือและยึดมั่นตามหลักปฏิบัติที่ได้รับรับการปลูกฝังมาจากครอบครัวเป็นพื้นฐาน^{๑๒๔}

๑๗. ต้องยอมรับว่าประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชน ดังที่ศาสนาหนึ่งที่เผยแผ่ศาสนาโดยใช้การศึกษาหรือการตั้งโรงเรียนเป็นฐานในการเผยแผ่คำสอนของศาสนาแก่เยาวชน วิธีนี้เป็นวิธีที่หมอสอนศาสนาใช้มาตั้งแต่สมัยอดีต โดยในตอนแรกได้เข้ามาพร้อมวิทยากรใหม่ ๆ และนำการศึกษาแผนใหม่เข้ามาเสนอแก่สังคม และใช้เป็นสื่อในการสร้างความชอบธรรมเพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่ศาสนา ในปัจจุบัน เมื่อนักเรียนชาวพุทธเข้าไปเรียนในโรงเรียนของศาสนานั้น นักเรียนชาวพุทธจะเกิดความเคยชินในการเข้าร่วมกิจกรรมของศาสนานั้น ทั้งนี้เพราะนักเรียนชาวพุทธเมื่อได้มาเรียนในโรงเรียนของศาสนานั้นแล้ว จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาตามที่โรงเรียนจัดขึ้น ความเคยชินเช่นนี้ ทำให้นักเรียนชาวพุทธหลงลืมพระพุทธศาสนาไปบ้าง โดยจะไม่สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา แต่จะเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนานั้นแทน นี่เป็นภัยคุกคามที่เกิด ขึ้นแล้วในสังคมปัจจุบัน^{๑๒๕}

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอภูมิกวาวปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียง, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลภูมิกวาวปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๘. คณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญกับผู้รับสารในกลุ่มนักเรียนนักศึกษา โดยเน้นกลุ่มวัยรุ่น และเยาวชน เพราะคนกลุ่มช่วงวัยนี้เป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ศาสนาของทุก ๆ ศาสนา อีกทั้ง ถือเป็นผู้มีความสำคัญต่ออนาคตของสังคม เป็นทรัพยากรบุคคลของประเทศ และจะเป็นผู้ใหญ่ที่คอยขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ของชาติในอนาคต ทั้งนี้รวมถึงนโยบายด้านการศาสนาด้วย ดังนั้น ทุกศาสนาจึงกำหนดให้เยาวชนเป็นเป้าหมายสำคัญของการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งเป็นภัยคุกคามโดยทางอ้อมของศาสนาพุทธ^{๑๒๖}

สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์ และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย นั่นเอง

---

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver)

สภาพ	ประเด็นที่	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
จุดแข็ง	ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ	๗	๒, ๕, ๖, ๙, ๑๑, ๑๕, ๑๖
จุดอ่อน	ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ	๔	๓, ๗, ๘, ๑๐
โอกาส	ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์	๔	๔, ๑๒, ๑๓, ๑๔
อุปสรรค	ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย	๓	๑, ๑๗, ๑๘

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ มีจุดแข็ง ได้แก่ ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ จำนวน ๗ รูปหรือคน มีจุดอ่อน ได้แก่ ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ จำนวน ๔ รูปหรือคน มีโอกาส ได้แก่ ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์ จำนวน ๔ รูปหรือคน และมีอุปสรรค ได้แก่ ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย จำนวน ๓ รูปหรือคน

สรุปผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า

๑. สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า (๑) จุดแข็ง (Strength) คือ พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาถิ่น และวัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ (๒) จุดอ่อน (Weakness) คือ พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะ และพระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการเผยแผ่พุทธธรรม และพระสงฆ์ไม่ทำงานเป็นเครือข่ายหรือต่างคนต่างทำ (๓) โอกาส (Opportunity) คือ สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ และ (๔) อุปสรรค (Threat) คือ งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ

๒. สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า (๑) จุดแข็ง (Strength) คือ ธรรมะในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และพระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกียธรรม (๒) จุดอ่อน (Weakness) คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม (๓) โอกาส (Opportunity) คือ สังคมต้องการหลักธรรมทางศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ (๔) อุปสรรค (Threat) คือ การไหลบ่าของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่

๓. สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า (๑) จุดแข็ง จุดแข็ง (Strength) คือ พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง (๒) จุดอ่อน (Weakness) คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมจากผู้รับสารบางกลุ่ม (๓) โอกาส (Opportunity) คือ สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และ (๔) อุปสรรค (Threat) คือ อุปกรณ์รองรับการผลิตสื่อเผยแผ่ในระบบสารสนเทศออนไลน์ยังคงมีราคาแพง

๔. สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า (๑) จุดแข็ง (Strength) คือ ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ (๒) จุดอ่อน (Weakness) คือ ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ (๓) โอกาส (Opportunity) คือ ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์ และ (๔) อุปสรรค (Threat) คือ ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย

๔.๓ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

บริบทนี้เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

๔.๑.๑ ผลการวิเคราะห์กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ก. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender)

๑. ผู้ส่งสารต้องมีปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้รับสาร เกิดความเชื่อถือและมั่นใจในคำสอน พร้อมทั้งจะนำคำสอนนั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม^{๑๒๗}

๒. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีจิตสำนึกและตระหนักว่า ตนคือพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของสถาบันพระพุทธศาสนาในการแสดงบทบาทต่าง ๆ ทั้งในส่วนของความเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย^{๑๒๘}

๓. ผู้ส่งสารตามกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ต้องมีปณิธานในการแสดงธรรม ฟังตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อนแสดงธรรมนั้นว่าจะชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมทั้งยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์ ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรม กระทบใครให้เสียหาย หรือตำหนิตรง ๆ ทำให้ผู้รับฟังธรรมนั้นเกิดความไม่พอใจ^{๑๒๙}

๔. คุณสมบัติของผู้ส่งสารหรือพระสงฆ์ในอุดมคติตามทัศนะของชาวพุทธ คือ เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นปฏิบัติถูกทาง และเป็นปฏิบัติสมควร^{๑๓๐}

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลณี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

๕. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องชี้ให้เห็นประโยชน์ ทั้งประโยชน์ในชาตินี้และประโยชน์ในชาติหน้า ประโยชน์ในชาตินี้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน เช่น สุขภาพจากการมีทรัพย์ สุขภาพจากการทำงานไม่มีโทษ เป็นต้น โดยความสุขดังกล่าวนี้จะมีได้ต้องประกอบความขยัน มีการเก็บรักษาทรัพย์ที่ได้มา คบเพื่อนที่ดี เลี้ยงชีวิตสมควรแก่ฐานะตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา ส่วนประโยชน์ในชาติหน้าหรือประโยชน์ในภพหน้า คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีจิตใจเจริญอกงามด้วยคุณธรรม ความดี ซึ่งเป็นหลักประกันชีวิตในสัมปรายภพภายภาคหน้า โดยประโยชน์ดังกล่าวนี้จะมีได้จากการที่บุคคลถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยการบริจาค และถึงพร้อมด้วยปัญญาตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๓๑}

๖. การเทศนาต้องเริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม คือ เริ่มจากสิ่งที่มีรูปร่าง สัมผัสได้ ไปหาสิ่งที่ไร้รูปร่าง สัมผัสไม่ได้ หรือเทศน์สอนจากง่าย ๆ ไปหายาก ๆ หรือให้สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่าย หรือทำความเข้าใจได้ง่าย ไปหาสิ่งที่เห็นได้ยากหรือทำความเข้าใจได้ยาก นั้นเอง^{๑๓๒}

๗. เวลาไปสอนญาติโยม ต้องยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางสายกลาง ไม่หย่อนเกินไป และไม่ตึงจนเกิดพอติ ซึ่งต้องพิจารณาตามพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของผู้รับฟังเป็นสิ่งสำคัญ^{๑๓๓}

๘. ผู้ส่งสารมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ และที่สำคัญ คือ ต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะของสมณเพศ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจเป็นที่พึงได้อย่างสนิทใจ^{๑๓๔}

๙. พระสงฆ์จำเป็นต้องสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่จากเล็กไปหาใหญ่ ซึ่งก็ต้องมีทักษะหรือความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับสร้างเครือข่ายด้วย และเมื่อพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนามีทักษะความรู้พื้นฐานในการสร้างเครือข่ายการทำงานแล้ว จึงให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาไปได้ดำเนินการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน^{๑๓๕}

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวนกิจ, เจ้าคณะอำเภอลำดวน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิภาวิวัฒน์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๐. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ประสบความสำเร็จ พิจารณาได้จากผลลัพธ์ของการที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำหลักธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับช่วงวัยของตน ดังนั้นการพัฒนาเทคนิคการสอนธรรมะของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ^{๑๓๖}

๑๑. พระสงฆ์ต้องประพฤติตนให้เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชั้น เช่นเดียวกับในอดีตที่ผ่านมาที่พระสงฆ์เป็นที่เคารพของทุกคนชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป^{๑๓๗}

๑๒. ด้านผู้ส่งสารต้องมีการพัฒนาเทคนิคการสอนธรรมะแก่ผู้ส่งสารในทางพระพุทธศาสนา โดยฝึกฝนแล้วนำมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความเข้าใจ สามารถบูรณาการหลักธรรมนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน^{๑๓๘}

๑๓. ผู้ส่งสารหรือพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นเครือข่ายและเห็นประโยชน์และความสำคัญของการสร้างเครือข่ายในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ประโยชน์จากการลดการทำงานที่ซ้ำซ้อน ประโยชน์จากการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น เพื่อเป็นฐานคิดและแรงขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน^{๑๓๙}

๑๔. พระสงฆ์ต้องปฏิบัติจริง ปฏิบัติไม่ลวงโลก คือ ปฏิบัติจริงทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ไม่ใช่ปฏิบัติต่อหน้าคนอย่างหนึ่ง แต่ปฏิบัติลับหลังคนอีกอย่างหนึ่ง เมื่อทำได้เช่นนี้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็พระสงฆ์ที่สมควรแก่การเป็นต้นแบบของสังคม^{๑๔๐}

๑๕. ยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ผู้นำธรรมะไปสู่ประชาชน ต้องมีจิตเมตตา อบรมสั่งสอนด้วยเมตตา ไม่เห็นแก่ประโยชน์จากผู้รับจาก แต่ต้องเห็นแก่ประโยชน์ที่เกิดกับผู้รับสารเป็สำคัญ^{๑๔๑}

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สฤษดิ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๖. ผู้ส่งสารต้องมีเทคนิค และต้องแตกฉานในเนื้อหาสาระแห่งธรรมะ มีความสามารถในการเลือกใช้ภาษาที่ถูกต้องตามหลักภาษา โดยมีให้ผิดเพี้ยนไปจากสาระใจความได้ อีกทั้งยังต้องมีไหวพริบปฏิภาณ สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นได้อีกด้วย^{๑๔๒}

๑๗. ปัจจุบัน บทบาทของพระสงฆ์เริ่มสูญหายไป เพราะความเจริญแบบบริโภคนิยมตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทย เริ่มจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท คนในสังคมให้ความสนใจในหลักธรรมน้อยลงไป พระสงฆ์มีบทบาทในการจัดการศึกษาในกับคนในสังคมน้อยลงกว่าในอดีต เพราะมีหน่วยงานทางสังคมเข้ามาทำหน้าที่แทน แรงจูงใจในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ถือเป็นงานเร่งด่วนที่ต้องทำให้พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่โดยตรงในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีกำลังใจเพิ่มขึ้น มีแรงจูงใจ และมีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อสังคมด้วยการนำหลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชน^{๑๔๓}

๑๘. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน จำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนยอมรับว่าเป็นมิตร หรือเป็นเพื่อนทางความคิด เพราะในวัยนี้ถือว่าเพื่อนมีอิทธิพลอย่างมาก โดยเยาวชนเชื่อว่าเพื่อนจะเห็นด้วยในเรื่องเดียวกัน เชื่อว่าอยู่กับเพื่อนทำให้รู้สึกว่าคุณสมบัติไม่ถูกจำกัดอยู่ในกรอบเหมือนที่อยู่กับพ่อแม่ เชื่อว่าเพื่อนจะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการลงมือทำเรื่องต่าง ๆ เชื่อว่าเพื่อนย่อมยอมรับฟังทุกปัญหาของตน^{๑๔๔}

สรุปได้ว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า มีการปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม มีการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น มีการฝึกฝนอบรมเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการทำงานด้วย

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender)

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	การปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา	๗	๑, ๓, ๔, ๘, ๑๑, ๑๔, ๑๘
๒	การปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม	๒	๒, ๑๗
๓	การสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น	๒	๕, ๑๕
๔	การฝึกฝนเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต	๕	๖, ๗, ๑๐, ๑๒, ๑๖
๕	การสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่	๒	๙, ๑๓

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ การปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๗ รูปหรือคน การปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม จำนวน ๒ รูปหรือคน การสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น จำนวน ๒ รูปหรือคน การฝึกฝนเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จำนวน ๕ รูปหรือคน และการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ จำนวน ๒ รูปหรือคน

ข. กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message)

๑. ตัวสารหรือหลักธรรมะทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ตามกฎของธรรมชาติโดยตรง เป็นความจริงตามธรรมชาติ หลักการนี้ต้องรักษาไว้^{๑๔๕}

๒. ตัวสารหรือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น นรก สวรรค์ นิพพาน เป็นต้น การเผยแพร่หลักธรรมประเภทนี้จึงต้องอธิบายสภาพธรรมในลักษณะที่ไม่สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม อาจมีการปรับแต่งสารและวิธีการนำเสนอให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูง แต่ต้องไม่บิดเบือนให้ผิดไป^{๑๔๖}

๓. บุรณาการตัวสารหรือหลักธรรมะเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งกระทำได้โดยการนำเอาเหตุการณ์ข่าวปัจจุบันจากทางหนังสือพิมพ์ ทางวิทยุ หรือโทรทัศน์ ฯ มาผสานกับแนวคิดของหลักธรรมนั้น ๆ^{๑๔๗}

๔. พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ทั้งหมด ทรงจำแนกออกเป็นสองลักษณะต่างกัน คือ นามธรรมกับรูปธรรม ซึ่งแยกสภาพธรรมสองอย่างนี้ได้ เช่น เสียงไม่ใช่สภาพที่ได้ยิน กลิ่นไม่ใช่สภาพที่ได้กลิ่น รสไม่ใช่สภาพที่รู้รส เห็นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไหว ตึงไม่ใช่สภาพรู้ แต่มีจริงเมื่อมีการกระทบสัมผัสทางกาย ซึ่งสามารถรู้ได้ด้วยธาตุรู้ คือ นามธรรม นามธรรมนี้เป็นเรื่องที่น่าเข้าใจยากกว่ารูปธรรม และอธิบายให้เข้าใจได้ยากกว่า^{๑๔๘}

๕. พระธรรมหรือธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเป็นความจริงแห่งชีวิต ไม่ว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธ แต่อย่างไรแล้ว ธรรมะยังคงเป็นความจริงของโลกเสมอ^{๑๔๙}

๖. พระธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งร่วมสมัย ไม่ว่าจะเวลาใด เพราะเป็นความจริง ความรู้จริง สภาพของธรรมะไม่เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าสมัยไหน อีกทั้งร้อยปีหรืออีกพันปี ก็ไม่มีเปลี่ยนแปลง^{๑๕๐}

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลณี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

๗. การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งที่คนในสังคมปัจจุบันต้องการ เพราะพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ตลอด ๔๕ พรรษา ล้วนเป็นธรรมะที่ใหม่อยู่เสมอ ไม่มีล้าสมัย^{๑๕๑}

๘. หลักธรรมขั้นสูงก็สามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสามัญได้ หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงมีความครอบคลุมทั้งในส่วนการปฏิบัติขั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกิเลสหรือขั้นสำหรับปุถุชนที่เรียกว่าโลกียธรรม แต่นักเผยแผ่ต้องมีความสามารถในประยุกต์ใช้ธรรมะให้เข้ากับเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น ๆ ได้^{๑๕๒}

๙. ตัวสารของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นความจริงแท้ พิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ทั้งวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์ยอมรับสารวัตถุ ซึ่งรู้จักได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ว่ามีจริง และวิทยาศาสตร์ถือว่าความจริงเป็นสิ่งสาธารณะสามารถพิสูจน์ได้^{๑๕๓}

๑๐. การสื่อธรรมหรือการสื่อสารหลักธรรมไปสู่กลุ่มผู้ฟัง ต้องพิจารณาเลือกให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัย^{๑๕๔}

๑๑. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีความเป็นนามธรรมสูง ยากต่อความเข้าใจ พระสงฆ์ต้องมีความสามารถอธิบายให้เป็นรูปธรรม เข้าใจได้ง่าย แต่ยังคงความถูกต้องไม่แต่งแต้มตามความเข้าใจของตนเพียงเท่านั้น ต้องตรงกับที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ด้วย^{๑๕๕}

๑๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขในโลกปัจจุบัน เป็นหลักที่คนทุกเพศทุกวัยสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ประเด็นนี้ คือ ให้เน้นประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน^{๑๕๖}

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระครูธรรมโสธิตาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระครูอาทรนกิจ, เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิภาวิวัฒน์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สฤกษ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๓. พระสงฆ์ต้องรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน แสดงธรรมโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก รวมถึงเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังเป็นสำคัญ^{๑๕๗}

๑๔. พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนสำหรับทุก ๆ คน ที่ต้องการพัฒนาตนเอง เพราะมิใช่ว่าพระภิกษุเท่านั้นที่จะเป็นอริยบุคคลได้ การบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศ ที่วัย ที่อายุ แต่การสอนหรือเผยแผ่ธรรม ผู้สอนต้องคำนึงถึงช่วงวัยของกลุ่มผู้ฟังด้วย เพราะหลักธรรมขั้นสูง เด็กยังไม่เข้าใจ แต่หลักธรรมพื้นฐานทั่วไปอาจไม่เป็นที่สนใจของผู้ฟังในกลุ่มวัยทำงานหรือกลุ่มผู้สูงอายุ^{๑๕๘}

๑๕. ธรรมะที่นำมาเผยแผร์ต้องมีความน่าสนใจ ซึ่งพระสงฆ์อาจอาศัยเรื่องราวหรือข่าวที่เป็นที่สนใจช่วงเวลานั้นเป็นเครื่องมือในการสร้างความสนใจได้^{๑๕๙}

๑๖. ธรรมะต้องทันสมัย และต้องอาศัยการใช้สื่อทุกรูปแบบ ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ มาจนถึงสื่อยุคใหม่ เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์ เป็นธรรมะนวัตกรรม เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่ อินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้น คนยุค ๔.๐ จะเข้าไม่ถึงธรรมะ หรือธรรมะเข้าไปไม่เข้าถึงใจคน หรือว่าพระสงฆ์ถ่ายทอดน่าเบื่อเกินไป เห็นได้จากข่าวสารทุกวันนี้ตามสื่อต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียมีแต่เรื่องและคลิปของคนประหัตประหารทำร้ายกันอยู่ทุกวันส่วนใหญ่ขาดสติกัน เมื่อพิจารณาสังคมที่วิวัฒนาการมาสู่ยุคดิจิทัล หลากๆ อย่างก็เปลี่ยนไปเร็วตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้วิถีชีวิตของคนสมัยนี้พลอยเปลี่ยนไปด้วย จากสังคมที่ต้องเร่งรีบ ไม่ต้องแข่งขัน ก็เปลี่ยนมาเป็นใครไวก่อนได้ก่อน อันไหนที่สะดวกสบายก็ฉวยไว้ ถ้ายากหรือใช้เวลามากก็พยายามเลี่ยง^{๑๖๐}

---

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

๑๗. ตัวสารหรือหัวข้อธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งยากต่อการอธิบาย เช่น กิเลส ตัณหา นรก สวรรค์ ดังนั้น พระสงฆ์ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องมีความเข้าใจในธรรมนั้นโดยลึกซึ้งแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่ฉลาดในการอธิบายขยายความให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นด้วย^{๑๖๑}

๑๘. เป็นเรื่องยากพอสมควรที่จะทำให้คนในสังคมปัจจุบันเข้าใจธรรมะอย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน แต่เป็นเรื่องจำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องช่วยกันสร้างความเข้าใจแก่เด็กและเยาวชน ให้เชื่อถือและเชื่อมั่นว่าการทำดีจะส่งผลให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น จึงต้องสื่อหลักธรรมนั้นโดยบูรณาการเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถทำความเข้าใจในตัวสารหรือหลักธรรมนั้น ๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น^{๑๖๒}

สรุปได้ว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า เน้นการคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่น่าสนใจในช่วงเวลานั้น การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเน้นการบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัยหรือช่วงอายุเป็นสำคัญด้วย

---

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message)

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	การคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ	๓	๑, ๕, ๖
๒	การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน	๓	๒, ๙, ๑๑
๓	การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น	๖	๓, ๔, ๘, ๑๕, ๑๖, ๑๗
๔	การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	๓	๗, ๑๒, ๑๘
๕	การบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัย	๓	๑๐, ๑๓, ๑๔

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ การคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ จำนวน ๓ รูปหรือคน การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน จำนวน ๓ รูปหรือคน การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น จำนวน ๖ รูปหรือคน การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จำนวน ๓ รูปหรือคน และการบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัย จำนวน ๓ รูปหรือคน

ค. กระบวนการเผยแพร่พระพุทธรูปของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel)

๑. การเผยแพร่พระพุทธรูปของทุก ๆ วัดในช่องทางที่มีมาแต่เดิม เป็นฐานสำคัญที่ต้องรักษาไว้ เช่น การทำบุญตักบาตรหรือทำกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธรูปศาสนา^{๑๖๓}

๒. อาศัยประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นช่องทางในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา เช่น อาศัยประเพณีการบวชเพื่อทดแทนพระคุณของบิดามารดา ให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ เป็นต้น นี่เป็นช่องทางเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม ต้องรักษา สืบทอด และต่อยอดขยายออกไป^{๑๖๔}

๓. การเผยแพร่พระพุทธรูปในรูปแบบของการเทศน์ที่พระสงฆ์ส่วนมากกระทำกันนั้น มิได้เป็นที่นิยมของผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนในสังคมยุคสารสนเทศออนไลน์ในปัจจุบัน ดังนั้น ต้องปรับตัวโดยใช้การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางสื่อสารสมัยใหม่ที่เป็นที่นิยม^{๑๖๕}

๔. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นช่องทางเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาในรูปแบบการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นช่องทางเดิมที่ต้องสงวนรักษาไว้^{๑๖๖}

๕. การเผยแพร่พระพุทธรูปในยุปัจจุบันอาศัยช่องทางสื่อสารออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะไปสู่คนในสังคม เป็นการสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางสื่อสารสมัยใหม่ที่ได้รับการนิยมน้อยในปัจจุบัน^{๑๖๗}

๖. พระพุทธรูปเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อม การใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแพร่งี้ยังคงเป็นช่องทางที่ใช้ได้ผลอยู่เสมอ ตราบใดที่วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยยังคงเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธรูปศาสนา^{๑๖๘}

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลณี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

๗. สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ การที่พระภิกษุใช้อินเทอร์เน็ตในเผยแพร่ธรรมะ ส่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมถึงการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องไม่ดี โลกปัจจุบันไม่ควรห้ามพระสงฆ์ใช้อินเทอร์เน็ต เพราะเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร^{๑๖๙}

๘. ช่องทางในระบบสารสนเทศออนไลน์ที่พระสงฆ์นักเผยแผ่รุ่นใหม่ให้ความสนใจนั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่รุ่นเก่าส่วนมากยังขาดความชำนาญ ดังนั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่รุ่นเก่า ๆ จำเป็นต้องรักษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่ตนมีความชำนาญ เช่น การบรรยายธรรม การเทศน์หรือเทศนาธรรม^{๑๗๐}

๙. การใช้ช่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น เช่น โรงเรียน หรือสถานศึกษาระดับต่าง ๆ เช่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่จัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการสั่งสอนเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา^{๑๗๑}

๑๐. เนื่องจากสภาวะการณ์ในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่มองธรรมะเป็นเรื่องน่าเบื่อ เพราะรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะในลักษณะการเทศนาหรือการเทศน์ไม่เป็นที่นิยม การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ไลน์ เฟสบุ๊ก เป็นช่องทางที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มเด็ก เยาวชน และวัยรุ่น^{๑๗๒}

๑๑. จากสถิติของกระทรวงวัฒนธรรม พบว่า การเสพสื่อไอทีของเด็กในปัจจุบันมีอัตราสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านช่องทางไอทีสมัยใหม่ต่าง ๆ อาจเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของสังคมในปัจจุบัน^{๑๗๓}

---

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพนิกิจ, เจ้าคณะอำเภอนายกขุขันธ์ศรีสะเกษ จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิราภรณ์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๒. ตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย ตั้งแต่วัยเด็กกระทั่งวัยชรา วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยผูกพันอย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้แทรกซึมผสมผสานอยู่ในกิจกรรมแทบทุกด้านของชีวิต พระสงฆ์ต้องใช้กิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นช่องทางในการเผยแผ่ในทางอ้อม กล่าวคือ พยายามสอดแทรกในทุก ๆ ครั้งที่มีโอกาส^{๑๗๔}

๑๓. สื่อธรรมะเองก็ต้องปรับตัวให้ทันยุคสมัย การปลูกฝังความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาควรดำเนินการในขณะที่บุคคลมีอายุน้อย เพราะเป็นวัยที่ยังไม่มีภาระ แต่ก็ต้องมีลักษณะที่ทันสมัย เหมาะสมกับช่วงวัยและความสนใจของพวกเขาด้วย^{๑๗๕}

๑๔. ปัจจุบัน มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ หรือ Internet อย่างกว้างขวาง ซึ่งช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถมีอยู่ได้ในทุกที่ทุกเวลา และทุก ๆ คนมีช่องทางศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทางโซเซียลเน็ตเวิร์ค^{๑๗๖}

๑๕. ถึงแม้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศน์แบบเดิม ๆ จะไม่ได้รับความนิยมนอกจากผู้รับสารบางกลุ่มวัยรุ่น วัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่ชอบหรือไม่นิยมการฟังธรรมะในลักษณะเทศน์หรือแสดงพระเทศนา แต่การเผยแผ่ในช่องทางนี้ ยังคงเป็นที่ถูกอกถูกใจของกลุ่มผู้รับสารประเภทคนชราหรือผู้สูงอายุเป็นอย่างดี ซึ่งก็เป็นเหตุผลให้ยังต้องรักษารูปแบบไว้^{๑๗๗}

๑๖. หากจะทิ้งช่องทางการเผยแผ่เดิม ๆ ที่พระสงฆ์กระทำกันมาตั้งแต่อดีต อาจไม่เป็นการสมควร เพราะกิจกรรมทางศาสนาเกือบทั้งหมดยึดโยงกับความเชื่อของคนในสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางเดิมที่พระสงฆ์มีความชำนาญเป็นทุนเดิม ยังเป็นช่องทางที่ต้องใช้หรือต้องให้มีอยู่ต่อไป^{๑๗๘}

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สุฤษดิ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงศร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

๑๗. โลกยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาในอนาคต มนุษย์ในโลกปัจจุบันจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต ในการทำงานและสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข แม้แต่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็ยังมีผู้พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี เพื่อให้เชื่อมโยงกับโลกแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกทั้งชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้นด้วยเมื่อสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นเช่นนี้ จึงจำเป็นต้องมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน^{๑๗๙}

๑๘. สถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธมีการดำเนินการเพื่อพัฒนาผู้เรียนที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา นี่เป็นช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น ดังที่ปัจจุบันมีพระสงฆ์เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน และได้ร่วมมือกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีล กิจกรรมแผ่เมตตา กิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ การสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์หรือในวันพระ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร และโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน เป็นต้น^{๑๘๐}

สรุปได้ว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า มีการรักษาช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม มีการสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ มีการใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแผ่โดยทางอ้อม มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ และมีการใช้ช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น เช่น โรงเรียน หรือสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ด้วย

---

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel)

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	การรักษาช่องทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม	๔	๑, ๒, ๔, ๑๕
๒	การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่	๘	๓, ๕, ๗, ๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๗
๓	การใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแพร่โดยทางอ้อม	๒	๖, ๑๒
๔	การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ	๒	๘, ๑๖
๕	การใช้ช่องทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น	๒	๙, ๑๘

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนะว่า กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) คือ การรักษาช่องทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม จำนวน ๔ รูปหรือคน การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ จำนวน ๘ รูปหรือคน การใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแพร่โดยทางอ้อม จำนวน ๒ รูปหรือคน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ จำนวน ๒ รูปหรือคน และการใช้ช่องทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น จำนวน ๒ รูปหรือคน

ง. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver)

๑. พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง ๓ ประการ คือ ปฏิบัติมุ่งธรรมเป็นใหญ่ ปฏิบัติถือความถูกต้องเป็นสำคัญ และปฏิบัติเพื่อความตรัสรู้ คุณสมบัตินี้ จึงสามารถธำรงรักษาฐานความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแก่มหาชนได้อย่างแท้จริง^{๑๘๑}

๒. ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทที่ชาวบ้านส่วนมากนับถือศาสนาพุทธตามที่บรรพบุรุษของตนนับถือสืบต่อกันมา และได้ถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธามารุ่นต่อรุ่น^{๑๘๒}

๓. ด้านผู้รับสาร ต้องปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเยาวชนคนรุ่นใหม่ หรือวัยรุ่น หากวันนี้พระสงฆ์ไม่ให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มเด็กเยาวชนและเหล่านั้น ในวันข้างหน้าเมื่อกลุ่มดังกล่าวนี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ อาจเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นได้^{๑๘๓}

๔. ชาวพุทธในชนบทยังคงให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นเนืองนาบุญเป็นตัวแทนของศาสนิกที่มีความใกล้ชิดกับคำสอนมากที่สุด ศรัทธาพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้มีศีลาจารวัตรที่งดงาม ศรัทธาในพระสงฆ์โดยฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านวิญญาณ^{๑๘๔}

๕. พุทธศาสนิกชนยุคใหม่ เปิดรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ๆ โดยไม่ปิดกั้น เห็นได้จากการที่คนทุกเพศทุกวัยมีเครื่องมือการสื่อสารสมัยใหม่ มีโทรศัพท์มือถือเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตเป็นอันดับที่ ๕ ก็ว่าได้ โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ตโฟนนี้เป็นเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต วัยรุ่นมักเวลาในแต่ละวันโดยใช้สายตาจับต้องอยู่กับหน้าจอโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ตโฟน^{๑๘๕}

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระธรรมวิมลฺุณี, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระครูอุดมกิจจาภรณ์, เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระภาวนาวิมล วิ., เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ พระครูชัยสิทธิการ, เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๖. ด้านผู้รับสารต้องปลูกฝังคุณสมบัติของผู้ฟังธรรมที่ดี คือ การตั้งใจและมีสมาธิในการฟังพร้อมควรจดเนื้อหาใจความสำคัญไว้ การติดตามเรื่องราวโดยตลอด การฟังด้วยจิตคิดประเมินผล และมีวิจารณ์ญาณ การฟังโดยไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์หรือเป็นผู้ฟังที่ไร้เหตุผล^{๑๘๖}

๗. ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงนับถือศรัทธาต่อพระสงฆ์ จากภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในฐานะผู้ทรงศีล ภาพลักษณ์นี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งสังคัมสงฆ์ โดยต้องการให้เป็นแบบอย่างของสังคัมแห่งผู้ปฏิบัติ^{๑๘๗}

๘. ปัจจุบัน หลายคนเล็งเห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธรูปศาสนา หาเวลาเข้าวัดฟังธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบันที่มีปัญหาสังคมมากมาย^{๑๘๘}

๙. คนส่วนใหญ่ในโลกนี้มักจะนับถือศาสนาตามบรรพบุรุษ คนที่เกิดในครอบครัวชาวพุทธก็นับถือพระพุทธศาสนา และในพื้นที่ของจังหวัดอุดรธานีนี้ ประชาชนคนส่วนใหญ่ให้การยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ^{๑๘๙}

๑๐. ธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นและหนุ่มสาวนั้นเป็นกลุ่มที่ไม่ได้ให้ความสนใจศึกษาธรรมะเหมือนกลุ่มวัยผู้สูงอายุ จำเป็นต้องใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ๆ ให้พวกเขาเปิดใจหรือสนใจรับชมรับฟัง^{๑๙๐}

๑๑. คนในชุมชนส่วนมาก นับถือพระพุทธศาสนาตามอย่างที่บรรพบุรุษ ปู่ ตา ย่า ยาย ของตนนับถือสืบต่อกันมา นี้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท^{๑๙๑}

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติคุณ, เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน, เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พระครูอาทรนกิจ, เจ้าคณะอำเภอยะกัษศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิราภรณ์, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ พระมหาสุพล สุพล, รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์, วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๒. พุทธศาสนิกชนยังคงให้ความเคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์ผู้ประพฤติดี^{๑๙๒}
๑๓. ผู้รับสารหรือประชาชนส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ เคารพศรัทธาพระสงฆ์ในฐานะผู้ประพฤติปฏิบัติชอบดำรงอยู่ในศีล หรือเรียกว่า เป็นผู้ทรงศีล ^{๑๙๓}
๑๔. พระสงฆ์ได้รับการปฏิบัติเหมือนบุคคลชั้นสูงในสังคม ด้วยสภาพจิตใจที่ประเสริฐและสูงส่งด้วยธรรมะที่เหนือกว่าสามัญชนโดยทั่วไป^{๑๙๔}
๑๕. การนับถือศาสนาเป็นค่านิยมทางสังคมที่คนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ในสังคมเดียวกัน ปฏิบัติตามกันมา^{๑๙๕}
๑๖. คนในครอบครัวมีบทบาทสำคัญ ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมาก เป็นสถาบันที่กำหนดสถานภาพ สถานภาพที่ครอบครัวให้นี้ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใครอยู่กับคนกลุ่มไหน และให้ความรักและความอบอุ่น เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่าจะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ ดังนั้น หากครอบครัวปลูกฝังหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่คนรุ่นใหม่ ก็เชื่อได้ว่า คนส่วนใหญ่ของสังคมก็จะยังคงนับถือและยึดมั่นตามหลักปฏิบัติที่ได้รับรับการปลูกฝัง^{๑๙๖}
๑๗. ผู้รับสารต้องมีทัศนคติที่ดี ทั้งต่อตนเอง และผู้ที่ส่งสาร กล่าวคือ หากพุทธศาสนิกชนผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง โอกาสที่จะเข้าใจสารหรือตัวธรรมะ ก็จะมีมาก และหากพุทธศาสนิกชนผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร มีความเชื่อถือนิยมใสในความรู้อุบายและความประพฤติปฏิบัติ มีความชอบประทับใจในบุคลิก โอกาสที่การสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ก็จะประสบผลสำเร็จ^{๑๙๗}
-
- ^{๑๙๒} สัมภาษณ์ นางสาวชลดา พิทักษ์สุภษดิ์, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.
- ^{๑๙๓} สัมภาษณ์ นายภาณุพงศ์ แสงสร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.
- ^{๑๙๔} สัมภาษณ์ นางยุพาพร ไชยสาส์น, นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.
- ^{๑๙๕} สัมภาษณ์ นายวิชัย พลนิกรกิจ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.
- ^{๑๙๖} สัมภาษณ์ นายทองคำ ชลเวียน, รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.
- ^{๑๙๗} สัมภาษณ์ นายประยูร จักรโนวรรณ, ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑๘. ปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับผู้รับสารในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา โดยเน้นกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชน เพราะคนกลุ่มช่วงวัยนี้เป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ศาสนา ของทุก ๆ ศาสนา อีกทั้ง ถือเป็นผู้มีความสำคัญต่ออนาคตของสังคม เป็นทรัพยากรบุคคลของประเทศ และจะเป็นผู้ใหญ่ที่คอยขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ของชาติในอนาคต ทั้งนี้ รวมถึงนโยบายด้านการ ศาสนาด้วย ดังเช่นที่มีโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดส่งพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาเป็นผู้ช่วยสอน อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ที่ตรงใจ หรือถูกใจกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชนคงหนีไม่พ้นสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ นั่นเอง^{๑๘๘}

สรุปได้ว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า มุ่งดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิต วิญญาณ ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพระพุทธศาสนา การเปิดรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ และเน้นการปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี ต่าง ๆ ให้กับพุทธศาสนิกชน

---

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ บุญลือ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๖ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver)

ที่	ประเด็น	จำนวน (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่
๑	ดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ	๕	๑, ๔, ๗, ๑๒, ๑๓
๒	ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท	๔	๒, ๙, ๑๐, ๑๖
๓	การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพระพุทธศาสนา	๖	๓, ๘, ๑๑, ๑๔, ๑๕, ๑๗
๔	การเปิดรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่	๒	๕, ๑๘
๕	การปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี	๑	๖

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนคติว่า กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ จำนวน ๕ รูปหรือคน ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท จำนวน ๔ รูปหรือคน การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพระพุทธศาสนา จำนวน ๖ รูปหรือคน การเปิดรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ จำนวน ๒ รูปหรือคน การปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี จำนวน ๑ รูปหรือคน

๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นผลการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้จากกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๓๗๖ รูป โดยมีข้อมูลพื้นฐานปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

(n = ๓๗๖)

ปัจจัยส่วนบุคคล		จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. อายุ	๒๐-๓๐ ปี	๒๑๓	๕๖.๖๕
	๓๑-๔๐ ปี	๓๔	๙.๐๔
	๔๑-๕๐ ปี	๗๒	๑๙.๑๕
	๕๑-๕๙ ปี	๔๕	๑๑.๙๗
	๖๐ ปีขึ้นไป	๑๒	๓.๑๙
๒. พรรษา	ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๗๕	๗๓.๑๔
	๕-๑๐ พรรษา	๘	๒.๑๓
	๑๑-๑๕ พรรษา	๒๑	๕.๕๙
	๑๖-๑๙ พรรษา	๒๖	๖.๙๑
	๒๐ พรรษาขึ้นไป	๔๖	๑๒.๒๓
๓. วุฒิการศึกษาสามัญ	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๘๒	๗๕.๐๐
	ปริญญาตรี	๖๙	๑๘.๓๕
	สูงกว่าปริญญาตรี	๒๕	๖.๖๕
๔. วุฒิการศึกษานักธรรม	ไม่มีวุฒินักธรรม	๒๕๑	๖๖.๗๖
	นักธรรมชั้นตรี	๒๓	๖.๑๒
	นักธรรมชั้นโท	๓	๐.๘๐
	นักธรรมชั้นเอก	๙๙	๒๖.๓๓

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็น ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุที่ตอบแบบสอบถามพบว่า ส่วนใหญ่ (๑) มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๒๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๖๕ (๒) มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๒๗๕ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๑๔ (๓) มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๘๒ คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๐๐ และ (๔) ไม่มีวุฒินักธรรม จำนวน ๒๕๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๗๖

ตารางที่ ๔.๑๘ ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม

(n = ๓๗๖)

ที่	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านผู้ส่งสาร (Sender)	๔.๐๗	๐.๖๖๙	มาก
๒	ด้านสาร (Message)	๓.๙๔	๐.๗๒๖	มาก
๓	ด้านช่องทาง (Channel)	๔.๐๔	๐.๖๗๗	มาก
๔	ด้านผู้รับสาร (Receiver)	๓.๙๒	๐.๖๓๙	มาก
	ภาพรวม	๓.๙๙	๐.๔๙๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็น กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ดังนี้ (๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ (๒) ด้านช่องทาง (Channel) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ (๓) ด้านสาร (Message) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ และ (๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๙ ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด
อุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender)

(n = ๓๗๖)

ข้อ	ด้านผู้ส่งสาร (Sender)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา	๔.๐๘	๐.๗๘๑	มาก
๒	การปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม	๔.๑๐	๐.๗๘๗	มาก
๓	การสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น	๔.๐๒	๐.๘๓๔	มาก
๔	การฝึกฝนเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต	๔.๑๑	๐.๗๐๘	มาก
๕	การสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่	๔.๐๕	๐.๗๓๖	มาก
	รวม	๔.๐๗	๐.๖๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๔ การฝึกฝนเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ การปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ การปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๐ ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message)

(n = ๓๗๖)

ข้อ	ด้านสาร (Message)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ	๓.๙๖	๐.๗๕๓	มาก
๒	การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน	๓.๙๓	๐.๘๑๒	มาก
๓	การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น	๓.๙๐	๐.๘๕๐	มาก
๔	การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	๓.๙๒	๐.๘๑๖	มาก
๕	การบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัย	๔.๐๑	๐.๘๐๐	มาก
	รวม	๓.๙๔	๐.๗๒๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ การบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๑ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๑ การคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๑ ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด
อุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel)

(n = ๓๗๖)

ข้อ	ด้านช่องทาง (Channel)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การรักษาช่องทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม	๔.๐๓	๐.๘๐๐	มาก
๒	การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางสื่อสารสมัยใหม่	๔.๐๑	๐.๘๐๗	มาก
๓	การใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแผ่โดยทางอ้อม	๔.๐๔	๐.๗๙๒	มาก
๔	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ	๔.๐๕	๐.๗๕๔	มาก
๕	การใช้ช่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น	๔.๐๗	๐.๘๐๖	มาก
	รวม	๔.๐๔	๐.๖๗๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ การใช้ช่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๓ การใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแผ่โดยทางอ้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๒ ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver)

(n = ๓๗๖)

ข้อ	ด้านผู้รับสาร (Receiver)	ความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ	๓.๙๔	๐.๘๐๔	มาก
๒	ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท	๓.๘๒	๐.๙๑๓	มาก
๓	การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธรูปศาสนา	๔.๐๖	๐.๗๗๒	มาก
๔	การเปิดรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่	๓.๙๔	๐.๘๗๖	มาก
๕	การปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี	๓.๘๒	๐.๘๙๘	มาก
	รวม	๓.๙๒	๐.๖๓๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็น ความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ เมื่อพิจารณาเป็นข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธรูปศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๑ การดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และข้อ ๔ การเปิดรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท และข้อ ๕ การปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ ตามลำดับ

สรุปผลการวิเคราะห์กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

พบว่า

๑. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า มีการปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม มีการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น มีการฝึกฝนอบรมเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการทำงานด้วย

๒. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า เน้นการคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่น่าสนใจในช่วงเวลานั้น การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเน้นการบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัยหรือช่วงอายุเป็นสำคัญด้วย

๓. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า มีการรักษาช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม มีการสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ มีการใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแผ่โดยทางอ้อม มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ และมีการใช้ช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น เช่น โรงเรียน หรือสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ด้วย

๔. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า มุ่งดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพระพุทธศาสนา การเปิดรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ และเน้นการปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดีต่าง ๆ ให้กับพุทธศาสนิกชน

๔.๔ การสังเคราะห์ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครอบคลุมสิ่งๆที่สร้างขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิม ในกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ทั้งในส่วนของผลิตภัณฑ์ หรือการพัฒนา การนำเสนอ วิธีการแบบใหม่ ๆ รวมถึง การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเป็นรูปธรรม^{๑๙๙}

๒. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องพิจารณาว่ามีการ Promote อะไรที่คนติด คนชอบ หรือมี Attitude อย่างไรให้ผู้รับสารชอบใจ เช่นกรณีของ พระพรหมเวที ที่เป็นนักเทศน์ผู้ที่ได้รับความชื่นชมจากผู้ฟัง หรือต้องพิจารณาว่าเหตุใดคนจึงไปกราบหลวงตามหาบัว หรือในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่มีทั้ง “บ่อน้ำ” และ “ตาน้ำ” คือ มีพระมหาเถระเป็นศาสตราจารย์ใหญ่อยู่ถึง ๑๘ องค์ และอาจารย์รองลงมาถึง ๒,๗๔๐ องค์ อยู่มหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ทรงสถาปนาขึ้น หรือปราสาทตาพรหม^{๒๐๐}

๓. ในฐานะที่ทดลองบวชมา ๒๙ ปี เห็นว่าจำเป็นต้องวิเคราะห์ขึ้นตามหลักการ นโยบาย และพัฒนาวิธีการสอนคนให้มีศรัทธา มีปัญญา เรียนรู้-ฝึกหัด-ปฏิบัติ-พัฒนา ตามหลักการของ “กุสสลอุปสมบทา” เพื่อพัฒนาให้คนเป็นคนดี มีการพัฒนาจิตใจที่ทำให้จิตใจคนบริสุทธิ์ สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ มีส่วนร่วม มีจิตอาสา โดยนำหลักการเป็นตัวตั้ง เป็นรูปธรรม เป็นตัวสนับสนุนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอาจเป็นรูปแบบหรือกระบวนการที่รองรับภารกิจตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๖+๑ ด้านการงานในประเภทที่ ๔ ในเชิงนโยบาย เช่น การมีศูนย์การปฏิบัติราชการ^{๒๐๑}

^{๑๙๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม, ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ภัฏสุรินทร์, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ, รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๔. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ต้องเริ่มต้นที่หลักการ หรือแนวนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่ส่งเสริมอุดมการณ์ของพระนักเทศน์หรือพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งนำไปสู่วิธีการแบบใหม่ของการเผยแผ่ของอุดรธานี ซึ่งอาจสรุปตามแบบหลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ และวิธีการ ๖ เป็นรูปแบบ SMCR^{๒๐๒}

๕. ทางด้านผู้ส่งสาร เน้นกระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัลกับพระนักเผยแผ่ ส่วนเรื่องของ Message เน้นการสอนแบบบูรณาการ และผลิตภัณฑ์ธรรมะออนไลน์นี้เป็นกระบวนการการสร้างเครือข่าย ดังนั้น จึงควรใช้เป็น 4S โดยใช้คำว่าสมาร์ทเข้ามาไว้ด้านหน้าถ้อยคำ กล่าวคือ ข้อแรก Smart Sender คือ การสร้างพระนักเทศน์ยุคใหม่ที่มีความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัล ซึ่งต่อเนื่องมาสู่ข้อที่สอง Smart Message เพื่อกำจัดจุดอ่อนของตัวสารที่มีลักษณะเป็นนามธรรมที่ญาติโยมเข้าถึงยาก โดยปรับเปลี่ยนบูรณาการตัวข้อความให้เข้าใจง่าย คนเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็น New Message ต่อมาข้อที่สาม Smart Channel เป็นช่องทางใหม่ของการสื่อสารธรรมะไปสู่กลุ่มผู้ฟัง และข้อสุดท้ายหรือข้อที่สี่ คือ Smart Receiver คือ การเพิ่มกลุ่มผู้ฟังรุ่นใหม่ ดังกล่าวนี้อธิบายเป็นเชิงนโยบายให้คณะสงฆ์อุดรธานีสร้าง S⁴ SMTR ขึ้นมา ดังกล่าวนี้อาจมีหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการที่ดี ก็อาจเป็น (๑) แดกหน่อ (๒) ต่อยอด และ(๓) ถอดแบบ โดยที่ แดกหน่อ หมายถึง การปลูกขึ้นมาใหม่ แดกหน่อขึ้นมา ส่วนการต่อยอด หมายถึง มีการนำไปพัฒนาต่อหรือถอดแบบจากสิ่งที่ประสบผลสำเร็จแล้วให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังกล่าวนี้อตัวอย่างของ Smart Sender เช่น หลวงพ่อพยอม ท่านเป็นนักสอนที่คนให้ความสนใจ หรือยื่นฟังท่านบรรยายอรรถกถาได้เป็นชั่วโมง ๆ อีกกรณีหนึ่ง คือ ท่านพระมหาสมปองก็สามารถเข้าสู่กลุ่มผู้ฟังได้หลากหลาย เป็นต้น อีกกรณีหนึ่ง คือ พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ดา สุนทรโร ซึ่งได้ผลิตคลิปสั้น ๆ ลง YouTube, Facebook โดยหยิบสิ่งที่มีในชีวิตประจำวันของคนมาทำให้ทุกคนเข้าใจง่าย ๆ ในลักษณะของ Smart Message ทั้งนี้ จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริง^{๒๐๓}

๖. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาจยอดจากสิ่งที่ดีที่มีอยู่เดิม โดยเอาความโบราณมาเป็นพื้นฐานของอนาคต ในลักษณะที่มีความเป็นรูปธรรม มีการนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ทำสิ่งที่มี ให้เป็นสิ่งที่ดี ทั้งนี้ ต้องสอดคล้องกับหลักการที่มาในโอวาทปาติโมกข์หรือหลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ และวิธีการ ๖^{๒๐๔}

^{๒๐๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ประณีต, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศิษฐ์ประชาภา, รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๗. ในส่วนของจังหวัดอุดรธานีมีแนวปฏิบัติที่ดี หรือ Best Practice ของการนำที่มีอยู่เดิม คือ การเทศน์ในเชิงรับ มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก ดังหลักฐานปรากฏในช่องทาง Social อาทิ วัดหลวงอภิญาเทสิตรธรรม ที่มีการเผยแพร่พระธรรมเทศนา บน Facebook วัดนาหลวงอภิญาเทสิตรธรรม @watnaluang ทั้งในส่วนของเทศนาจากคณะพระธุดงค์ หรือพระธรรมเทศนา โดย พระเดชพระคุณพระราชสิทธิธำมรงค์ หรือหลวงปู่ทองใบ ปภัสสร เป็นต้น^{๒๐๕}

๘. กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องสอดคล้องกับหลักการของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ ทำอย่างไรให้คนไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ผิด ในขณะที่เดียวกันก็ต้องปฏิบัติในสิ่งที่ถูก หรือทำอย่างไรและมีโครงการใดที่สามารถนำเสนอโนบายให้ประชาชนเห็นพ้องต้องกัน จึงนับเป็นอุดมการณ์ในระดับที่เป็นอุดมการณ์ร่วม^{๒๐๖}

๙. กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี เป็นกระบวนการทำสิ่งที่ดี ให้เป็นสิ่งที่ดี อาทิ ผู้รับสาร จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจลึกซึ้ง และเป็นความรู้ที่รู้ และเข้าใจบนพื้นฐานของความถูกต้อง ส่วนผู้รับสารจำเป็นต้องมีพื้นฐานของการประพฤติตามหลักเบญจศีล และต้องได้รับความรู้จากการเผยแพร่ที่ถูกต้อง เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ตรงตามเป้าหมายของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา^{๒๐๗}

๑๐. ในส่วนของกฎหมายอาญา มีประมวลกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ตามความใน มาตรา ๒๐๖ ความว่า “ผู้ใดกระทำความผิดประการใด ๆ แก้วัดหรือสถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด อันเป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” ดังกล่าวนี้นี้ หากมีบุคคลใด ล้อเลียน ลบหลู่พระพุทธรูป ก็เข้าข่ายเป็นผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๐๖ นี้ ดังกล่าวนี้นี้ ในส่วนของกระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในเชิงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์ด้วย^{๒๐๘}

^{๒๐๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต, ผศ.ดร., รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุรวุฒิ สิทธิวัฒน์, ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึง จังหวัดราชบุรี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๗} สทนากลุ่มเฉพาะ นางสาวชนกสุดา อาจหาญ, ประธานผู้บริหารบ้านบุญอุดรธานีเพื่อการเผยแพร่ธรรม จังหวัดอุดรธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๘} สทนากลุ่มเฉพาะ นางสาวจาริณี พรหมพลจร, ทนายเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

สรุปผลการวิเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการในปัจจุบัน ทั้ง ๔ ด้าน มีดังนี้

๑. ด้านผู้ส่งสาร Smart Sender เป็นกระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัลแก่พระนักเผยแผ่ ได้แก่ กระบวนการให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นผลลัพธ์

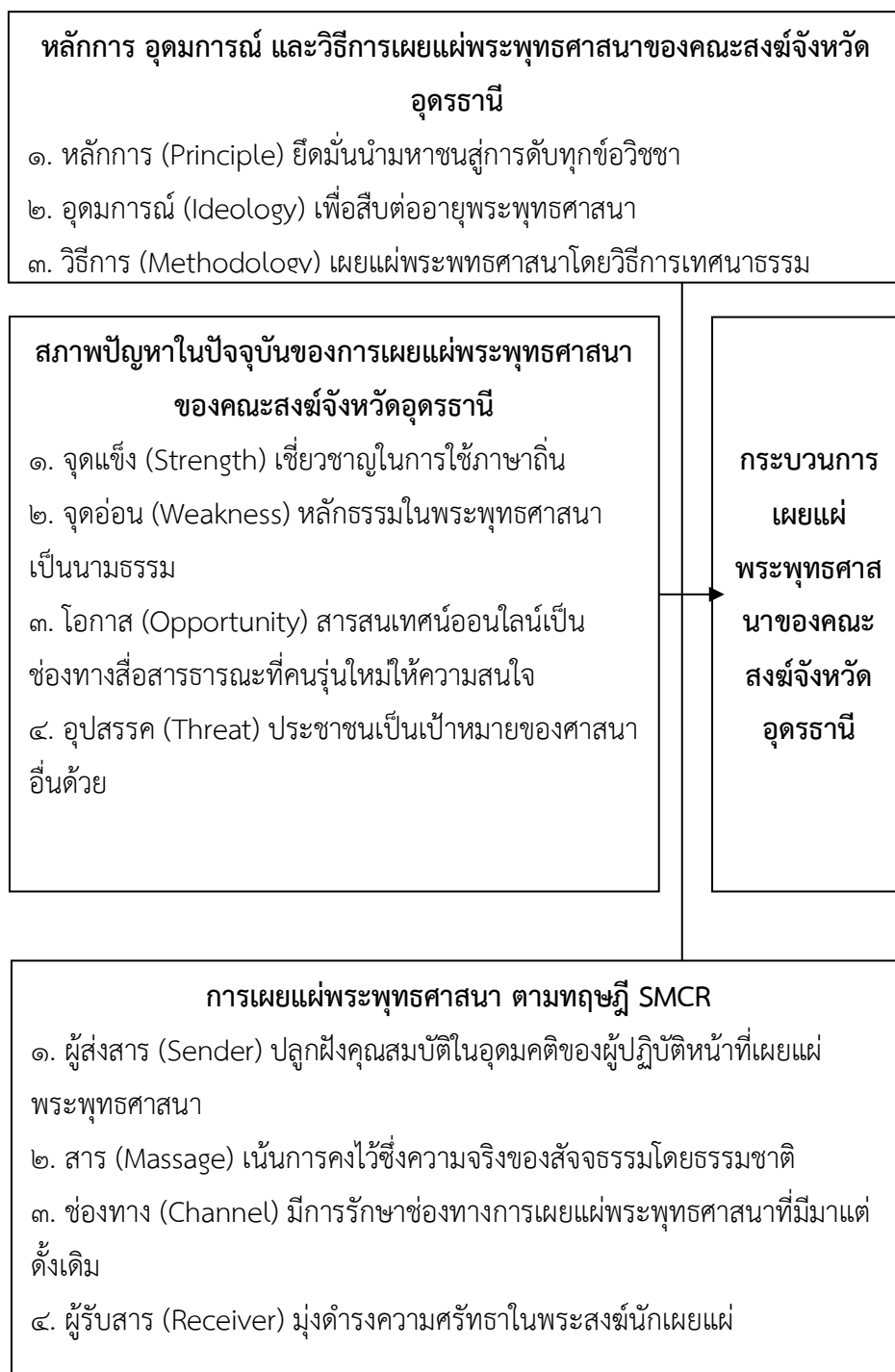
๒. ด้านสาร Smart Message เป็นกระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ กระบวนการบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้รับสารสามารถทำความเข้าใจในตัวสาร ซึ่งได้แก่ ธรรมะหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเป็นนามธรรมสูงได้ดียิ่งขึ้น และต้องเน้นเรื่องราวซึ่งเป็นที่น่าสนใจในช่วงเวลานั้น ๆ

๓. ด้านช่องทาง Smart Channel เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ธรรมะประเภทสื่อต่าง ๆ เผยแผ่ในช่องทางการสื่อสารสาธารณะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลกโดยสอดคล้องกับบริบทและแนวโน้มการใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ของประชากรโลกที่จะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประการสำคัญคือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรม คือ ต้องไม่มีการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

๔. ด้านผู้รับสาร Smart Receiver เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐ และภาคประชาสังคมระดับพื้นที่ จากเล็กไปหาใหญ่ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของเครือข่ายการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยกิจกรรมทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย

๔.๕.๑ องค์ความรู้จากงานวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นองค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” ดังนี้

๑.หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๑.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับอวิชชา ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์ ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลส รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้สภาพความเป็นจริงตามหลักอริยสัจสี่ รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกายและวาจาตามหลักอริยสัจสี่ศึกษา ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้ รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์เพื่อควบคุมจิตตามหลักอริยสัจสี่ศึกษา ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ และตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตา

๑.๒ อุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์ เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์ เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งควบคู่กับการปฏิบัติอย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเอง และเพื่อนำเวไนยสัตว์สู่พระนิพพาน

๑.๓ วิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี พบว่า มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรมการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม การเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่ การสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน การเทศน์ที่มีการถามตอบกัน หรือการปฐกถา วิสัชนา การจัดรายการวิทยุหรือรายการโทรทัศน์ การเป็นอาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ การเป็นพิธีกรหรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ การเขียนบทความลงวารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ และการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติในชีวิต

๒.สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

๒.๑ สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาถิ่น และวัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะ, พระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการเผยแผ่พุทธธรรม และพระสงฆ์ไม่ทำงานเป็นเครือข่าย หรือต่างคนต่างทำ มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ นั่นเอง

๒.๒ สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ ธรรมะในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และพระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกิยธรรม มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ สังคมต้องการหลักธรรมทางศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) คือ การไหลบ่าของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ นั่นเอง

๒.๓ สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า (๑) จุดแข็ง จุดแข็ง (Strength) คือ พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง (๒) จุดอ่อน (Weakness) คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมจากผู้รับสารบางกลุ่ม (๓) โอกาส (Opportunity) คือ สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และ (๔) อุปสรรค (Threat) คือ อุปกรณ์รองรับการผลิตสื่อเผยแผ่ในระบบสารสนเทศออนไลน์ยังคงมีราคาแพง

๒.๔ สภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า มีจุดแข็ง (Strength) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ มีจุดอ่อน (Weakness) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ มีโอกาส (Opportunity) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์ และมีอุปสรรค (Threat) ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย นั่นเอง

๓.ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามทฤษฎี SMCR

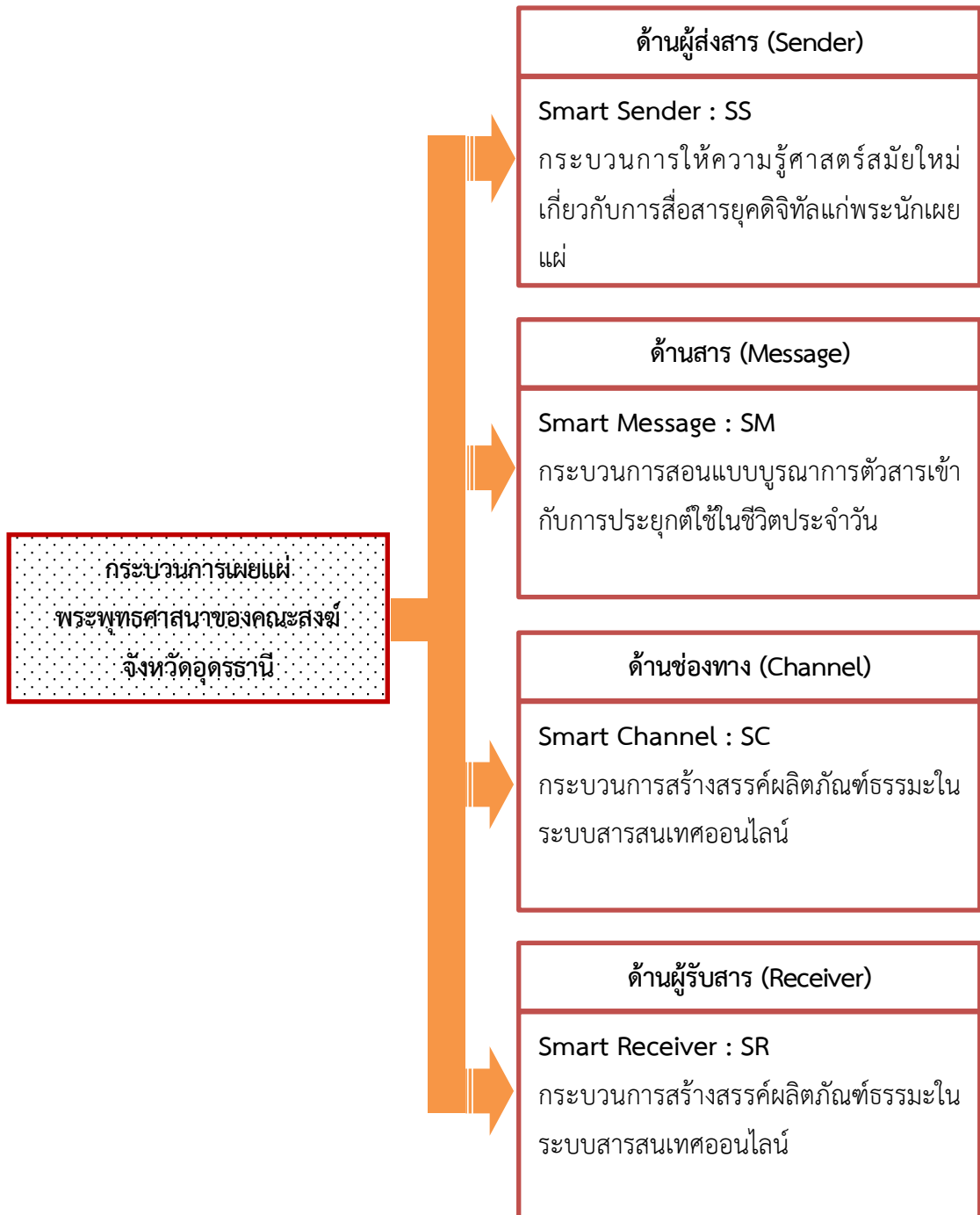
๓.๑ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) พบว่า มีการปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม มีการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น มีการฝึกฝนอบรมเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการทำงานด้วย

๓.๒ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) พบว่า เน้นการคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสัจธรรมโดยธรรมชาติ การปรับแต่งข่าวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่น่าสนใจในช่วงเวลานั้น การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเน้นการบูรณาการหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังแต่ละช่วยวัยหรือช่วงอายุเป็นสำคัญด้วย

๓.๓ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) พบว่า มีการรักษาช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม มีการสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ มีการใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผยแผ่โดยทางอ้อม มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผยแผ่มีความชำนาญ และมีการใช้ช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมอื่น เช่น โรงเรียน หรือสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ด้วย

๓.๔ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า มุ่งดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดยฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบท การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธรูป การเปิดรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ และเน้นการปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดีต่าง ๆ ให้กับพุทธศาสนิกชน

๔.๖.องค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๒ องค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นองค์ความรู้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” ดังนี้

๑. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร

Smart Sender เป็นกระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัล แก่พระนักเผยแผ่ ได้แก่ กระบวนการให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นผลลัพธ์ (ศึกษาพื้นฐานของของผู้รับสาร ใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากง่ายไปหายาก เริ่มจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ โดยใช้สื่ออุปกรณ์)

แม้พระภิกษุผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะเป็นผู้ทรงความรู้ทางธรรม และมีประสบการณ์ในการทำงาน แต่การอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาองค์การ โดยครั้งนี้ คณะสงฆ์ต้องร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์ด้านการที่มีประสิทธิภาพแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นผลลัพธ์ กระทำโดย

- คณะสงฆ์ต้องร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดทำหลักสูตรอบรมพระภิกษุนักเผยแผ่ ซึ่งมีสาระสำคัญพื้นฐาน ได้แก่ สาระการเรียนรู้การใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จริยวัตรของพระภิกษุนักเผยแผ่ธรรม และเทคนิคการเผยแผ่ธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ให้ความสำคัญกับพื้นฐานของของผู้รับสาร ใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากง่ายไปหายาก เริ่มจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ โดยใช้สื่ออุปกรณ์

- คณะสงฆ์ต้องร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดอบรมพระภิกษุนักเผยแผ่ โดยอาศัยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายฝ่าย อาทิ ภาคคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร เป็นต้น

- คณะสงฆ์ต้องร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสงฆ์มอบวุฒิบัตรแก่พระภิกษุนักเผยแผ่ที่ผ่านการอบรม

อย่างไรก็ตาม ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนขององค์กรคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ การนี้ หน่วยงานทั้ง ๓ ข้างต้น จำเป็นต้องจัดมอบวุฒิบัตรแก่พระภิกษุนักเผยแผ่ที่ผ่านการอบรมด้วย

๒. กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร

Smart Message เป็นกระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ กระบวนการบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้รับสารสามารถทำความเข้าใจในตัวสาร ซึ่งได้แก่ ธรรมะหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเป็นนามธรรมสูงได้ง่ายยิ่งขึ้น และต้องเน้นเรื่องราวซึ่งเป็นที่น่าสนใจในช่วงเวลานั้น ๆ

กระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการนำเสนอหลักธรรมะโดยการบูรณาการรูปแบบการนำเสนอให้เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัย ทั้งนี้ในประเด็นการบูรณาการร่วมกับข่าวสารบ้านเมืองในปัจจุบัน อาจกระทำโดย

- นำเสนอข่าวจากหนังสือพิมพ์หรือนิตยสาร โดยเลือกข่าวสารที่กำลังเป็นที่สนใจของคนในสังคมปัจจุบัน

- นำเสนอหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการกระทำที่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม หรือป้องกันและแก้ไขเหตุการณ์ที่ไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ตามข่าวที่นำเสนอ

อย่างไรก็ตาม พึงหลีกเลี่ยงข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง และเรื่องที่ไม่เหมาะสมกับการวิพากษ์วิจารณ์ของพระภิกษุด้วย ทั้งนี้ พึงเปิดโอกาสให้ผู้ฟังสามารถสื่อสารโต้ตอบกับพระนักเผยแผ่ได้ในลักษณะของการสื่อสาร ๒ ทาง ซึ่งเป็นรูปแบบการติดต่อสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีการตอบสนอง และมีปฏิริยาป้อนกลับ สามารถโต้ตอบ ปรีกษาหารือ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้

๓. กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง

Smart Channel เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ธรรมะประเภทสื่อต่าง ๆ เผยแผ่ในช่องทางการสื่อสารสาธารณะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลกโดยสอดคล้องกับบริบทและแนวโน้มการใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ของประชากรโลกที่จะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์เป็นวิธีดำเนินการโดยช่องทางการสื่อสารธรรมะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์ เนื่องจาก สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารสาธารณะที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน ดังนั้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์นี้ จึงต้องอาศัยสื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตเพื่อให้เข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมากและในวงกว้าง

โดยที่ โลกยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาในอนาคต มนุษย์ในโลกปัจจุบันจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต ในการทำงานและสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข แม้แต่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ยังมีผู้พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี เพื่อให้เชื่อมโยงกับโลกแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกทั้ง ชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้นด้วยเมื่อสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นเช่นนี้ จึงจำเป็นต้องมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่

การสร้างสรรคผลผลิตภัณฑัธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรม คือ ต้องไม่มีเป็นการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

๔. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร

Smart Receiver เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐ และภาคประชาสังคมระดับพื้นที่ จากเล็กไปหาใหญ่ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของเครือข่ายการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยกิจกรรมทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน

การสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนเป็นการทำงานในลักษณะแนวทางร่วมในเชิงรุก โดยสร้างเครือข่ายระดับปฏิบัติการ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระภิกษุนักเผยแผ่และภาคประชาสังคม โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน หรือประสานสัมพันธ์เพื่อให้ตอบสนองความต้องการร่วมกันในการพัฒนา โดยการสร้างเครือข่ายระดับปฏิบัติการนี้เป็นการสร้างเครือข่ายพื้นที่ (Area Network) ใน ๓ ระยะ ตามระดับการดำเนินงาน ได้แก่

- ระยะสั้น คือ เครือข่ายระดับอำเภอ
- ระยะกลาง คือ เครือข่ายระดับจังหวัด
- ระยะยาว คือ เครือข่ายระดับภาค (คณะสงฆ์)

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี (๒) ศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี และ (๓) นำเสนอกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสังฆาธิการในจังหวัดอุดรธานี พระภิกษุผู้ปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนักวิชาการศาสนาชำนาญการ จากการเลือกแบบเจาะจงตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑๘ รูปหรือคน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระภิกษุ (มหานิกาย) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๗๖ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

จากผลการวิจัยพบว่า หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีดังนี้

๑. หลักการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย (๑) ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับอวิชชาหรือการเกิดญาณที่ชนะอันสูงสุด (๒) ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมัดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม (๓) ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นินรันดร (๔) รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักอภิศีลสิกขา (๕) รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักอภิจิตสิกขา (๖) รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ ตามหลักอภิปญญาสิกขา (๗) ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้ สามารถที่จะรู้ตามได้ หากได้รับการฝึกฝน (๘) ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย (๙) ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อาภิส และ (๑๐) ตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตาในฐานะผู้ให้

๒. อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย (๑) เพื่อความมั่นคงแห่งบวรพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง (๔) เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง (๕) เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์ (๖) เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำนิพพานให้แจ้ง (๗) เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ควบคู่กับการปฏิบัติอย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเอง (๘) เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์ (๙) เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม และ (๑๐) เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี

๓. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย (๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม (๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

(๓) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม (๔) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่ (๕) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มีการถามตอบกัน หรือการปฐกฐา-วิสาขนา (๖) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นอาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ (๗) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการจัดรายการวิทยุหรือรายการโทรทัศน์ (๘) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกรหรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ (๙) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเขียนบทความลงวารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ และ (๑๐) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ

๕.๑.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

จากผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีดังนี้

๑. สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้สื่อสาร ประกอบด้วย (๑) จุดแข็ง คือ พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาถิ่น และวัดและพระสงฆ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ (๒) จุดอ่อน คือ พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะ และพระสงฆ์บางรูปขาดแรงจูงใจในการเผยแพร่พุทธธรรม และพระสงฆ์ไม่ทำงานเป็นเครือข่าย (ต่างคนต่างทำ) (๓) โอกาส คือ สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ และ (๔) อุปสรรค คือ งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่เพียงพอ

๒. สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร ประกอบด้วย (๑) จุดแข็ง คือ ธรรมะในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และพระพุทธศาสนามีหลักธรรมครอบคลุมปัญหาทางโลกียธรรม (๒) จุดอ่อน คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมีลักษณะเป็นนามธรรม (๓) โอกาส คือ สังคมต้องการหลักธรรมทางศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ (๔) อุปสรรค คือ การไหลบ่าของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่

๓. สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง ประกอบด้วย (๑) จุดแข็ง คือ พระสงฆ์มีช่องทางดั้งเดิมเป็นฐานในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง (๒) จุดอ่อน คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลักษณะการเทศนาแบบเดิมไม่ได้รับความนิยมนจากผู้รับสารบางกลุ่ม (๓) โอกาส คือ สารสนเทศออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และ (๔) อุปสรรค คือ อุปกรณ์รองรับการผลิตสื่อเผยแพร่ในระบบสารสนเทศออนไลน์ยังคงมีราคาแพง

๓. สภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร ประกอบด้วย (๑) จุดแข็ง คือ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ (๒) จุดอ่อน คือ ประชาชนบางส่วนไม่เล็งเห็นประโยชน์ของธรรมะ (๓) โอกาส คือ ประชาชนยังคงให้ความเคารพและศรัทธาต่อพระสงฆ์ และ (๔) อุปสรรค คือ ประชาชนเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ของศาสนาอื่นด้วย

๕.๑.๓ กระบวนการและปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีดังนี้

๑. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร ได้แก่ Smart Sender กระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัลแก่พระนักเผยแผ่ ได้แก่ กระบวนการให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นผลลัพธ์ (ศึกษาพื้นฐานของของผู้รับสาร ใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากง่ายไปหายาก เริ่มจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ โดยใช้สื่ออุปกรณ์)

๒. กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร ได้แก่ Smart Message กระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ กระบวนการบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้รับสารสามารถทำความเข้าใจในตัวสาร ซึ่งได้แก่ ธรรมะหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเป็นนามธรรมสูงได้ง่ายยิ่งขึ้น และต้องเน้นเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น ๆ

๓. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง ได้แก่ Smart Channel กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ธรรมะประเภทสื่อต่าง ๆ เผยแผ่ในช่องทางการสื่อสารสาธารณะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลกโดยสอดคล้องกับบริบทและแนวโน้มการใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ของประชากรโลกที่จะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประการสำคัญคือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรม คือ ต้องไม่มีเป็นการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

๔. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร ได้แก่ Smart Receiver กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐ และภาคประชาสังคมระดับพื้นที่ จากเล็กไปหาใหญ่ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของเครือข่ายการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยกิจกรรมทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจจึงนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี เป็นรูปแบบของ S⁴ หรือ Smart SMCR ประกอบด้วย ด้านผู้ส่งสาร คือ Smart Sender ซึ่งเป็นกระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัลแก่พระนักเผยแผ่ ได้แก่ กระบวนการให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแก่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นผลลัพธ์ โดยศึกษาพื้นฐานของของผู้รับสาร ใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เริ่มจากรูปรธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากง่ายไปหายาก เริ่มจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ โดยใช้สื่ออุปกรณ์, ด้านสาร คือ Smart Message ซึ่งเป็นนวัตกรรมกระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ กระบวนการบูรณาการตัวสารหรือหลักธรรมเข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้รับสารสามารถทำความเข้าใจในตัวสาร ซึ่งได้แก่ ธรรมะหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเป็นนามธรรมสูงได้ง่ายยิ่งขึ้น และต้องเน้นเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น ๆ, ด้านช่องทาง คือ Smart Channel ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ธรรมะประเภทสื่อต่าง ๆ เผยแผ่ในช่องทางการสื่อสารสาธารณะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลก โดยสอดคล้องกับบริบทและแนวโน้มการใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ของประชากรโลกที่จะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประการสำคัญคือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรมคือ ต้องไม่เป็นการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา, ด้านผู้รับสาร คือ Smart Receiver ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐ และภาคประชาสังคมระดับพื้นที่ จากเล็กไปหาใหญ่ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของเครือข่ายการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยกิจกรรมทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีสิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิมในการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่สอดคล้องกับสภาพและแนวโน้มความต้องการในปัจจุบัน ทั้งในส่วนของนวัตกรรมผลิตภัณฑ์หรือการพัฒนาหรือการนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใช้แบบใหม่ ๆ รวมถึงการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น และนวัตกรรมกระบวนการ หรือการประยุกต์ใช้แนวคิด วิธีการ หรือกระบวนการใหม่ ๆ ที่ส่งผลให้กระบวนการผลิต และการทำงานโดยรวมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ **พระมหาฐานันดร เขมปณโณ**^๑ ทำการวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงจะประสบผลสำเร็จต้องสร้างศักยภาพให้แก่พระบัณฑิตอาสาในการสื่อสารตามทฤษฎีการสื่อสาร นำทฤษฎีการสื่อสารไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ สร้างศักยภาพให้แก่พระบัณฑิตอาสาให้เข้าใจหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ตามทฤษฎีการสื่อสาร บูรณาการทฤษฎีการบริหารจัดการ ทฤษฎีการสื่อสาร และหลักพุทธธรรมไปใช้ในการเผยแผ่ และสอดคล้องกับที่ **ภักชลดา สุวรรณวล ประสิทธิ์ พันธวงษ์**^๒ ทำการวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุค Thailand 4.0” ผลการวิจัยพบว่าการเข้าถึงกลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนาในยุค Thailand 4.0 ต้องให้คณะสงฆ์มีความเข้าใจในความเป็นพุทธประชารัฐนำหลักธรรมมาพัฒนาไทยแลนด์ ๔.๐ ให้ครบวงจร ดังนั้นคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากหากขาดซึ่งการประพุดิธรรมจะทำให้สังคมสับสนวุ่นวายไปด้วย จึงถือได้ว่าเป็น กลยุทธ์การจัดการเชิงพุทธเป็นหัวใจที่สำคัญในการดำรงอยู่ของยุค Thailand 4.0 คือ นำกลยุทธ์ในการพัฒนาคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคล คือ พระสังฆาธิการ ผู้เป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต และสอดคล้องกับที่ **ปาณิสรา วัฒนพฤกษ์ และพัชนี เขยจรรยา**^๓ ทำการวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมของสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวี” ผลการวิจัยพบว่ามีการใช้นวัตกรรมสื่อเพื่อการเผยแผ่ โดยจำแนกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ สื่อหลักและสื่อเสริม สื่อหลักคือ สื่อโทรทัศน์ระบบผ่านดาวเทียม ในช่วงเริ่มต้นดำเนินการใช้ระบบอนาลอกต่อมาได้เปลี่ยนเป็นระบบดิจิทัล พร้อมกับเปลี่ยนช่องสัญญาณพีเอสไอ ซึ่งมีความเสถียรในการส่งภาพและเสียงที่มีคุณภาพ ส่วนสื่อเสริมเป็นสื่อใหม่ที่มีการพัฒนาตามเทคโนโลยีสื่อตามช่วงเวลา คือ เว็บไซต์ ยูทูป เฟสบุ๊ก ตามวัตถุประสงค์หลัก คือ การเผยแผ่ธรรมะที่ไม่เป็นเชิงพาณิชย์ และสอดคล้อง

^๑ พระมหาฐานันดร เขมปณโณ, “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^๒ ภักชลดา สุวรรณวล ประสิทธิ์ พันธวงษ์, “กลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุค Thailand ๔.๐”, *วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐).

^๓ ปาณิสรา วัฒนพฤกษ์ และพัชนี เขยจรรยา, “นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมของสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวี”, *วารสารการสื่อสารและการจัดการ นิด้า*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘).

กับที่ **พระครูจันทรรमानุวัตร (มะลิ โคตรแสง)**^๔ ทำการวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการจัดการความรู้บนพื้นฐานวิถีพุทธประเพณีเพื่อชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านปากกล้วยใช้หลักธรรมกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ ในการพัฒนาชุมชนเพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน ตามหลักหลักธรรมกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ คือ ของหายของหมด รู้จักหาмаไว้, ของเก่าซา รุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม, รู้จักประมาทในการกินการใช้ และตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ทั้งนี้ มีการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนด้วย ๖ กระบวนการของการจัดการความรู้ และสอดคล้องกับที่ **พระครูปริชาธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร)**^๕ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ คือ เพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ จัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม เริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน และสอดคล้องกับที่ **พระมหาบุญไทย ปุณณมโน**^๖ ทำการวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” พบว่าคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเว็บไซต์ของวัดไม่มีประสิทธิผลเท่าที่ควร เพราะคนส่วนมากไม่ค่อยเข้าชมเว็บไซต์ของวัดมากนัก ดังนั้น แนวทางในการพัฒนารูปแบบ กระบวนการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตในอนาคตนั้น คณะสงฆ์ไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ทันกับความเจริญของเทคโนโลยีและใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตให้ให้มีประสิทธิผล คณะสงฆ์ไทยควรมีองค์กรเพื่อให้การสนับสนุนและควบคุมดูแลในการใช้อินเทอร์เน็ตให้เหมาะสมกับสมณภาวะ เพราะในอนาคตสถาบันสงฆ์ องค์กรสงฆ์ และวัดต่าง ๆ มีความจำเป็นต้องใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้นเพื่อให้มีความเหมาะสมกับความเจริญของยุคสมัย

^๔ พระครูจันทรรमानุวัตร (มะลิ โคตรแสง), “นวัตกรรมการจัดการความรู้บนพื้นฐานวิถีพุทธประเพณีเพื่อชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๐).

^๕ พระครูปริชาธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร), “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^๖ พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. คณะสงฆ์ระดับจังหวัด และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรร่วมมือกันในการจัดทำหลักสูตรอบรมพระนักเผยแผ่ยุคดิจิทัล โดยเน้นความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒. คณะสงฆ์ระดับจังหวัด และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรออกแบบผลิตภัณฑ์ธรรมะประเภทสื่อต่าง ๆ เผยแผ่ในช่องทางการสื่อสารสาธารณะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ควรสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาองค์กรภาครัฐ และภาคประชาสังคมระดับพื้นที่ โดยเริ่มจากพื้นที่เล็กไปจนครอบคลุมพื้นที่ใหญ่ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

๒. ควรสร้างกระบวนการทำงานที่รองรับภารกิจตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๖+๑ เช่น ศูนย์การปฏิบัติราชการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรอบรมพระนักเผยแผ่ยุคดิจิทัล

๒. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการสร้างภาคีเครือข่ายพระนักเผยแผ่ระดับจังหวัดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ. การจัดการการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. แผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔ ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒. อุดรธานี: สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๖๑.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

กัลยา วาณิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ . สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- คณิงนิตย์ และสุบรรณ จันทบุตร. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิก, ๒๕๕๕.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. **แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- _____ . **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- _____ . **โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิก จำกัด, ๒๕๕๕.
- ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโลโณ). **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____ . **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสุธมโม). **สารภาค ๑๕**. กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). **วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **คนไทยกับเทคโนโลยี**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
- _____ . **จาริกบุญ-จาริกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.
- _____ . **ไอ ที ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากัญโคโลกาภิวัดน์)**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จตตวณฺโณ). **คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). **คม ชัด ลึก เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๗.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตตวณฺโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๒.
- _____ . **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี). **พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ). **หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง. **วัดพัฒนา ๔๔**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. **คู่มืออบรมนักเทศน์**. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา, ๒๕๔๕.
- มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วนิช สุธาร์ตัน. **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗.
- วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.
- _____. **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔.
- สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **หลักการศึกษามหาวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี. **ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี ประจำปี ๒๕๖๑**. อุดรธานี: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๖๑.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- _____. **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินิทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- เสนาะ ผดุงฉัตร. **วาทศาสตร์ ศิลปะเพื่อการพูด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____. พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูร วงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

อำนาจ เดชชัยศรี. สื่อการศึกษาพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: พิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์

พระครูปริชาตธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร). “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญโญ). “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นพระพุทธศาสนาในจังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูสุทธิกิจโกศล (สมภพ สุวโจ). “รูปแบบการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสสุภาโร). “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูอุทัยกิจจาร์ักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ). “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระประดิษฐ์ สุทธิธาดา. “ภาวะผู้นำแนวพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ. “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหาบุญไทย ปุณณมโน. “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”. *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาประสาน อนุตโต. “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

(๓) รายงานการวิจัย:

พระครูศรีปริยัตยาภิวังษ์ (วิจิตร ปสุโต). “เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐”. *รายงานการวิจัย*. ฝ่ายวิชาการและวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.

(๔) บทความ:

พระณปวร โทวาท. “การพัฒนาต้นแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย”. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๖๙.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิมิตฺติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. ใน *ธรรมปริทัศน์ ๔๖*. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๕๙.

ไพบูลย์ เสียงก้อง. “หลักการบริหารงานในวัด”, ใน *อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓*. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ. (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๗): ๑๙๓.

ภัชลดา สุวรรณนวล ประสิทธิ์ พันธวงษ์. “กลยุทธ์การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุคThailand ๔.๐”. *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): ๗๖-๘๙.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี. *ศาสนาพุทธในประเทศไทย*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.wikipedia.org.th> [๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๗) การสัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นางเกศินี สวัสดิ์. วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

นางยุพาพร ไชยสาส์น. นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

นางสาวชลดา พิทักษ์สุภษดี. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

นายทองคำ ชลเวียน. รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

นายประยูร จักรโนวรรณ. ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

นายภาณุพงศ์ แสงสร. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

นายวิชัย พลนิกรกิจ. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

นายสุริยันต์ บุญลือ. ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระครูชัยสิทธิการ. เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระครูธรรมสโมธาน. เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระครูโพธิวรวิวัฒน์. รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระครูสิริโชติคุณ. เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระครูอาทรวนกิจ. เจ้าคณะอำเภอลำดวน จังหวัดอุดรธานี, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระครูอุดมกิจจาภรณ์. เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระธรรมวิมลมูลณี, ดร. เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

พระภวนาวิมล วิ. เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระมหาสุพล สุพล. รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระโสภณพุทธิธาดา. รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๘) การสนทนากลุ่มเฉพาะ:

สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสาวจาริณีย์ พรหมพลจร. ทนายเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี,

๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นางสาวชนกสุดา อัจหาญ. ประธานผู้บริหารบ้านบุญอุดรธานีเพื่อการเผยแผ่ธรรม
จังหวัดอุดรธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ประณีต. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูปลัดสุรวุฒิ สิริวิฑูมโก, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหิง จังหวัดราชบุรี, ๑๑
ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูพิศิษฐ์ประชาภาณ. รองเจ้าคณะอำเภอมอแก้ว จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑
ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร. รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหาล้า. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาราชภัฏสุรินทร์,
๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชา
รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ ธันวาคม
๒๕๖๒.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระมหากษัตริยา กิติติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระครูศรีอรรถศาสตร์, ดร. อาจารย์
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรี
๓. พระครูโกศลธรรมมานุสิฐ, ดร. อาจารย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรี
๔. ดร. นพดล ดีไทยสงค์ อาจารย์
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ดร. ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๕๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคู่มือ

นมัสการ พระมหากษัตริย์ กิตติโสภณ, ผศ.ดร.

ด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคู่มือ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม

โทรติดต่อ : ๐๙๗-๒๕๒-๐๑๕๙

พระมหากษัตริย์ กิตติโสภณ, ผศ.ดร.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐
 ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙ วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒
 เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

นมัสการ พระครูศรีอรรถศาสตร์, ดร.

ด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๕๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง
 “นวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตาม
 หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
 แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็น
 ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
 ว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาส
 นี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

๒๑ ม.ค. ๖๒

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
 โทรติดต่อ : ๐ ๒๔๒-๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ไขนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๑ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎินิพนธ์
นมัสการ พระครูโกศลธรรมานุสิฐ, ดร. รองเจ้าคณะอำเภอบางปลาม้า
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างคุชฎินิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎินิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระครูท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎินิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้ว
นี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

๑๐ ม.ค. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว

ด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม

โทรติดต่อก : ๐๙๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

ตรวจแล้ว

ดร.ประเสริฐ ธิลาว

15 ม.ค. 2562

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.นพดล ดีไทยสงค์

ด้วย พระเสกสรรค ณาชา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
คุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง
“นวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ
พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตร
พุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค ณาชา สุขกาโม

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๙-๒๔๒-๐๑๕๙

อ. นพดล ดีไทยสงค์

 (ดร. นพดล ดีไทยสงค์)
 ๑๒ ม.ค. ๒๕๖๒

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ
(Survey)

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ (Survey)

๑. พระราชรัตนาลงกรณ์	เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย
๒. พระธรรมวิมลมุนี, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๗

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรภายในหน่วยงานของพระเดช
พระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ นิสิตดำเนินการเก็บ
รวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรติดต่อก : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

๑๙/๒/๒๕๖๒
๑๙/๒/๒๕๖๒
๑๙/๒/๒๕๖๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๘๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมวิมลมณี, ดร. เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบเรียนด้วยความเคารพอย่างสูง

พระ
พระธรรมวิมลมณี
๑๕ มี.ค. ๒๕๖๒

พระอุดมสิทธิธาดา

(พระอุดมสิทธิธาดา, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม

โทรติดต่ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๔

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก
(In-depth Interview)

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๑. พระธรรมวิมลมุนี, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
๒. พระโสภณพุทธิธาดา	รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
๓. พระครูอุดมกิจจาภรณ์	เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๔. พระภาวนาวิมล วิ.	เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
๕. พระครูชัยสิทธิการ	เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี
๖. พระครูสิริโชติคุณ	เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี
๗. พระครูธรรมสโมสราน	เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี
๘. พระครูอาทรวนกิจ	เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุดรธานี
๙. พระครูโพธิวิธานวิวัฒน์	รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี
๑๐. พระมหาสุพล สุพล	รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี
๑๑. นางเกศินี สวัสดิ์	วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
๑๒. นางสาวชลดา พิทักษ์สฤณี	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) (ต่อ)

๑๓. นายภาณุพงศ์ แสงศร	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
๑๔. นางยุพาพร ไชยสาส์น.	นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๑๕. นายวิชัย พลนิกรกิจ	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๑๖. นายทองคำ ชลเวียน	รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพันดอน
๑๗. นายประยูร จักรโนวรรณ	ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุมภวาปี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา- อุดรธานี เขต ๒
๑๘. นายสุริยันต์ บุญลือ	ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา- อุดรธานี เขต ๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๘๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

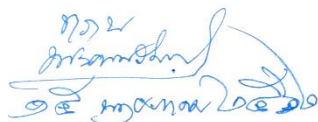
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมวิมลมณี, ดร. เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบเรียนด้วยความเคารพอย่างสูง

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

(พระอุเมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๘๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระโสภณพุทธิธาดา, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนด้วยความเคารพ

(พระอุเมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระเสกสรรสุทธกาโม)
๑๒/๓/๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๔๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 – 248 – 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 – 248 – 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูอุดมกิจจาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนด้วยความเคารพ

(พระอุมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ว ๑๔๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อการวิจัย
เรียน พระภาวนาวิมล วิ. เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนด้วยความเคารพ

(พระอมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๔๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/ ๑ ๑๔๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูชัยสิทธิการ เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนด้วยความเคารพ

พระครูชัยสิทธิการ
เจ้าคณะอำเภอไชยวาน

พระอุมาสิทธินายก

(พระอุมาสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓-๒๔๒๐๑๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ว ๑๔๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูสิทธิโชคคุณ เจ้าคณะอำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูสิทธิโชคคุณ
๑๒ มี.ค. ๖๒
๑๕.๓๓.๖.

ขอเรียนด้วยความเคารพ

พระอุเมสัทธินายก

(พระอุเมสัทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๔๗-๒๔๒๐๑๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๙๗

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูธรรมโสโมธาน เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนด้วยความเคารพ

พระอุมาสิทธิวิเทศ

(พระอุมาสิทธิวิเทศ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระเสกสรร สุขกาโม
๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๔๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูอาทรนกิจ เจ้าคณะอำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวหนังสือ ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(Handwritten signature in blue ink)
๒๓ มี.ค. ๖๒

ขอเรียนด้วยความเคารพ

(Handwritten signature in black ink)

(พระอุมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๙๗-๒๔๖๐๑๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๔ ๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูโพธิวรวิวัฒน์ รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ใจดี
พระครูโพธิวรวิวัฒน์
14 มี.ค. 62.

ขอเรียนด้วยความเคารพ

พระอุมาสิทธินายก

(พระอุมาสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศส ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๔๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระมหาสุพล สุพล รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม
พระมหาสุพล สุพล
๒๖ มี.ค. ๒๕๖๒.

ขอเรียนด้วยความเคารพ

พระอุมสิทธิธนายก

(พระอุมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๙-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๕๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิติศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นางสาวชลดา พิทักษ์สฤษฎี นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการประจำอำเภอกุมภวาปี
จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิติศึกษา ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติศึกษาดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

โกศลภทท์ และ นิตยคุณ

ทินานท์

(นางสาวชลดา พิทักษ์สฤษฎี)

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

พระอมลสิทธิเมธ

(พระอมลสิทธิเมธ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๗ ๑๘๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร คุณยุพพร ไชยสาส์น นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลกวางพั้นดอน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุเมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางยุพพร ไชยสาส์น)
นายกเทศมนตรีตำบลกวางพั้นดอน

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ว ๑๘๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายวิชัย พลนิกรกิจ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุตรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาดังกล่าว

การศึกษาดังกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑ ๑๔๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 – 248 – 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 – 248 – 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายทองคำ ชลเวียง รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลลงพาน-พันดอน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาดังกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตเผยแพร่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุมสิทธิญาณ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

นายทองคำ ชลเวียง
รองนายกเทศมนตรี ก.บ.ท.ล.พ.ด.น.
๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๔ ๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายประยูร จักรโนวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลกุฎกาฬวปี จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาดำเนินการหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระอุมาสิทธิธนายก

(พระอุมาสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ในนามของ
(นายประยูร จักรโนวรรณ)
ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลกุฎกาฬวปี
๒๕๖๒
ผู้ประสานงาน พระเสกสรร สุขกาโม
โทรติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ก ๑๕๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อขอรับข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายสุรียนต์ บุญลือ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหันตอน จังหวัดอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระเสกสรร ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๕๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาดำเนินการหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาดังกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- อ.เสกสรร ฉายา สุขกาโม

ขอเจริญพร

พระครูสุเมธีธรรม
Cmnsrjy@mcu.ac.th
อ.น. พิเศษ

พระครูสุเมธีธรรม

(พระอุมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรร สุขกาโม

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒๐๑๕๙

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาราชภัฏสุรินทร์
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. พระครูพิศิษฐ์ประชนาถ รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา
จังหวัดสมุทรสงคราม
๗. พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ.ดร. รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. พระครูปลัดสุวรรณ์ สิริวฑฒโก, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึ่ง
จังหวัดราชบุรี
๙. นางสาวชนกสุดา อาจหาญ ประธาน
ผู้บริหารบ้านบุญอุตรธานีเพื่อการเผยแผ่ธรรม
จังหวัดอุตรธานี

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) (ต่อ)

๑๐. นางสาวจาริณี พรหมพลจร

ทนายเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา

จังหวัดอุดรธานี

บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
รับที่..... 43
วันที่..... 9 ธ.ค. 62
ผู้รับ..... ศ.ดร.วิ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)
ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๑๑๐๓ วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้ง
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น.
เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอเชิญร่วม

รองศาสตราจารย์ สุรพล สุษะพรหม
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

๙ ธ.ค. ๖๒

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๑๑๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วห้ำ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ
[นางสาวศรี แก้วห้ำ]
๑๑ ธค ๒๕๖๒

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๐๒

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม

โทรติดต่ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๔

เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ:

(อ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้ประสานงาน)

๑๑ ธ.ค. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๐๗

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุพธนา ปราณีต อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

(ผศ.ดร.ยุพธนา ปราณีต)

เลขานุกรการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชารัฐศาสตร์

๑๗ ธ.ค. ๖๒

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม

โทรติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๐๕

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ฉันทิห์ว่าคม

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรติดต่ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๔

(พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.)
รักษาการเลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๐๕

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร. รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รัชสประจำตวันสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัก
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร.)

๑๑ พ.ค. ๖๒

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม

โทรติดต่ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๑๑๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

ศ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูพิศิษฐ์ไพโรจน์ รองเจ้าคณะอำเภอน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๕๒-๐๑๕๙

เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ:

พ.ศ. ดร. พิธิษฐ์ ไร่: ชานฉ, ดร.

(พ.ศ. ดร. พิธิษฐ์ ไร่: ชานฉ)

รองเจ้าคณะ: อภิบาลน้อย น. สมุทรสงคราม.

ที่ อว ๘๐๐๕๒/๑๑๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูปลัดสุราวุฒิ สิริวิฑฒโก, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึ่ง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๕๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ยินดีต้อนรับ
สุกกาโม

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

ที่ อว ๘๐๐๕๒/๑๑๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางสาวชนกสุดา อาจหาญ ประธานผู้บริหารบ้านบุญอุตรธานีเพื่อเผยแพร่ธรรมะ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุตรธานี” เพื่อเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
ของคณะสงฆ์ จังหวัดอุตรธานี” ในวันที่พุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ
ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบิ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ยินดีให้ร่วม
ดร.สุพล สุธะพรหม
11/12/62.

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

ที่ อว ๘๐๐๕๒/๑๑๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางสาวจริณีพรหมพลจร นายเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาอุดรธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระเสกสรรค์ ฉายา สุขกาโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี” ในวันที่พุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

อธิการบดี

จาริณีพรหมพลจร

๑๑ ธ.ค. ๖๒

ขอแสดงความนับถือ

ดร.สุรพล สุษะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระเสกสรรค์ สุขกาโม
โทรศัพท์ต่อ : ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙

บัญชีรายชื่อ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ดัชนีนิพนธ์เรื่อง “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี”

โดย พระเสกสรรค์ สุขกาโม

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

วันพุธที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น.

ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ - ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ
๑.	พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร	
๒.	พระครูพิศิษฐ์ประษานาถ	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	
๓.	พระครูสุจิตวิริยคุณ	เจ้าคณะตำบลพันดอน เขต ๑ จังหวัดอุดรธานี	
๔.	พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต, ผศ.ดร.	รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	
๕.	พระครูปลัดสุรวัฒน์ สิริวฑฒโก, ดร.	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึง จังหวัดราชบุรี	
๖.	พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ฯ	
๗.	พระมหาเกษฎา กิตติโสภณ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ฯ	
๘.	รศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์	
๙.	ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ	
๑๐.	รศ.ดร.วาสนา แก้วหล้า	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	
๑๑.	ผศ.ดร.ยุทธนา ปราณิต	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา	
๑๒.	นางสาวชนกสุดา อาจหาญ	ประธานผู้บริหารบ้านบุญอุดรธานีเพื่อเผยแผ่ธรรมะ	
๑๓.	นางสาวจาริณี พรหมพลจร	ทนายเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาอุดรธานี	

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมุ่งศึกษาหลักการ อุดมการณ์ วิธีการ และสภาพปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี และกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา (นามสกุล) .....

วุฒิการศึกษา .....

ตำแหน่ง .....

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์ .....

ตอนที่ ๒ ประเด็นคำถาม

๑. ท่านเห็นว่า หลักการ (Principle) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทุกฝ่ายในคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานียอมรับและยึดถือร่วมกันในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง

๒. ท่านเห็นว่า อุดมการณ์ (Ideology) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทุกฝ่ายในคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานียอมรับและยึดถือร่วมกันในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง

๓. ท่านเห็นว่า วิธีการ (Methodology) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ท่านสนใจของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ซึ่งสอดคล้องกับหลักการและยึดมั่นในอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง

๔. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในบริบทการวิเคราะห์ตามหลัก 4Ms ประกอบด้วย

- ๔.๑ จุดแข็ง (Strength)
- ๔.๒ จุดอ่อน (Weakness)
- ๔.๓ โอกาส (Opportunity)
- ๔.๔ อุปสรรค (Threat)

๕. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านสาร (Message) เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในบริบทการวิเคราะห์ตามหลัก 4Ms ประกอบด้วย

- ๕.๑ จุดแข็ง (Strength)
- ๕.๒ จุดอ่อน (Weakness)
- ๕.๓ โอกาส (Opportunity)
- ๕.๔ อุปสรรค (Threat)

๖. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านช่องทาง (Channel) เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในบริบทการวิเคราะห์ตามหลัก 4Ms ประกอบด้วย

- ๖.๑ จุดแข็ง (Strength)
- ๖.๒ จุดอ่อน (Weakness)
- ๖.๓ โอกาส (Opportunity)
- ๖.๔ อุปสรรค (Threat)

๗. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้รับสาร (Receiver) เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในบริบทการวิเคราะห์ตามหลัก 4Ms ประกอบด้วย

- ๗.๑ จุดแข็ง (Strength)
- ๗.๒ จุดอ่อน (Weakness)
- ๗.๓ โอกาส (Opportunity)
- ๗.๔ อุปสรรค (Threat)

๘. ท่านเห็นว่า กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการปัจจุบัน เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านผู้ส่งสาร (Sender)

๙. ท่านเห็นว่า กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการปัจจุบัน เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านสาร (Message)

๑๐. ท่านเห็นว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่ สอดคล้องกับสภาพและความต้องการปัจจุบัน เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านช่องทาง (Channel)

๑๑. ท่านเห็นว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่ สอดคล้องกับสภาพและความต้องการปัจจุบัน เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านผู้รับสาร (Receiver)

ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระเสกสรรค์ สุขกาโม (แก่นจันทร์)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ฉ
แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง

กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมุ่งศึกษาศึกษาหลักการ อุดมการณ์ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี และกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ตอนที่ ๓ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

การนี้ ใครขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามนี้ทุกข้อตามความเป็นจริง โดยข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจักเก็บเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระเสกสรรค์ สุขกาโม (แก่นจันทร์)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้วิจัย)

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. อายุ

๒๐-๓๐ ปี

๓๑-๔๐ ปี

๔๑-๕๐ ปี

๕๑-๕๙ ปี

๖๐ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

ต่ำกว่า ๕ พรรษา

๕-๑๐ พรรษา

๑๑-๑๕ พรรษา

๑๖-๑๙ พรรษา

๒๐ พรรษาขึ้นไป

๓. วุฒิการศึกษาสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

สูงกว่าปริญญาตรี

๔. วุฒิการศึกษานักธรรม

ไม่มีวุฒินักธรรม

นักธรรมชั้นตรี

นักธรรมชั้นโท

นักธรรมชั้นเอก

ตอนที่ ๒ : หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องความคิดเห็นที่ท่านมีต่อหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ตามความเป็นจริง

ข้อ	หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๑. หลักการ (Principle)						
๑	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับอาวิชชาหรือการเกิดญาณทัสนะอันสูงสุด					
๒	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้ายภายในจิตใจ หมตเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม					
๓	ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร					
๔	รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริยศีลสิกขา					
๕	รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริยจิตสิกขา					

ข้อ	หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๖	รับผิดชอบต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริยสัจสี่					
๗	ตระหนักในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถเป็นผู้ฝึกได้ สามารถที่จะรู้ตามได้ หากได้รับการฝึกฝน					
๘	ตระหนักในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย					
๙	ตั้งตนบนพื้นฐานความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อาภิส					
๑๐	ตั้งตนบนพื้นฐานแห่งความเมตตาในฐานะผู้ให้					
๒. อุดมการณ์ (Ideology)						
๑	เพื่อความมั่นคงแห่งบรมพระพุทธศาสนา					
๒	เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา					
๓	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การไม่ทำบาปทั้งปวง					
๔	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำกุศลทั้งปวง					
๕	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์					
๖	เพื่อนำเวไนยสัตว์สู่การทำนิพพานให้แจ้ง					
๗	เพื่อความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ควบคู่กับการปฏิบัติอย่างแท้จริงให้เกิดมรรคผลแก่ตนเอง					
๘	เพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพุทธองค์					
๙	เพื่อการทำหน้าที่แห่งสาวกให้ถึงพร้อม					
๑๐	เพื่อให้ตนมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญบารมี					

ข้อ	หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๓. วิธีการ (Methodology)						
๑	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนา ธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การ สนทนาธรรม					
๒	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือ จัดอบรม สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน					
๓	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและ อุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม					
๔	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ มหาชาติหรือการเทศน์แหล่					
๕	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มี การถามตอบกัน หรือการปฐกฐา-วิสาขนา					
๖	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็น อาจารย์สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือ สถานศึกษาต่าง ๆ					
๗	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการจัด รายการวิทยุหรือรายการโทรทัศน์					
๘	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเป็นพิธีกร หรือวิทยากรรับเชิญในรายการวิทยุหรือ โทรทัศน์					
๙	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเขียน บทความลงวารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารสนเทศต่าง ๆ					

ข้อ	หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๑๐	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอดแทรก ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมใน ประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ					

ตอนที่ ๓ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี
--

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็น กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ที่ตรงกับความเป็นจริงในปัจจุบัน โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านผู้ส่งสาร (Sender)						
๑	พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในการ ใช้ภาษาถิ่น					
๒	การปลูกฝังคุณสมบัตินอกเหนือจากคตินิยมของผู้ปฏิบัติ หน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา					

ข้อ	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๓	การปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม					
๔	การสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น					
๕	การฝึกฝนเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต					

ข้อ	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๒. ด้านสาร (Message)						
๑	พระสงฆ์บางส่วนขาดทักษะความสามารถในการสื่อสารธรรมะ					
๒	การคงไว้ซึ่งความจริงหรือเป็นสังฆธรรมโดยธรรมชาติ					
๓	การปรับแต่งตัวสารให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูงโดยไม่บิดเบือน					
๔	การประยุกต์ธรรมะเพื่อใช้กับเรื่องราวซึ่งเป็นที่สนใจในช่วงเวลานั้น					
๕	การบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน					
๓. ด้านช่องทาง (Channel)						
๑	สังคมต้องการให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบทางความประพฤติ					
๒	การรักษาช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม					

ข้อ	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๓	การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสาร สมัยใหม่					
๔	การใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นช่องทางในการเผย แผ่โดยทางอ้อม					
๕	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางที่นักเผย แผ่มีความชำนาญ					

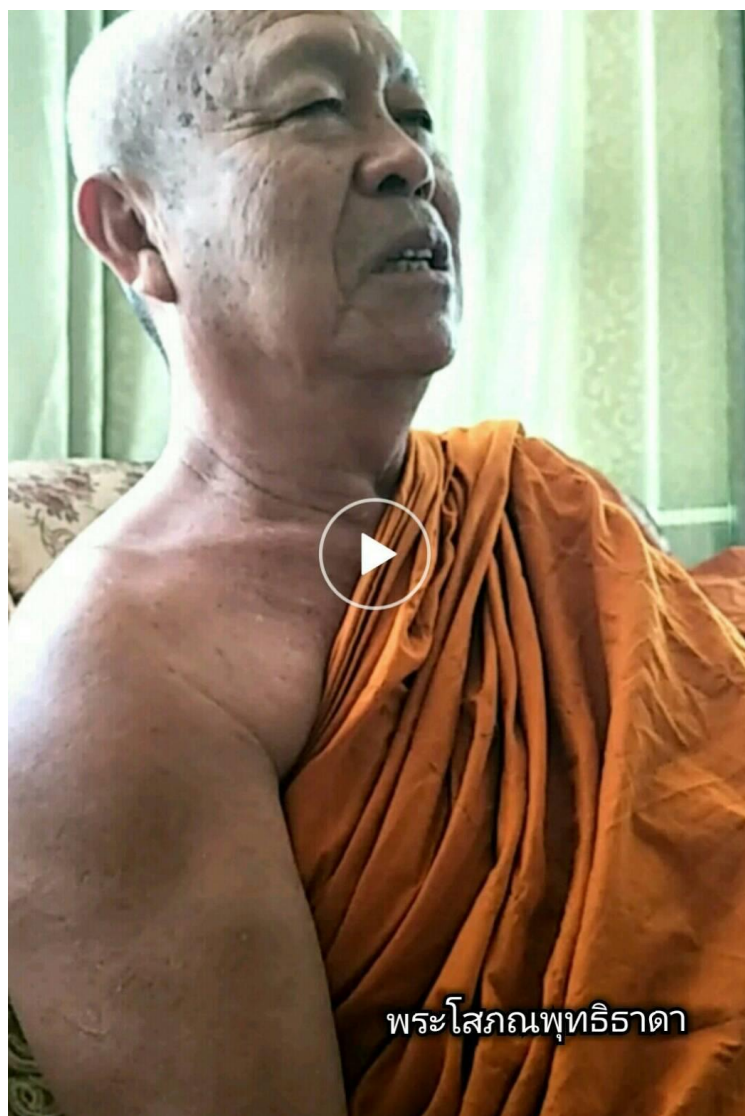
ข้อ	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี	ความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๔. ด้านผู้รับสาร (Receiver)						
๑	งบประมาณในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ไม่ เพียงพอ					
๒	การดำรงความศรัทธาในพระสงฆ์นักเผยแผ่โดย ฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ					
๓	ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในสังคม ชนบท					
๔	การมีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา					

ภาคผนวก ช
ประมวลภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

สัมภาษณ์

พระธรรมวิมลมุนี, ดร.
เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒

พระโสภณพุทธิธาดา

สัมภาษณ์
พระโสภณพุทธิธาดา
รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี
๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
พระครูอุดมกิจจาภรณ์
เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

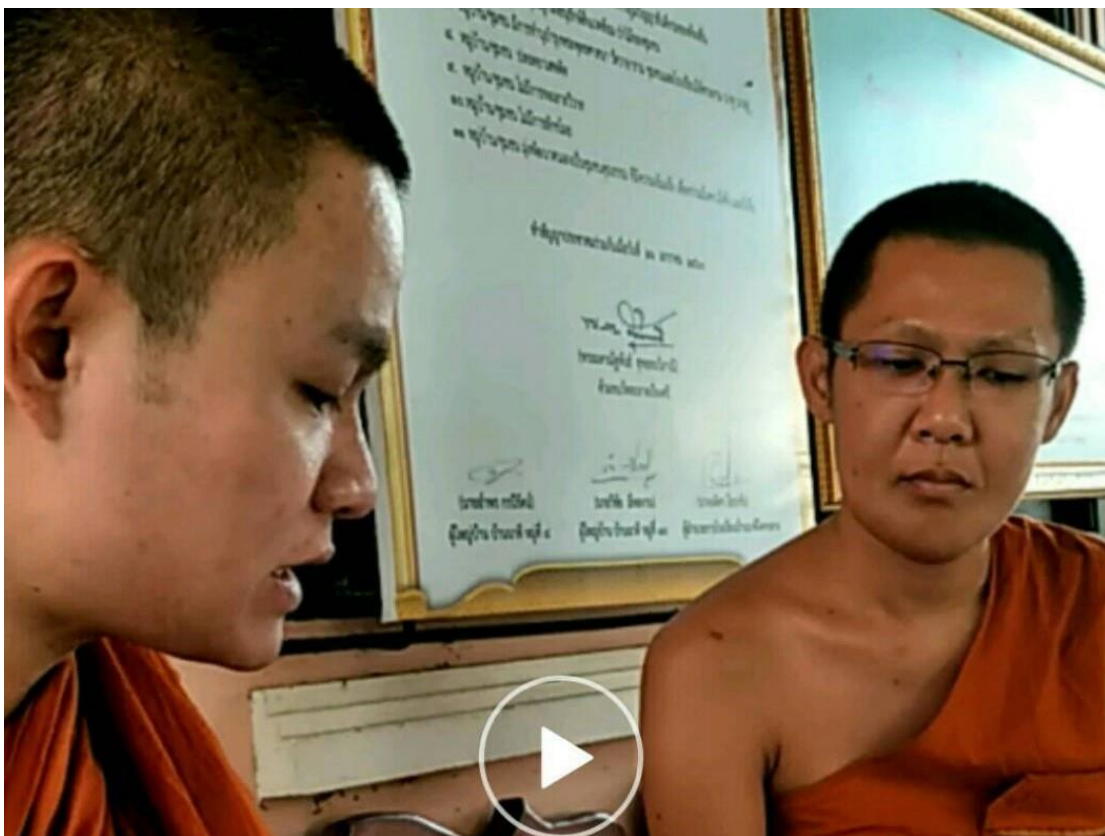

สัมภาษณ์
พระภาวนาวิมล วิ.
เจ้าคณะอำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี
๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

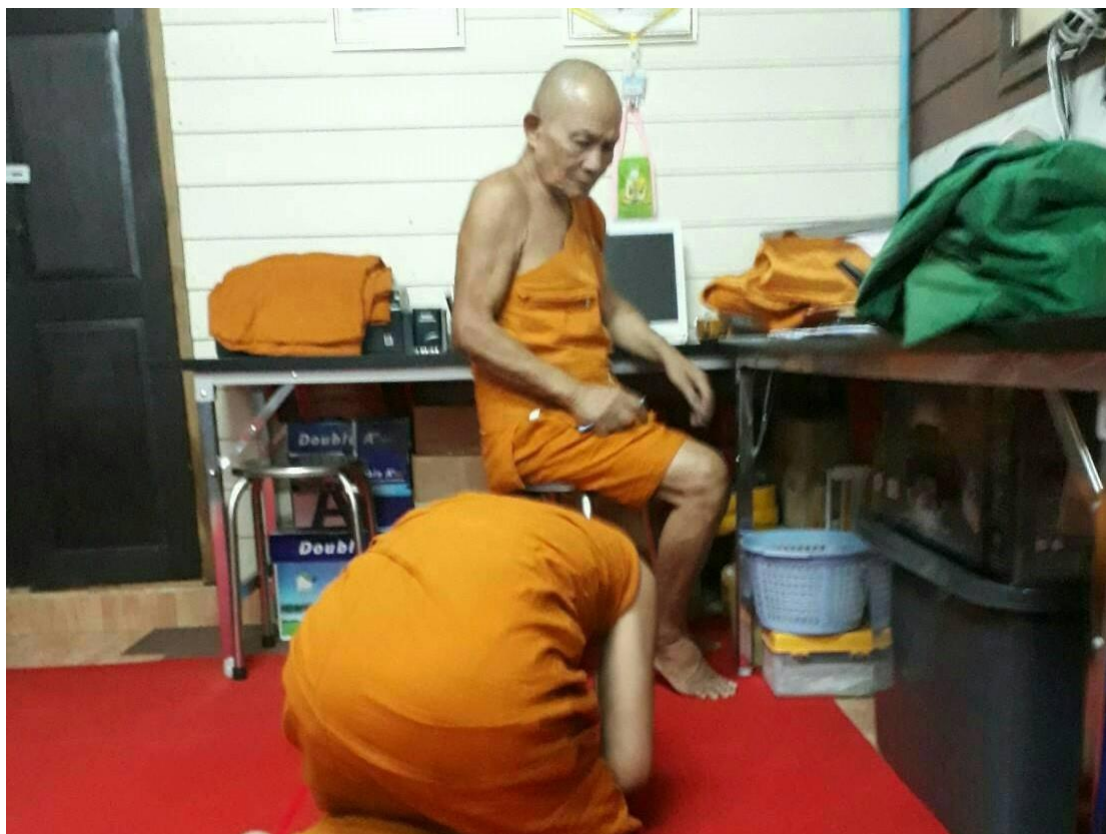

สัมภาษณ์
พระครูชัยสิทธิการ
เจ้าคณะอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี
๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒

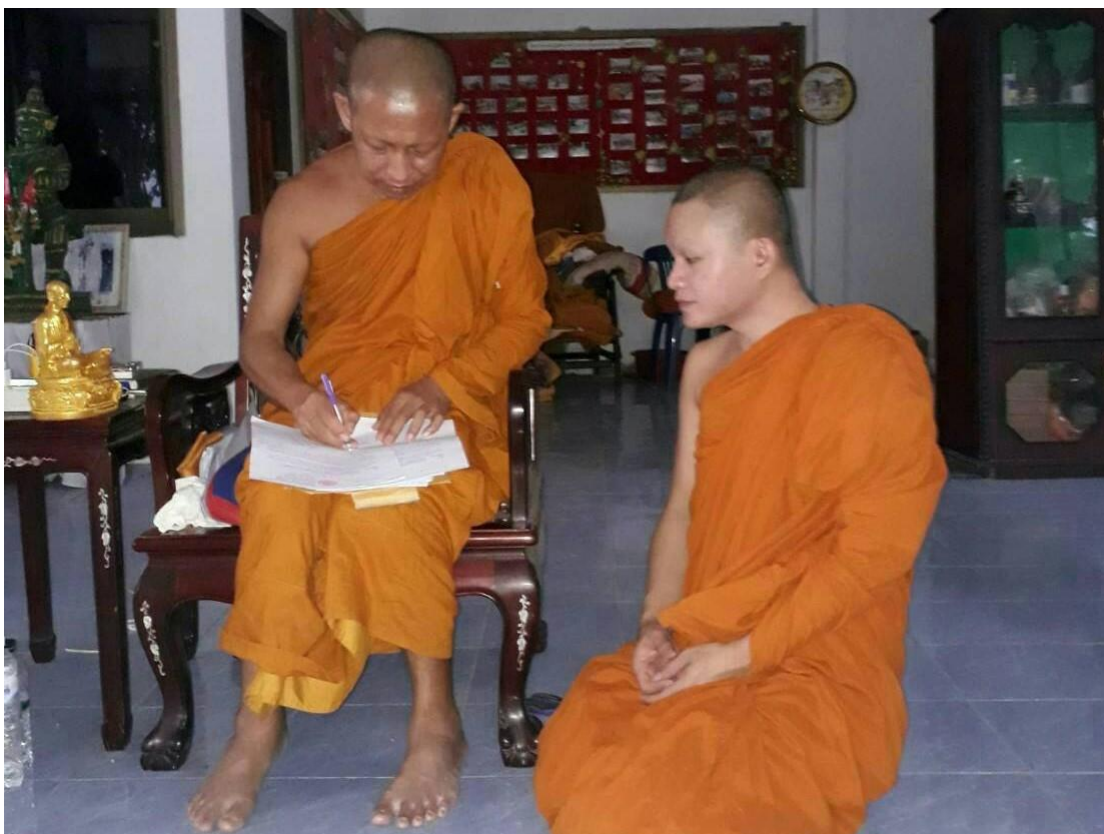

สัมภาษณ์
พระครูสิริโชติคุณ
เจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี
๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
พระครูธรรมสโมสราน
เจ้าคณะอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี
๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
พระครูอาทรนกิจ
เจ้าคณะอำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี
๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒

พระครูโพธิวรวิวัฒน์

สัมภาษณ์
พระครูโพธิวรวิวัฒน์
รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๑) จังหวัดอุดรธานี
๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
พระมหาสุพล สุพล
รองเจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี (รูปที่ ๒) จังหวัดอุดรธานี
๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

นางเกศินี สวัสดิ์

สัมภาษณ์
นางเกศินี สวัสดิ์
วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
นางสาวชลดา พิทักษ์สุษดี
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
นายภาณุพงศ์ แสงศร
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
นางยุพาพร ไชยสาส์น
นายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพานพัฒน์ดอน อําเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์
นายวิชัย พลนิกรกิจ
นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

นายทองคำ ชลเวียน

สัมภาษณ์
นายทองคำ ชลเวียน
รองนายกเทศมนตรีเทศบาลกวางพานพั่นดอน
๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒

นายประยูร จักรโนวรรณ

สัมภาษณ์

นายประยูร จักรโนวรรณ

ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนอนุบาลกุฎกาปี

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากุฎกาปี เขต ๒

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

นายสุริยันต์ บุญลือ

สัมภาษณ์
นายสุริยันต์ บุญลือ
ผู้อำนวยการโรงเรียนพันดอนวิทยา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒
๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาภูวเมศร์ สุขกาโม (ภูวเมศร์ ธีรเกียรติภัทร์)
- เกิด : วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๐
- สถานที่เกิด : อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก
: ประโยค ป.ธ.๓
: ปริญญาตรี หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ผลงานทางวิชาการ : พระเสกสรรค์ สุขกาโม “โลกาภิวัตน์กับธรรมาภิบาลในประเทศไทย”
วารสาร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์(รัฐศาสตร์นครราชสีมา) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓).
: พระเสกสรรค์ สุขกาโม การพัฒนาบุคลากรตามหลักสาราณียธรรม วารสาร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์(รัฐศาสตร์นครราชสีมา) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓).
: พระเสกสรรค์ สุขกาโม “ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” งานประชุมวิชาการระดับชาติ MCU 3 Congress นวัตกรรมทางการปกครองและการบริหารไทยแลนด์ ๔.๐ (๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๒).
พระเสกสรรค์ สุขกาโม “นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน - ตุลาคม ๒๕๖๓).
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีคุณเมือง
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดโพธิ์ศรีคุณเมือง
หมู่ ๒ ตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ๔๑๓๗๐
: โทร. ๐๙๗-๒๔๒-๐๑๕๙
: E-mail: ohnaruk2555@hotmail.com